

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
УЛУТТУК ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ

ГУМАНИТАРДЫК ЖАНА ЭКОНОМИКАЛЫК
ИЛИМДЕР БӨЛҮМҮ

Ч. АЙТМАТОВ АТЫНДАГЫ
ТИЛ ЖАНА АДАБИЯТ ИНСТИТУТУ

«ЭЛ АДАБИЯТЫ» СЕРИЯСЫ

ОЛЖОБАЙ МЕНЕН КИШИМЖАН

VI ТОМ

Академик Абдылдажан Акматалиевдин
жалпы редакциясы астында

Түзгөндөр:

Абдылдажан Акматалиев, Токон Казиев,
Нурима Шаршенова

БИШКЕК
«АВРАСИЯ ПРЕСС» – 2015

УДК 821.51
ББК 84 Ки 7-5
О-53

Кыргыз Республикасында 2014–2020-жылдары мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн улуттук программасы боюнча Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгынын (2014-ж. 2-июнь, № 119) жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтомунун (2015-ж. 6-апрель, № 151) негизинде жарык көрдү.

Басмага Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун Окумуштуулар Кеңеши тарабынан сунуш кылынды.

Р е д к е н е ш:

<i>Акматалиев А.А.</i>	<i>Мусаев С.Ж.</i>
<i>Байгазиев С.</i>	<i>Садыков Т.</i>
<i>Жайнакова А.Ж.</i>	<i>Токтоналиев К.Т.</i>
<i>Маразыков Т.</i>	<i>Эркебаев А.Э.</i>

Р е ц е н з е н т и *Н.Нарынбаева* – филология
илимдеринин кандидаты

О-53 **Олжобай менен Кишимжан: Кенже эпос.**
6-том./Түз.: *А.Акматалиев, Т.Казиев, Н.Шаршенова.* – Б.: «Аврасия Пресс», 2015.– 396 б.
(«Эл адабияты» сериясы)

ISBN 978-9967-464-69-8

Кыргыз элинин кенже эпосу болгон «Олжобай менен Кишимжандын» бул басылышында кыскартуусуз, оңдоп-түзөтүүлөрсүз толук варианттары жарыяланды. Андыктан окурмандар арасында зор ынтызарлыкты жаратып, сүймөнчүлүккө ээ болору талашсыз.

О 4702300200-15

УДК 821.51
ББК 84 Ки 7-5

ISBN 978-9967-464-69-8

© КРУИА, 2015
© «Аврасия Пресс», 2015

ОЛЖОБАЙ
МЕНЕН
КИШИМЖАН

*(Алымкул Үсөнбаевдин
айтуусу боюнча)*

БАШ СӨЗ

Кыргыз элинде айтылып келе жаткан белгилүү чоң эпос, дастандар сыяктуу эле лиро-романтикалык чыгармалардын ичинен «Олжобай менен Кишимжан» чакан поэмалардын бири. Бул чыгармада да бардык эле элдик мурастарга тиешелүү мүнөз сүйүү темасы баяндалып, акыры эки жаштын ойлогон ою ишке ашпай кайгылуу өлүм менен аяктайт. Бул чакан дастанды да «Кедейкан» сыяктуу эле эки бөлүкчөгө бөлүүгө болот. Биринчиси, Олжобайдын атасы кыпчактардан чыккан Солтобайдын кыз тандап, ага эч ким жакпай, акыры Чылмайрандагы Кулжыгачтын кыздары бар деп, ага баргандыгы, анын кызы Бегимжандын ага жагып калгандыгы, акыры Кулжыгачтын айтканына макул болуп, өз эли-журту Кыпчакты таштап, Бегимжан үчүн Кулжыгачка бир чети бала, бир чети күйөө бала болуп келип туруп калышы, акыры бул жарык дүйнө менен кош айтышып, артында Олжобайдын калгандыгы, Олжобай менен Кишимжандын тең төрөлгөндүгү, эки жаштын бирин бири жакшы көрүп калгандыктары баяндалат.

Чыгармада баштан аяк сүйүү темасы, ошол кездеги дөөлөттүү бийлик ээлеринин адилетсиздиги баян этилет. Солтобай каза болгондон кийин карып калган таятасы Кулжыгачтын кеби өтпөй калып, аталаш тууганы Кудаке Олжобай менен Кишимжандын көңүлү жакындыгын билип калгандан кийин бул экөөнү бири-биринен ажыратып, калың

алуу үчүн Байназарга өзү бийлеп берүүнү чечет. Кудакенин бийлиги жүрүп тургандан кийин «Кудай кылса, кубарыңдын акысы барбы» дегендей күчтөн-күүдөн тайыган Кулжыгач байбичеси менен кандай арга кыла алмак. Кудаке Олжобайды куугунтуктап, көзүн тазалоону ойлогонун билгенден кийин Бегимжан эптеп бел байлап, уулун өз туугандарына – Кыпчакка алып барат. Олжобай болсо Кишимжанга убадасын бек берип, өлбөй тирүү болсом сөзсүз келемин деген ой менен көз жашын көл кылып кете берет.

Экинчи бөлүгүндө Олжобайдын кыпчак жергесине келип, өз элине бел болуп, элге кайрымдуу, ары баатыр атанып эли-жерин ички жана тышкы душмандардан кол тийгизбей коргоп тургандыгы айтылып, акыры Кишимжан жиберген Акмаматтан Кишимжан жөнүндө кабарды угуп, жолго чыгышы, акыры Байназардан Кишимди тартып алып качышы, баатыр аңоо келет дегендей байкоосуз жатканда Кудакеге алданганы, акыры Кудаке айла-амал менен Олжобайды колго түшүрүп, аны кайгылуу өлүмгө алып келиши, Кишимжандын өзүн өзү бычак сайып өлтүрүшү, Байназардын Кудакенин изин кууп келиши, тиги эки жаштын өлүп жатышын көрүп анын өлүшү сүрөттөлөт.

Демек, «Олжобай менен Кишимжан» поэмасында эки жаштын ой-тилеги акыры жеңиш менен бүтпөстөн, трагедиялуу өлүм менен бүтөт. Акыры Кыпчак элине кабар жетип, адилетсиз Кудакенин өлүмү жана эки жаштын өлүгү бир жерге коюлуп, поэмда айтылгандай ушул кезге чейин эстелик чынар терек жаштар үчүн белги катары бүчүр байлап турат делип бүтөт.

Кыргыз элинин лиро-романтикалык чакан мурасы өзүнүн нукура турмуштук ой-толгоолорун бизге жеткирген жыйындысы экендиги талашсыз. Бул мурас да атадан балага, баладан небере, чөбүрөлөргө

чейин кызыгын кетирбестен айтыла бере тургандыгында шек жок.

Мурасты элге жеткирүүдө институттун илим кызматкерлери А. Үсөнбаевдин айтуусу боюнча биринчи жолу 1940-жылы басмага даярдап чыгарышкан. Кийинки басылыштары 1956-жылы жана 1974-жылы ушул эле айтуучудан жазылып алынган вариантында өзүнчө китеп болуп чыккан. «Олжобай менен Кишимжандын» А. Үсөнбаевдин айтуусунан башка эки варианты бар. Биринчи варианты 1925–27-жылдары Түп районуна караштуу Күрмөнтү кыштагындагы Сопубек Сакетаевден, экинчи варианты Чоң-Алайдагы Кабылов Матраим деген адамдан жазылып алынган. Мындан мурда бул варианттар өзүнүн көркөмдүгү анчейин эмес жана көлөмү жагынан чакан болгондугунан басмага сунуш кылынган эмес. Колуңуздардагы сунуш кылынган А. Үсөнбаевдин айтуусундагы варианты 1940-жылдагы чыккан китепчеден алынды. Анткени биринчи жолу чыккан китеп кол жазмадан оңдолбостон, кыскартуусуз, оңдоосуз берилген.

*ТОКОН КАЗИЕВ,
КРУИАнын Манастаануу жана
көркөм маданияттын улуттук борборунун
улук илимий кызматкери*

ОЛЖОБАЙ менен КИШИМЖАН

Түбү кыргыз эл экен
Аты-жөнүн, уруусун
Калың кыпчак дээр экен.
Кыпчактардын Солтобай
Кыз ала элек неме экен.
Торайгыр деген жерде экен
Тоолуу кыргыз элде экен.
Абасы салкын, атыр жел
Ак кардуу жайык төрдө экен.
Айдап койгон жери жок
Аймагы мейкин саз болуп,
Агын суу менен жарышкан
Ала моюн каз болуп,
Алдас урган суусу шар
Аскадан төмөн октолуп.
Арал сайын көк ирим
Айланпа болуп токтолуп,
Ала-Тоо дайра аталган
Аябай аккан шок болуп,
Ак чабактар ойногон
Атып чыгып жок болуп.
Күкүгү сайрап бадалдан,
Күмүштөй тоосу агарган,

Бадалы гүлдөп жайнаган
Бак сайын булбул сайраган.
Кардан эрип аккан суу
Каркыны кыйын дайрадан,
Гүлүстөн болгон жээгине
Гүлдөрү текши жайнаган.
Эки чети көбүктөп
Эпкиндөп шамал айдаган,
Бетегелүү туланда
Берметтей малы жайнаган.
Сайынан сайын уланган
Салаасы камыш курактан.
Сагызган тынбай шакылдап,
Сайраган торгой бир жактан.
Салаасы кенен салкын төр
Сергитип жанды жыргаткан.
Сар манат кийип жер бети,
Саймалуу тоого нур чачкан.
Көз кумарын кандырган
Көрүп турсаң ыраактан.
Жайкы абасы эң тунук
Жаралуу жанды жыргаткан.
Алтындай ташы жайнаган
Ата-кыргыз жери ошол.
Аскадан чыккан муздак суу
Чоргодой куюп кайнаган,
Салкыны шамал, булуттан
Санаасында Солтобай
Самап чыкты кыз издеп
Калың кыпчак уруктан.
Ээрчитип жолдош жанына
Эл аралап барам – деп,

Уккан элдин баарына,
Көргөн менен кыз жакпай,
Көтөрүп өйдө көңүлүн,
Көңүлдө курдаш табылса,
Өткөзсөм дейт чын тилеп
Жашчылыктын өмүрүн.
Жактырбады бир кызды
Жалпы кыпчак элинен.
Ат тандашып минишип,
Асемдүү кийим кийишип,
Айлынан жолдош киши алып
Жолго чыкты Солтобай,
Кыз жакпаса көөнүнө
Жашчылык жөнү ушундай.
Аралап канча жерлерди
Айлына барды далайдын.
Мурун келип көрбөгөн,
Чылмайран деген жерде экен,
Өзөнүнөн суу аккан,
Өрүшүнө мал толгон,
Чылмайран тоонун өзүндө
Кулжыгач деген бар экен,
Карды салык, малы көп
Калкында бай жан экен.
Эркек уул мында жок,
Жалаң кыз балдары бар экен.
Кулжыгач байдын кыздары:
Укурук моюн, калем каш,
Кундузга окшош, өлөң чач,
Кыздары сулуу болот – деп,
Кулжыгачтын кыздарын
Көрөм деп келген кишилер,

Кеталышпай конот – деп.
Кыздары сулуу деп укту,
Арадан кабар кеп укту.
Кыздары сонун деген сон
Кыз издеген турабы,
Ашыктыктын азабы,
Алыс да болсо жакын го,
Андай жолдун ыраагы.
Босого мандай, бото көз,
Моймолжуган ширин сөз,
Бойго жеткен кезеги –
Бегимжан деген чырагы.
Эркелеп өстү Бегимжан
Эне-атанын мээринде,
Ата салты боюнча
Атасынын төрүндө,
Ардак болду көргөнү
Алакандай элинде.
Ар тараптан келген бар,
Айтылуу кызды көрүүгө.
Атасына кеп салат
Аябай калың берүүгө.
Жуучу келет аптада
Жумшак сүйлөп лыпылдап,
Эмне дээр экен – деп,
Эт жүрөгү зырпылдап.
Ээликме жигит сөз айтат
Эп менен сүйлөп лыпылдап.
Күнгөйдүн кызы Бегимжан
Гүлкайыр болду буралган.
Сүйлөшө албай көп жигит
Сүйүүдөн ырын чыгарган.

Атасына Бегимдин
Ар кимдер келип кеп айтат.
Кол куушуруп, каадага
«Куда болсом» – деп, айтат.
Асылдан асыл экен – деп,
Айлы бүтүн мактады.
Кызыгып сөз айттырып
Кыйла жигит каттады.
Бирок Бегимжандай сулуунун
Пейлине толук жан жакпай,
Жүргөн экен бу дагы.
Күүгүм кире, күн бата
Кулжыгачтын айлына
Солтобай келип түштү дейт.
Аттан түшүп жатканда
Сулуу кызы кайда? – деп,
Бекиткен кайсы жайга? – деп,
Перидей болгон Бегимжан,
Бетиң окшош Айга – деп.
Ак үйдөн чыкты керилип,
Айлына келген коноктор
Аттан түшүп жатканда,
Бегимжан калды көрүнүп.
Көргөн жерде Солтобай
Көнүлү калды бөлүнүп.
Кыз болсоң шундай болгун – деп,
Сен үчүн бүгүн кондум – деп,
Өз пейлинде муну ойлойт:
– Сени алсам сулуу ондум – деп.
Кыз жагып калган Солтобай
Уйкусу келбейт түнүндө,
Акыл-айла эмеспи,

Ар түрлүү ишти билүүгө,
Атпай таң узак көрүнүп,
Жатты бир түн Солтобай
Конок болуп түнүндө.
Арачыга кеп айтат:
– Атасына сүйлөшкүн,
Алабыз ушул сулууну,
Айнытпагын – деп айтат.
Чыдаймын калың малына,
Канча калың салса да,
Чыдай бергин баарына.
Бак-дөөлөттүү киши экен,
Кадыры бар көрүнөт
Өз элинин баарына.
Октос берип токтолбой,
Ошондой болот балалык.
Капаста тоту, булбулдай,
Каалап калган Бегимжан
Үйдөн чыкты таранып.
Макул десе Кулжыгач,
Ушул кызын алалык.
Калтырбай түгөл берейин,
Күтүп жүргөн малымды.
Канча айтса да макул де,
Арачым, жок дебегин калыңды!
Тандап сулуу биз издеп,
Табалбай жүргөн мезгилде,
Тасма бел* сулуу табылды.
Кыз атасы Кулжыгач,
Кыргыздан бул да бай эле,
Төрт түлүгү шай эле,
Өзөнү токой, аккан суу,

Мекен кылган жерлери.
Чылмайран деген жер эле.
Чылмайран тоо келишкен,
Чыбыры* тегиз малга жай,
Койлору төлдөп эгизден.
Күтүнгөн анын үй-мүлкүн
Далай адам көрүшкөн.
Арачы келди ошондо,
Кулжыгач байдын өзүнө
Кол беришип көрүшүп,
Тийгизип төшүн төшүнө.
– Биз келдик бай алдыңа,
Көрбөгөн кайдан келди – деп,
Көңүлүң салба кайгыга.
Кызы сулуу кишинин
Кыйла адам келет айлына,
Кызыңды бергин сураса,
Кылчактап Куке айныба,
Ардактап баккан карагың,
Айнектей балаң барына,
Кулжыгач бай кубангын,
Кудайдын берген багына!
Кызыңды угуп келгенбиз,
Келбейт эч ким малына.
Байбичен менен сүйлөшүп,
Кошо жүргөн коңшулар,
Акылдашып, үндөшүп
Кубанып сөздү бир дешип,
Жооп бер бай кебиме.
Катуу тийип турабы
Ушул сөзүм көөнүнө.
Кыргыздын бул да мырзасы,

Кызыңды бергин теңине,
Кыйын билгич Солтобай,
Бул да кыпчак деген элинде.
Кыргыздан издеп кыз жакпай,
Ылайыктуу кыз таппай,
Келгенбиз дегдеп атайы,
Кызы бар деген жөнүнө.
Керилген сулуу балаңыз,
Келгенде жакты көөнүнө.
Кеткиси келбей кылчактайт,
Ушундай келишкен асыл периге.
Кыз калыңын көп алып,
Айдап салсаң келишет,
Тигил ак кардуу салкын төрүнө.
Абасы таза, атыр жел,
Ак кардуу аска, суук бел,
Абалдан шону ээлеген
Ардактуу экен сиздин эл.
Акылдашып сүйлөшүп,
Кулжыгач, айтканыма жооп бер.
Бир келип конуп кетүүгө,
Келгеним жок айылдап,
Кулжыгачта кыз бар – деп,
Кулак уккан айындап*.
Кызыңа тентуш Солтобай
Жүрсөм дейт го кайындап.
Менин айткан сөзүмдү
Кулжыгач уккун дайындап.
Торайгыр деген жер болот,
Торайгырды жердеген,
Калың кыпчак эл болот.
Куда болсок Кулжыгач,

Күйөөң сенин Солтобай,
Кыпчактардын башы – деп,
Ай чачырап, жылдыз көп,
Ажайып сонун турмуш көп,
Куда болсо дегенди Кулжыгач,
Түшүнбө жаман кылмыш – деп.
Кыз алышып, кыз берип,
Бир-бирине туш келип,
Күлүк ат салып калыңга,
Күбөк* боолуу куш берип,
Кереге тартып үй тигип,
Кымбат түрдүү сеп берип,
Башынан келе жатпайбы,
Булар – кыргыз салты делинип.
Ылайык болсо сөздөрүм,
Кулжыгач бай тилеңиз
Эки жаштын өмүрүн.
Айлыңдан көрүп кызыңды,
Ашык болду Солтобай,
Башыңдан өткөн жок беле,
Балалык кез ушундай.
Макул десең жооп бер,
Бай Кулжыгач кысылбай,
Кулжыгачка кеп сүйлөп,
Кудалык жөнүн көп сүйлөп,
Куда бол, Куке! – деп сүйлөп,
Ал да чечен арачы
Ар нерсени эп сүйлөп,
Арачыдан эмеспи,
Кошулмак сөздүн арасы.
– Кызына тентуш бул дагы,
Кыпчактардын баласы.

Кыялың турса жактырбай,
Өзүң сынап карачы.
Адамдын толкуйт көңүлү,
Мудаага жетсе санаасы.
Кулжыгач куп деп, сен айтсан,
Куда болуп сыйлашсак,
Чачылганды жыйнашсак,
Кымбат түрдүү сеп берип,
Оозундан чыккан калыңды,
Орун кылсак өткөрүп.
Кыз ойнотуп, той кылып,
Кыйланын баарын ырдатсак,
Өлбөй калар адам жок,
Кулжыгач, курган жанды жыргатсак.
Келип, кетип катышсак,
Айныбаска антташсак,
Аралашып бир жүрүп
Жек-жаат* болуп сыйлашып,
Кадырды бекем сакташсак.
Убадалуу күн болжоп,
Ушинтип сөздү бир болжоп.
Келебиз деп бир күнү,
Айтымынча бар экен,
Кызың жаштын күлгүнү.
Арачы болуп жүргөн жан
Кынабын таап сөз айткан
Бул да кыпчактын чечен адамы.
Куда болсом экен – деп,
Кулжыгачка апкелди,
Тигил Солтобайдай баланы.
Арачынын өзүнөн
Айтылбай сөз калган жок,

Билбейм, Кулжыгачка жагабы?
Байбичесин чакырып,
Коңшуларын кошо алып,
Сүйлөшүп жооп бермекке
Бир үйгө кирди тамамы*.
– Мындан мурун көрбөгөм,
Уругубуз кыпчак – дейт,
Бергин деп Бегимжандай баланы.
Кызды тууп өстүрүп,
Кыйноосун тарткан өзүнсүн
Байбиче, сага жагабы?..
Куда болсок деген сөз,
Жагабы сенин дитиңе?
Буга бербей койсок да,
Байбиче, беребиз башка бирине!
Акырын басып көрүнбөй,
Ак өргөөнүн сыртынан
Байкап кел барып, байбиче.
Көнүлгө макул, түз болсо,
Бегимжанды берели.
Макул болсо, байбиче,
Албайбыз кыздан калыңды.
Анчалык начар эмеспиз,
Кыз үчүн малга зарылган.
Кыпчактан булар келиптир
Кызы бар деген шарынан.
Кандай дейсин, байбиче,
Калыңга кызды бербейли,
Калыңына көнбөйлү,
Алар болсоң кызымды
Көчүп келгин сен дейли.
Макул деди бул дагы,

Кулжыгачтын сөзүнөн
Байбичеси чыгабы.
Бойго жеткен кезеги
Мунун Бегимжан деген чырагы.
Эң улуусу Бегимжан,
Андан кийин Канымжан,
Андан кийин Алымкан.
Кыз энеси – байбиче
Үйдөн чыгып келди эми.
Күйөө болчу Солтобай,
Сыртынан келип көрдү эми,
Солтобай жакты көөнүнө,
Кайтып келип байбиче
Бул сөздү айтты эрине:
– Алып кетем дебесе,
Өзүнүн кыпчак элине,
Коңшу кылып кондуруп,
Кошо жүрсө ченине,
Арачысын чакырып,
Абдан жакшы сүйлөшүп,
Бай, макул дей бер кебине!
Арачыны чакырып,
Айылдан чыгып экиси,
Отурду келип дөнүнө.
Кулжыгач бай кеп айтат,
Кудалык жөнүн эми айтат:
– Арачым, айттын кудалык,
Куда деген жакшы сөз,
Мен да калдым кубанып.
Анык куда жан болсоң,
Айтылган сөзгө чыдайлык.
Калың байлап, нар алып,

Нечен түркүн мал алып,
Бээ союп, той алып,
Белсөөлөп бөксө кой алып,
Сандыктан күмүш сер алып,
Санап калың мал алып,
Сен кайра келем дебегин!
Албаймын калың малыңды,
Айтамын сага зарымды.
Куда болсок экөөбүз
Жашырбайм мен барымды.
Эр жеткен эркек балам жок,
Балалууда санаам жок.
Кыз да болсо перзентим,
Кыпчакка кетип бул калса
Арачым, кылчаюучу паана жок.
Кайраттуу эркек бала жок.
Кайраттуу бала бар киши
Кайгырчу анда паана* жок.
Калың берип бул кыпчак
Калкына алып кетишсе,
Бизге кайрылуучу паана жок.
Анык куда сен болсоң,
Арзыган кишин мен болсом,
Кучакташып кур чечип,
Кубанычка ун чачып,
Кудалыкка тең болсоң,
Калың бербей куда бол,
Кайтышып кетпей мында бол.
Аламын десе кызымды
Айлыңдан көчүп келгиле,
Менин ар ызатым* көргүлө.
Ажалым жетип мен өлсөм,

Ак кепиндеп көмгүлө.
Ушул сөзгө макулбу?
Арачым, убаданды бергиле.
Кызымды бөлбөйм алыска,
Азамат эркек бала жок,
Алыста болсо барышка.
Күч-кубаттан ажырап,
Боломун бир күн абышка.
Солтобайга сүйлөшкүн,
Менин ушул сөзүм макулбу?
Кызым үчүн калың жеп,
Албаймын тыйын-бакырды.
Башынан эле сөз ушул,
Кесип кылып кызымды,
Билбеймин малга сатууну.
Кудалык тонун кийгизем,
Алдына ат мингизем,
Келгиле барып жакында!
Жүрөмүн десе жер мына,
Билемин десе эл мына.
Тандаган сулуу кыз мына,
Таптап салса куш мына.
Кыйыктанбай макул дейм,
Арачым, кыз издеген ышкыңа*
Бала болсун күйөрүм,
Башынан ушул тилегим,
Кызымды бирөө жактырса,
Кызыл тыйын пул* албай,
Беремин деп жүрөмүн.
Мырзаң менен сүйлөшкүн,
Арачым, макулбу буга жүрөгүң?
Малым элден кем эмес,

Мал алчу кыздан мен эмес.
Кудак деген иним бар,
Атасы мага энелеш,
Кабарын укса бул сөздүн,
Ал дагы карап жатчу неме эмес.
Менин айтар сөзүм шул,
Арачым, өзүң барып, бек кеңеш!
Арзып жүргөн абдап көп,
Алыстан көрүп жетпеген.
Айтып кармат шертинди,
Кубанычтуу кеп менен.
Асемдеп аппак үй тигип,
Келсенер көчүп элинден.
Солтобайга беремин,
Кызымды сонун түркүн сеп менен.
Артымды ойлоп айткан сөз,
Ажал жетип күн бүтсө,
Адам барбы өтпөгөн.
Кулжыгач айтты калтырбай,
Көңүлдөгү мудаасын.
Жалганы жок ичинде,
Жакшы айтты сөздүн ырасын.
Арачы угуп бул сөздү,
Аты эле мунун Курама,
Ыраазы болду ошондо,
Кулжыгачтай кудага.
Калыңы жок кыз берсе,
Жетпедиби Солтобай –
Көңүлүндө мудаага.
Кулжыгачка сүйлөшүп
Келди кайтып Курама.
– Сүйлөшүп келдим кудама,

Калыңсыз сулуу табылып,
Солтобай эми жеттиң мудаана.
Атаң менен энең бар,
Баатыр, аяктын жайын сураба!
Кайната болуп Кулжыгач,
Каалаган ишиң орундуу,
Калтырып мында келесин
Солтобай, калың кыпчак тобуңду.
Каалаганың, Бегимжан,
Калыңсыз берсе өзүнө,
Мырзам, көрбөдүңбү сонунду.
Нары бала, күйөөсүң,
Кулжыгачтын өзүнө,
Кудалыкты сүйлөштүм,
Куп деди менин сөзүмө.
Чала көрүп калдыңбы,
Кандай эле Бегимжан,
Солтобай сенин көзүнө.
– Бегимжанды мен көрдүм,
Эркиндин бышкан анары,
Кашаттын* жаткан карындай,
Нурдуу беттин жамалы;
Күмүш чайнек каухардай,
Күн көрүнөт тамагы;
Издеп жүрүп элеттен*
Таптык го алтын баланы.
Күйөө болдуң калыңсыз,
Солтобай сага жагабы?
Кайгылуу экен кайнатан,
Эркек бала жөнүнөн,
Көңүлүн сенин түз болсо,
Бегимжан сулуу периден,

Кааласан, мырзам бул кызды,
Келесин көчүп элиңден.
Баламдай көрүп Кулжыгач,
Чыгарбайм дейт ченимден.
Аралап элден кыз издеп,
Келип калдык айылдап.
Арачы киши мен элем,
Солтобай, сөзүмдү көрчү баамдап.
Тигилүү үй, жаткан мал,
Жүгүрүк ит, кыраан куш,
Мырзам, жүрмөк болдуң кайындап.
Куда болуп курчашып,
Кучакташып мундашып,
Жүрөгүн муну жактырса,
Мырзам, жүрмөк болдук сыйлашып.
Бактылуу жандын бирисиң,
Байкачы кандай бул ишим.
Орундуу жерден кыз таппай,
Солтобай, оодулгансып жүрөсүн,
Кыйланы көрдүк миске окшош,
Кыздын таптык күмүшүн.
Кереге тартып үй тигип,
Керилтип төргө сеп жыйса,
Керилген сулуу кыз алсаң,
Солтобай, келишпейби жүрүшү.
Керегарлык кылбасаң,
Кенешмем ушул сага айткан.
Кем жери жок бул ишим.
Жигит тандап кыз алса,
Каркылдаган өрдөктү,
Качырып тийип куш алса;
Элирип элден чыкканда,

Эр жигиттин бактысы
Нак ушундай узарса.
Ак шумкар торго чырмалса,
Ак куурай башы ыргалса,
Асыл жан аман турганда
Арзыган жерден кыз алса,
Адамга ушул жыргал да.
Далбага* бүркүт айланса,
Калтар түлкү булактап,
Канжыгага байланса,
Каалай калган бир ишин
Нак ушундай жайланса.
Жаркылдап ойноп күлөсүн,
Солтобай, сен он беши жарык айларча,
Көчөсүн эрип жылдызча,
Көк талда сайрап булбулча,
Көңүлдөн кетпейт эмеспи,
Көп ойлонуп муң кылса.
Көңүлүм тойду келинден,
Куп келишкен жан экен,
Кулпунуп чачы төгүлгөн.
Аламын деген сен түгүл,
Бир көрүп гана көөнүм берилген.
Макул болсо бу сөзүм,
Айныбайм айткан кебимден,
Солтобай, айтчы сырыңды,
Жактырдынбы мунумду?
Макул десең Кулжыгач
Тапты сендей уулду.
Жабдык салсаң жакшы атка,
Жарашат го көрүүгө,
Жарашасың баш кошсон,

Жакшы сулуу келинге,
Курдашың менен ойноп күл,
Кулжыгачтын элинде.
Сабырдык берсе кас, тажаал,
Көрө турган өмүргө,
Өрдөтүп сайга мал салып,
Нары болуп баласы,
Өз айлында жүрөсүң,
Көнүлүң сүйгөн Бегимжан,
Көөнүнчө ойноп күлөсүң.
Кулжыгач сенин кайнатан,
Жакшы экен көрдүм мүнөзүн.
Укурук тийбес кур атын,
Жабдыктуу күлүк кула атын,
Солтобай, мырзам, минесин.
Макул десең сөзүңдү айт,
Жакшы айтты мага Кулжыгач,
Жактырдым анын мүнөзүн.
Солтобай анда мындай дейт:
— Жакшы айтасың арачым,
Жактырмакка келгенбиз,
Кулжыгачтын баласын.
Биз кыз үчүн сатылып,
Бул жерге кантип келебиз?
Катын үчүн калк көрбөй,
Кандайча буга көнөбүз?
Кайта барып сүйлөшкүн,
Калыңын алсын беребиз.
Курама сөздүн жөнүн ач,
Кубансын көрүп байкуш жаш.
Калыңы жок кыз алып,
Кантип болом айырбаш.

Мен эмес, элим сынбайбы,
Жаман деп турган жерим жок,
Капаланбайм, Курама,
Айтып келген кебинден,
Келген жерде биз элек,
Кыз үчүн көңүл берилген.
Калыңсыз катын алам – деп,
Кантип келем, Курама,
Калың кыпчак элимден?
Каалайт бекен өзүмдү?
Калкыма алып кетейин,
Кабар алып бергин сен,
Кадыркеч сулуу келинден.
Жактырса менин өзүмдү
Жаман десе сөзүмдү.
Кыпчактан кантип апкелем,
Кыз алам деп көчүмдү?
Кыз атасы Кулжыгач,
Кыздан да кабар алдырып,
Оңдочу, Куке, сөзүндү.
Бегимжанга түшүндүр,
Менин турмуш барымды.
Макул десе Бегимжан,
Берип алам калыңды.
Калыңсыз катын алам – деп,
Кайсы жерге батырам,
Курама, күтүп жүргөн малымды?
Барып сүйлөш, көндүргүн,
Кыз атасы Кулжыгач,
Кыйыктанган чалыңды.
Бербейбиз десе кетели
Куке, Бегимжан бизге зарылбы.

Курама барып бүгүн айт,
Болгон сөздүн кезегин.
Күч күйөө болуп кирем – деп,
Кызын бекер алам – деп,
Кулжыгачтын үйүндө,
Курама, кантип жүрөм күпүлдөп?
Эмне кылып жүрсүн? – деп,
Эл сураса нени айтам?
Арзыганы табылса,
Азаматтын сүйгөнү,
Кыз жактырып жар алсаң,
Кызыгы ошол дүйнөнүн.
Акылы жарым болбосо,
Кыз атасы Кулжыгач,
Куке, мен кайсы экенин билбедим.
Курамага кеп айтып,
Акылдашып жатканда,
Ак үйдүн келип сыртынан,
Женесин жанга ээрчитип,
Угуп турду кыз келип.
Кыздын келип турганын
Билбей калды Солтобай,
Кураманы бет алып,
Дагы айткан сөзү мамындай:
– Канатын каккан карчыга,
Көлдө жаткан каздарды
Кайрылып келип илбейби?
Катын алам деп жүрүп,
Кайда кетип калды – деп,
Куке, калың кыпчак күлбөйбү?
Айлында жаткан өрдөктү,
Акшумкар келип илбейби?

Айылдап кетип жоголсок,
Агайын тегиз күлбөйбү?
Кыз аламын деп жүрүп,
Кызматкер болуп биз кетип,
Куке, кызык болуп жүрбөйлү?
Калың алып берсин – деп,
Солтобай кайта, кайта көп айтат.
Капшытта турган Бегимжан,
Солтобайды карата
Кайрылып минтип кеп айтат:
– Алыстан келген жолоочу
Ат тердетип келгендир.
Аралап кыргыз көп элден
Ар жерден сулуу көргөндүр.
Жакпаптыр кыздан эч бирөө,
Кошулса тиет эмеспи
Эки жаштын тилеги.
Эшикте туруп сүйлөйлүк,
Мырзанын жактырар бекен жүрөгү?
Адырдын көркү эмеспи
Мырза, аралаган мал болсо,
Асыл башка касиет
Абийири анык бар болсо,
Санаасы эрдин көккө учат
Салкын жакшы жер болсо,
Сай-сайддын чөбү кулпунат
Сары өзөн толгон мал болсо,
Санаана алба капалык,
Кулжыгач кызын албаңыз.
Кулак сал мырза, Солтобай,
Сизге калыңсыз катын ар болсо,
Капаланбай кайтыңыз.

Калыңсыз тиём десе да,
Каалабай мен келдим – деп,
Калкыңа барып айтыңыз.
Баргын, мырза, элине
Кадырыңа жеталбайт,
Калыңсыз болсо тенине,
Капаланба сен, мырза.
Атамдын айткан кебине
Биз да бир күн барарбыз,
Буюрған курдаш теңине.
Жакшысы эмес жаманга,
Көңүлүң сенин келбесе
Мырза, көп кыйналып камалба.
Бейлиң сенин жок болсо,
Бегимжанды аларга.
Сенден кара байлап, калың жеп,
Катарлап ат-төө жетелеп,
Калың кыпчак элине
Жөнүм келбейт барууга.
Ачууң сенин келбесин,
Атам сүйлөп турганга.
Кыз бийлиги атада,
Айтканынан чыкпайбыз
Эне-ата минтип турганда.
Ээрчип барбайм элине,
Элден сулуу таап ал
Мен үчүн мырза кыйналба.
Ээрчип кетер кыз болсо
Элиң жакшы көрөбү?
Албаймын деп айтасың
Айлында жаткан эмени.
Азыртан боюн көтөрбөй

Абалы кыздан сыр сура.
Айтымына көнөбү?
Айылда жатып көп көрдүм
Сендей арзып келген немени.
Элден издеп карагын,
Элден мурун сөз укпай
Көп элирбе манабым.
Эми издеп таап алгын сен,
Сени ээрчип бирге барарын.
Кайыр, кош – деп Бегимжан
Кайра тартты үйүнө.
Катуу намыс болду го,
Солтобайдын дилине.
Кыз келип кайра кеткен соң,
Дагы сүйлөйт Солтобай:
– Бул кыздын сөзү эмне?
Кыздын айткан сөзү үчүн
Кызматкер болуп кетемин
Кулжыгачтын үйүнө.
Жанагы кыздын айтканы
Мени жыкпастан жерге бир чапты.
Бала болуп жүрөйүн
Кулжыгачтын элине,
Кыйын намыс эмеспи
Кыздын айткан кебине.
Бегимжандын сөзү үчүн
Берсин кызын калыңсыз
Мен барбайм кыпчак элиме.
Кулжыгачка Курама,
Ант, убада, шертин кыл,
Алыш-коюш жерине!
Барып келсем макулбу,

Байтак, кыпчак элиме?
Бала болуп турдум мен,
Түшүндүнбү, Курама,
Бегимжандын кебине?
Курама туруп таң калды:
– Эмне болуп кетти – деп,
Айткан сөзүн аңгарды,
Бир сөзүнө турбайсын
Солтобай сендей жан барбы?
Аныкпы сенин аларын
Айныбай мында каларың?
Аябайт сенден Кулжыгач
Кыз эмес, дүйнө-барларын,
Башынан ушул эмеспи
Бала болуп калганың.
Келбейби сенин үстүнө
Керкана, дөөлөт, малдарың.
Кубанып кетип Курама
Кудасына келди эми,
Кантер экен бул бай – деп,
Калың жакты сөз кылып
Өйдө-ылдый айтып көрдү эми.
Өлсөм да тыйын албайм – дейт
Кулжыгачтын кептери.
Кулжыгач анда мындай дейт:
– Кызымды мырзаң сүйөбү?
Курама куда сен болсоң,
Солтобай Кулжыгачтын күйөөсү.
Башка сөз жок айтууга
Байдын башынан ушул тилеги,
Убада, шертиң кыла бер,
Калыңсыз берем кызымды.

Кандай кызык жандарсын,
Жетпедиңби түгөнбөс
Дөөлөтү артык кененге.
Курама тура калды эми,
Кудалыктын шерти – деп
Кучакташып алды эми.
Оро-пара туш келди,
Оюндагы бар кеби,
Куда болду мага – деп,
Кемтиги жок эң жакшы
Келген мында бала – деп.
Анык болду булардын
Курчашып куда болушу,
Алдынан чыгып бир кемпир,
Ар адамга ун чачып,
Солтобай болду ошондо,
Кулжыгачтын күйөөсү.
Баласынан бирөөсү.
Башка да болсо ушуну,
Баладай сүйүп жүрөгү.
Эби келип тынды эми,
Эки жаштын тилеги.
Кудалыкка сүйлөшүп,
Кошулду булар бирлешип.
Барган жерден кыз алып,
Бакты ачылып гүлдөшүп.
Арачы киши Курама,
Айылга барып келишин
Айтты чындап убада.
Күйөөлүк жөнүн билгизип
Жене, балдыз жетелеп,
Ак өргөөгө* киргизип,

Оюн-кулку курашып,
Обондошуп ырдашып,
Жаштардын ушул тилеги
Жалпысы күлүп жырдашып,
Кайнатасы Кулжыгач:
Жердеген жери Чылмайран,
Дайрасы толкуп суу жайган,
Дарагы бүрдөп гүл жайган,
Таңшып булбул тил жайган.
Бадалдуу токой сайынан,
Маралы менен бугусу,
Айдаган малдай жайылган.
Жапан алма көктөгөн
Жайылган аркар, кулжасы
Жардашып таштап кетпеген,
Чылмайран экен сонундан
Шаркырап мөңкүп суу агат,
Ар бир терең коосунан.
Өрдөгү сазда чукулдайт,
Куш ыргытсаң колундан,
Алтай-Түлкү адырда
Ак тайган жүрсө соңунан,
Арзып келип кыз тапты
Аземдүү бир эл чогуудан.
Эки бала баш кошсо,
Эне-атанын көөнү жай.
Эзелтен кыргыз элиндин
Расими ушундай.
Алмак болуп сүйлөштү
Айткан сөздөн бузулбай,
Бир ай жатты айлында,
Кыз ала турган кайнында.

Бала болду Солтобай,
Угулган сөздүн дайнында.
Арзып жетти периге,
Көргөндүн көөнү талгандай
Бегимжандын өнүнө,
Бир күн жатып Солтобай
Барып келмек болушту
Калың кыпчак элине.
Кулжыгачтын иниси
Кайраттанып күүлөнүп,
Кабарын угуп бул сөздүн
Карындашын бербейм – деп,
Кудаке жатат сүйлөнүп.
Корккону кайсы Кулжыгач
Кошоматка үй берип,
Калыңсыз берип баласын.
Кайсыдан коркту Кулжыгач
Бул кылган иши жарабас.
Кеңеш салсаң өзүмө
Кыпчак кызды алалбас.
Кулжыгач айтат ошондо:
– Өзүм бийлейм баламды,
Бирдеме деп ал айтса
Өлтүрөмүн жаманды.
Айырбаш кылбайм андайга,
Ардактап тапкан баламды,
– Убадалуу сөз менен
Солтобай менен Курама,
Ишенишип кудага
Кийин болуп жүрбөйлүк
Чатак чыгып убара.
Кулжыгач анда мындай дейт:

– Барып кел, балам, элине,
Оюна алба эчтеме
Андай орунсуздун кебине.
Айныбаймын кошомун
Акыреттик теңине.
Ак өргөөндү жасатып,
Кондурамын чениме.
Менин да баркым бөксө эмес,
Өзүмдүн тууган элиме.
Жабдыктап минсең жарышка,
Алыс болжоп, бачым кел
Барасың балам алыска.
Кулжыгачтан кеп угуп,
Куда болдук – деп угуп,
Солтобай менен Курама
Кыпчакты көздөп жөнөдү.
Элине барат дегенде
Алтымыш келин, кырктай кыз,
Ак эркечтей Бегимжан,
Арзыган курдаш өз теңин
Аттандырып колтуктап,
Көтөрүп өзү мингизип,
Кыялы кымбат сулууңуз,
Кызматын кере билгизип,
Колунан кармап кош айтып:
– Кечикпей келчи курдашым,
Кечигип кетип келбесең,
Кейибесин бир башым.
Сен алыста көп жатсаң,
Урушуп жүргөн агабыз
Ортодон чатак кылбасын.
Солтобай сенин жолунда

Курмандык болсун бир башым.
Антташкан шертим ушул – деп,
Айтты го сөздүн туурасын.
Кайыр кош айтып Солтобай
Калкын көздөп жөнөдү.
Угула элек бул жакка
Ушул иштин дареги.
Келди кыпчак элине
Элин жыйып кеп айтты,
Жалпы тууган көбүнө:
– Кулжыгач деген бир байдын
Жакты кызы көөнүмө,
Кош айтайын деп келдим,
Киндик кесип, кир жууган,
Кичинемден өскөн жериме.
Калыңсыз сулуу кыз алдым
Жагабы журтум көбүнө?
Калың кыпчак чогулуп,
Көп кечигип жатпайм – деп
Солтобай мырза обдулуп,
Ээрчитип канча эл алып
Учурашып көрүштү,
Уккан тууган эл барып.
Кайраттуу көк жал турсунбу,
Көп кечикпей кайтты эми.
Көңүлдө сөзүм ушул – деп
Көпчүлүккө айтты эми.
Жанында караан эл менен,
Жайык тегиз жер менен,
Салкын шамал жел менен,
Саргайган куба чөл менен,
Ак кардуу ашуу бел менен,

Ат жетпес алыс жер менен,
Суу аккан терең сай менен,
Ар бир сонун жай менен,
Кызыл-тазыл гүл менен,
Кыйкырык ызы-чуу менен,
Аткан таң жарык күн менен,
Айдаган түркүн мал менен,
Эсеп жетпес сер менен,
Солтобай кайтты кыпчактан,
Тору айгыр, кыпчак көп элден,
Толгон эле Солтобай,
Топ жыйындын кишиси,
Болгон эле Солтобай,
Арзып калса эки жаш,
Арасы болот ушундай.
Кечикпей кайта келди эми,
Кебинен мырза бузулбай.
Солтобай келе жатыр — деп,
Кулжыгач угуп кабарын
Көңүлүн курсант кылмакка .
Жаңы келген баланын.
Катар-катар кой союп,
Камынып мурун тай союп.
Көк бөрү чаап дуулдап,
Көрө элек балдар чогулуп
Алдынан чыкты зуулдап,
Улак таштап байге алып,
Жаткан экен Кулжыгач,
Өз элин өзү жайгарып,
Алдынан тосуп эл барып,
Көргөндүн баары таң калып,
Келип түштү Солтобай,

Кулжыгачтын айлына.
Түндүгүн сонун сырдатып,
Керегесин сындатып,
Уугуна сай салып,
Жээктеп манат чырматып,
Ак кийиз басып кылдатып,
Башчалгычы жибектен,
Баарын сонун чырматып,
Жабыкбашын* ойдуруп,
Кыз атасы Кулжыгач
Жалпы элин жыйып той кылып.
Каалгасын актатып,
Көргөн жандын баарына,
Эң сонун деп мактатып.
Кашына жакын кондуруп,
Өргөөсү деп баламдын,
Өзү ошондой киши экен,
Ошол кезги адамдын.
Кубанышып эл кайтып,
Куттуу болсун кеп айтып,
Кубанып эли калды эми.
Кыпчактардын Солтобай
Арзыган жарын алды эми.
Аралаш конуп бир жүрүп,
Бала болуп калды эми.
Ээ болуп дөөлөт, дүйнөгө
Куру аты дайын мингенге,
Кулпу дайын кийгенге,
Кучагында Бегимжан
Кумар болсо сүйгөнгө.
Эң бир сонун иш болду,
Кулак угуп билгенге.

Аралашып Солтобай,
Бир өзү болду бул элге.
Ата-эне болду ыраазы
Кызын алган күйөөгө

* * *

Бир жыл маалы болгондо,
Көлөкөлүү көк шибер,
Көчүп барып конгондо.
Бай киши экен Кулжыгач,
Бак-дөөлөттүн кенени,
Орун болду Солтобай
Оюнда кандай дегени.
Эки жыл өтүп ортодон,
Бегимжандай сулуунун
Жакын болду төрөрү.
Кайнатасы Кулжыгач,
Эркек тууса балам – деп,
Өзүм багып алам – деп,
Эркек үчүн пас тартып,
Эзилип жүргөн адам – деп.
Бегимжан бир күн төрөдү,
Эркек уул тууду – деп,
Угулду элге дареги.
Өз атасы Солтобай
Ак сакал, кары жыйылып,
Атын койду Олжобай.
Бегимжандын апасы,
Беш айдан кийин бул төрөп,
Атын койду Кишимжан.
Көңүлү курсант* болуп жай,
Олжобай менен Кишимжан,

Экөө катар туулду,
Калкын жыйып той берип,
Байдын көөнү кубанып,
Аксакал менен карыдан
Алакан жайып дуба алып.
Олжобай менен Кишимжан
Ойноп жүргөн жаш бала,
Эч нерсени биле элек,
Эс-акылга кире элек,
Эркелешкен мас бала.
Олжобай жүрүп эр жетти,
Кишимжан жүрүп бой жетти.
Баласынын баласы,
Башынан ушул болучу,
Кулжыгачтын санаасы.
Ажалы жетип күн бүтүп,
Өлдү бир күн Солтобай.
Энеси жесир кайгылуу
Ажалдын жөнү ушундай,
Эр жеткенде Олжоңдо
Баатырдын сүрү бар болду.
Олжобайдын атагы,
Ордолуу элге таң болду.
Таэжеси Кишимжан
Айдай сулуу жан болду.
Кишимжанды көрсөк – деп,
Далай адам зар болду.
Таэжеси Кишимге,
Катарлаш өстү Олжобай,
Ошол элдин ичинде,
Таятасы болбосо,
Зыян кылсак деп жүрөт.

Көрө албаган көп душман
Олжобайдай кишиге.
Энчилеп берген Кулжыгач
Гүлдүбадам кызыл ат,
Күндө аркандап минди эми.
Эңишкен менен эңишип,
Эр Олжобай карылуу,
Эркелик менен жүрдү эми.
Таэжеси Кишимжан
Ашык болуп калганын
Адамдын баары билди эми.
Өзүнүн жакын иниси,
Кочкордун уулу Кудаке
Жамандыгын жээндин
Алдыртан издеп жүрдү эми.
Атасы кыпчак Солтобай
Аялдын тапкан бекерин.
Карындаштын баарынан
Калың алып, мал жебей,
Кала берет экемин.
Кангырап жүргөн кыпчактын,
Түбүнө бир күн жетемин.
Ошону ойлоп Кудаке
Байназарга барды эми.
Калың багыш элине
Кадырың бар жан – деди.
Капаланар жериң жок
Сенде калың дөөлөт бар – деди.
Карындашым Кишимжан,
Кара далы убагы
Кайнаган болсун Кудаке,
Камынып мурун ал – деди.

Жабдыгын күмүш калайлап,
Нечен тогуз мал айдап,
Үч багыштын Байназар,
Кишимге куда болду эми.
Кишимжандай сулуунун
Байназар болду күйөөсү,
Байкап жүрөт бул ишти,
Олжобайдын жүрөгү.
Олжобай менен Кишимдин
Оболдон бирге тилеги.
Ашык болуп жүргөнүн
Аламын десе башка адам
Адамдын көөнү сүйөбү.
Эр көкүрөк, курч кайрат
Олжобайдын сөөгү.
Кочкордун уулу Кудаке,
Байназардан калың жеп,
Тентип келген атасы
Жердигинен Олжобай
Көчмөндүү болгон адам – деп.
Карындашым берем – деп,
Кыз бийлиги менден – деп.
Кыйшандаса кыпчактын
Жазасын мыктап берем – деп.
Бой жеткен кезде Кишимжан,
Тал чыбыктай буралып,
Үч багыштын Байназар
Кабарын угуп бул сөздүн,
Көңүлүн кайгы муң алып.
Киргизип үйгө алууга
Таэжеси Кишимди
Олжобай жүрөт уялып.

Гүлдүбадам кызылды,
Жабдыктап бир күн минди эми.
Алтымыш эркеч-кой айдап,
Базарды көздөй жүрдү эми.
Таэжеси Кишимжан
Айылдан чыга бергенде
Акырын басып чабыттап:*
– Эжемден туулган жээним
Эсимден күн-түн кетпейсин
Сенсин менин сүйөөрүм.
Эрдигиң бар, эсиң жок,
Сыртыңдан байкап жүрөмүн,
Гүлдүбадам кызыл ат
Күндө аркандап минесин,
Көңүлүңдө бир сөз жок,
Күйгөндү качан билесин?
Айчыктуу күлүк кызыл ат
Айда аркандап минесин,
Аңдып жүргөн душман көп
Аны качан билесин?
Каргадайдан тең өскөн
Канча бир сөзгө кенешкен,
Атка минип бастырып,
Алын кандай дебестен,
Саймасы жибек ак калпак
Оң чекене киесин,
Оюңда эч бир санаа жок,
Олжобай качан билесин?
Башка эл эмес, жээнимсин.
Бармактайдан бирге өскөн,
Балапан курдаш теңимсин.
Кочкордун уулу Кудаке

Алдыртан кабар ал алып,
Ат баштап тогуз мал алып,
Үч багыштын Байназар
Кулдук уруп кетти эле.
Курдашым Олжом сен турсан
Ушул кулак укчу кеп беле?
Таәжең Кишим мен болсом,
Апамдан тууган жээним,
Ашыгым Олжом сен болсоң.
Билбейсиң ушул акылды,
Аңдып жүргөн душман көп,
Өспүрүм сендей баатырды,
Үйүр курбум сен турсаң,
Үч багыш алса макулбу?
Үч багыштын Байназар
Түбү болот күйөвүм.
Кайрылар канат сенде жок,
Капаланып күйөмүн.
Кайда кетип барасың,
Кагылайын жээним?
Айдай бетим нур алып,
Алдыңдан чыктым буралып,
Алган теңим сен болуп,
Ак үйдө турсам кошулуп,
Аттандырып чыгарып.
Атакем болсо картайды
Айла жок кандай кылалык?
Азабыңдан Олжобай
Ар убак көөнүм муң алып.
Анда Олжобай мындай дейт:
– Кулжыгач байдын кумар көз, Кишим,
Кумарды жазчу ширин сөз, Кишим,

Босого маңдай бото көз, Кишим,
Моймолжуган аркар көз, Кишим,
Керилген сулуу керме каш, Кишим,
Кебинди сүйлөп, көөнүмдү ач, Кишим.
Кетермин сенин жолунда, Кишим.
Кейибе мен бир жалгыз баш, Кишим.
Бадалдуу тескей көк кери*, Кишим,
Капаланбай жүрө бер, Кишим,
Жарабайт душман кептери, Кишим.
Ак бетиндин актыгы
Аскалуу тоонун карындай
Нак ортонку кызылы
Ак токтунун канындай.
Ак этиндин ысыгы
Арчалуу оттун табындай.
Сулуунун жөнү келишпейт
Бермет, шуру тагынбай.
Эр жигит жолу болобу,
Кез-кезде торго чалынбай.
Башкага бербейм мен сени,
Жаным тирүү барында-ай.
Кудай алган Кудаке
Култуңдай берет ошентип,
Капаланба таэже
Олжобай жээниң барында-ай.
Ойноп-күлүп жүрө бер
Үч багышка багынбай.
Ашыктын жөнү болобу,
Бир-бирин издеп сагынбай.
Бүгүн базар барбасам,
Айдаган кой, серкемди
Кан базарга салбасам,

Даамын көрүп таткыдай,
Таттуу жемиш албасам.
Эркеч баштап элүү кой,
Эртелеп базар салбасам.
Алтындан кылган бир шакек
Арнап сага албасам.
Болбогон сөзгө бөлүнбө,
Бой жасап калкка билинбе.
Кантип берем башкага
Карып жаным тирүүмдө?
Бурала басып муңайып.
Калтардай чачын сыланып,
Кош аман бол баргын – деп.
Туруп калды Кишимжан,
Жагалмай куштай кылайып.
Жүрүп кетти Олжобай,
Артында турган ага жок,
Айткандай жалгыз бир элде.
Базарга Олжоң барды эми
Малын түгөл салды эми.
Тандайга салып таткыдай,
Таттуу жемиш алды эми.
Алды шакек, билерик,
Аман болсок кошулуп,
Кишимжан менен жүрөлүк –
Дейт Олжобай тиленип.
Жатса, турса оюнда
Жар болмокко түбөлүк.
Баасы кымбат, баркы өйдө,
Кишимге белек алды эми.
Бешим ылдый, күн бата,
Базардан кайтып калды эми.

Түн карайып, эл жата
Айылына барды эми.
Беш колуна салгандай
Белгилеп шакек алды эми.
Бейлинде жок башка иш
Кишимжанга барды эми.
Өлөрүн билбейт Олжобай,
Ашык болуп калды эми.
Күүгүмдөп күн таң атты,
Таң агарып, жер жарык,
Көрдү туш-туш тарапты.
Эртең менен азандан,
Басып келип Кишимжан,
Олжобайга кеп айтты:
– Апкелип берген өрүгүн,
Өрүк эмес, өрт беле,
Өлтүрүп койчу дарт беле?
Өрүк сатса өзүнө
Уу чачып жүргөн калк беле?
Өрүктү сага бергенде
Эмне деп айтты эле?
Олжобай менен Кишимдин
Ортосу жакын болгонун,
Аламын деп Кишимди
Антташып мунун койгонун
Адам ойлоп биле элек.
Айыбын тапса Кудаке
Кыйнамакчы күнөөлөп.
– Кагылайын Олжобай
Кабарыңды билдирбе.
Кашыңда жолдош киши жок,
Көп кечигип, түн жүрбө,

Булардын минтип жүргөнүн,
Кудак билди сыртынан,
Куумакка жүрөт эмеспи
Кулжыгачтын журтунан.
Атасы бузук урган – деп,
Алыста жаткан кыпчакты
Кулжыгач күйөө кылган – деп.
Бузуктун уулу Олжобай,
Мында жүрсө булгар – деп,
Үч багыштын Байназар,
Угуп калса уят – деп,
Жүрө берсе бул кыпчак
Бир бузуктук кылат – деп.
Кудак минтип жүргөнүн,
Олжобай ойлоп билбеди,
Бир күнү чоң жыйында
Ачууланып күүлөнүп,
Каардуу бузук жинденип,
Тентип келген ит кыпчак
Тентушунду бил – деди.
Куур тондуу ит кыпчак
Курбунду таап жүр – деди.
Алмадай башың кестирсем
Менден алып койчу ким – деди.
Аябай көөнүн калтырып,
Олжобайды тилдеди
Жалгыздык ушул экен – деп,
Олжобай сөөгү зилдеди.
Капаланып, кайгырып
Келди Олжобай кечинде.
Энеси угуп Бегимжан
Кейиди мунун сөзүнө.

Акырын басып барды эми,
Кулжыгачтын өзүнө:
– Айтайын, ата кебимди
Арзыган теңтуш өз теңим
Агайинден бөлүндү.
Кайгырып келди кечинде,
Катуу тилдеп кыпчак – деп.
Капаланткан Кудаке,
Каргадай жалгыз жээнинди.
Ушул баштан табалык
Калың кыпчак элимди.
Алып барайын жерине
Көрсөтөйүн элине,
Арка болор киши жок,
Ардактап баккан жээниңе.
Кулжыгач угуп кейиди,
Кызынын айткан кебине.
– Картайдым, балам, кайрат жок,
Кадыр кылган ушул топ,
Кочкордон тууган Кудаке,
Бир тууган эмес, бузук чок
Мындай бузук элде жок.
Кой деп тилдеп коюуга.
Кадимки кайрат менде жок.
Коркпойт эч ким өзүмдөн
Кубат кеткен сөзүмдөн.
Кулунунду аман сактап кал,
Кудаке кылган кесирден.
Кудаке бузуп арамы
Кууп калган турбайбы
Кулунум сенин баланды.
Кыянат* ойлоп бир күнү

Кылбасын бир күн жалааны.
Аманында алып бар элине
Ардагың жалгыз балаңды.
Кайгылуу кылдың шум жалган,
Казаты жетсе ким калган?
Кайрылчу киши шул эле
Кабарыңды уккан туугандан.
Жесир болуп жашыңдан,
Кайгылуу болдун мунданган.
Кагуу жеп калса Олжобай,
Кара ниет ургандан.
Айла жок мендей атаңдан
Айта берип Кулжыгач
Куюлду жашы сакалдан.
Бегимжан анда кеп айтат:
– Эмесе качан көчөбүз?
Бул жерде туруп нетебиз.
Көрбөсөм да көп эл – дейт,
Биз кыпчакка кетебиз.
Кетелик, ата, аманда,
Кектешкен бир иш жаманда.
Кейиген жандын бирисиң,
Бир бала үчүн заманга,
Болушам деп жээнине,
Ата, болбогон ишке камалба.
– Капаланып, кайгырып,
Дүнүйө күттүм шай* кылып,
Кудакенин кебинен
Кулунум сенден айрылып,
Алымкан менен Канымжан
Ал кубатым болгондо
Кетирбейт элем жанымдан.

Эми, балам, ким корксун,
Мендей кубаты жок чалыңдан.
Бечаранын биримин,
Белбоосуна чалынган.
Бузукунун сөзү үчүн,
Перзентим кеттиң айлымдан.
Бир баланын зарпы экен
Акылсызга багынган, –
Деп ошентип Кулжыгач
Кайгырып канча кеп айтты.
Кандай кылам? – деп айтты,
Көнүлүндө жүргөн сөз,
Бирин койбой көп айтты.
Бегимжан келди үйүнө,
Уктабай чыкты Олжобай,
Убайым тартып түнүндө.
Жалгыздын келбейт көңүлү
Жабыркап минтип жүрүүгө.
Кудакенин акылы
Куур тондуу кыпчакты
Кубалап элден сүрүүдө.
Көчө турган болду – деп,
Көп журту кабар билишти,
Кудаке бузук болбосо
Ким козгойт эле бул ишти.
Арадан нечен күн өтүп
Бээ союп, эл жыйып,
Бегимжан сөзүн эл туюп,
Кайыр кош айтып калкына
Калың-тууган жалпыга
Кишимжан кантип чыдайм – деп,
Ашыктыктын зарпына,

Эр азамат Олжобай
Эч адам жетпейт баркына
Атасы ыйлап буркурап
Айылы ыйлап чуркурап
Канча төөгө жүк артып
Көрүнбөс салык үп тартып,
Көчмөк болду Олжобай
Таятанын айлынан.
Кабар келет күнүгө
Кишимжандай сулууга
Үч багышта кайнынан.
Баласы жалгыз жөнүнөн
Душмандын айткан кебинен,
Чочуп калды Бегимжан
Көчүүгө эми камынып,
Жүргөнүм менен болбойт – деп,
Көңүлү бузук Кудаке
Көзүн карап зарылып,
Кетер болду Бегимжан
Бир тууганга таарынып.
Кемпир менен чал ыйлап,
Келин-кесек баары ыйлап,
Аман бол деп жыйылып,
Амалы жок Кулжыгач
Кош айтышты кыйылып:
– Уруун кыпчак деген эл,
Кулунум, калдың эле туулуп,
Айрылдым сенден амал жок,
Азамат эркек балам жок,
Аралжы* кирер күчүм жок,
Айланчыктар кишим жок,
Жүргөн балам сен кетип

Жүрөгүм күйүп болду чок.
Кызматын көрөм дечү элем
Кызымдан тууган баламды,
Кайрылып көзүн салат – деп
Картайган бизге паананды.
Эркелетип чоңойткон
Олжобай сенден айрылсам
Көңүлүм болор караңгы.
Көрөлбай душман бөлдүнбү
Кулунум сенин араңды?
Картайып кеткен кезимде
Камаласа жалгыз баш
Каларсың бир күн кесирге.
Кайда жүрсөң аман жүр
Кулунум, таятаң болсун эсинде.
Катташып кайра келерсин
Карып калган таятаң
Ал-жайымды көрөрсүн,
Ажалым жетип мен өлсөм
Колуң менен көмөрсүн.
Бийлик кетип өзүмдөн
Кудаке коркпойт сөзүмдөн.
Билбей жүрүп айрылдым
Бир тууган кылган кесирден.
Кудаке шайтан көрө албай.
Атасы Кочкор жүрчү эле
Абалтан бери бөлө албай
Караан кылган Олжобай
Калкына кетип сен калсаң
Кандай болсун биздин жай.
Ар кимде шундай тууган бар,
Аталаш тууган болсо да

Көрө албаган урган бар.
Ээ болот дечү элем
Эрмегим балам сен кетсен
Ээн калды жыйган мал.
Ала барчын калдырган
Алтай кызыл түлкүмдү,
Айлымда жээним жүргөндө
Санаамда арман жок эле
Сагынармын күлкүндү.
Таятаң көзү жумулса
Талайт го бузук мүлкүмдү,
Сапырар душман күлүмдү,
Кетет деп кабар укканда
Жүрөгүм күйүп бүлүндү.
Картайганда каруу жок
Укпайт эч ким тилимди,
Картайган атаң Кулжыгач
Калкка болду сүрүндү.
Ай, жылында келип жүр
Ардактап баккан Олжобай,
Сагынармын түрүндү.
Ажалым жетип мен өлсөм
Атана наалат кас тууган
Алат го талап үйүмдү.
Үч багыштын Байназар,
Сыртымдан бийлеп Кудаке,
Апкелип кулдук урдурду.
Оюмда жок иш эле,
Кудаке шайтан шум кылды.
Жаман экен карылык
Кубатымды сындырды.
Жээнимди элден кетирип

Сөөгүмдөн кетпес муң кылды.
Атасы бөлөк душмандан
Айтар сөзүм кыскарган.
Эң улуусу Бегимжан,
Канымжан менен Алымкан
Эскирген кезде тууду эле
Алар кетип күйөөгө
Ушул кезде колумда
Кишимжан жалгыз кыз калган.
Бөлөк эмес бир тууган
Көңүлдүн жөнүн бузгандан
Атаганат арман күн
Көрмөкчү белем бул ишти
Атасы бөлөк душмандан, –
Деп Кулжыгач кеп айтты
Жүрөгүндө кайгысын
Калтырбай түгөл көп айтты.
Анда Олжобай мындай дейт:
– Атамдын көзү бар кезде
Ар бир айда, ар жылда
Алып барып келчү эле
Ата конуш элине,
Жүрөгүм күйүп кайыштым,
Таята сенин кебиңе.
Капаланып кайгырбай
Ыраазы болуп бата бер
Кызыңдан туулган жээниңе.
Ажалым жетип өлбөсөм,
Барсам жатып албасмын
Калың кыпчак элиме.
Жээндигим билбестен
Жеринден кууду Кудаке,

Жерге кирип кетпесем
Жетермин ушул кегиме.
Чылмайран болду мекеним
Чындыгына келгенде
Жок эле менин кетерим.
Арасын бөлдү Кудаке
Акыры бөлөк экемин,
Кудаке бузук салбаса,
Куугунтукка албаса,
Тилегим тилеп бир жүргөн
Таята, тийбейт беле көлөкөм.
Айтпаса шайтан Кудаке
Арабызды ким билди?
Менин атам кыпчак эл экен
Акыры бузук билдирди.
Жаактан башты айырып
Жакын элек бүлдүрдү.
Таята кантип унугам,
Тарбия, акыл, үлгүндү?
Келип-кетип турамын
Кебинен билдим капырдын
Кесирди бизге кыларын.
Кеткин кыпчак дей берсе,
Кебине кантип чыдадым?
Аман болсом таята
Ар убак келип турамын.
Кеткин деп мени тилдеди
Кезектүү сөздү билбеди.
Элиме киши жиберип,
Эртеңден баштап кыпчактан
Эл келсин деп айтайын.
Калкымдан киши көп келип

Көчүрүп алып кетсин – деп.
Жибермек болду кабарды
Калың кыпчак элине,
Анык болду көчмөгү
Ата конуш жерине.
Эртең менен азандан
Эки киши чаптырды,
Калың кыпчак көп журттун
Кайнап жаткан көбүнө.
Кайтып келди Олжобай
Таятасы Кулжыгач
Арманын айтып болду эле.
Кишимжандын энеси
Басып келип, мындай дейт:
– Кызымдан туулган баламсың,
Ата Журтуң кыпчакка
Аман болсо барарсың.
Чырмалып элиң чогулуп
Ойноп күлүп кеткенде
Чыгарып эстен саларсың.
Кызымдан туулган чырагым
Ажырадым мен сенден
Айла жок кандай кыламын?
Ардактап баккан Кишимжан
Бойго жеткен убагы.
Армансыз дүйнө болбой кал
Ата-энем деп ойлоого
Артымда түк калган жок
Эркек перзент чырагы.
Төрөгөнүм төрт кызбы
Бергени ушул кудаанын.
Ээси ким малымдын

Боздогон чымын жанымдын?
Атасы башка бөлөк журт
Кызымдан туулган жээниме
Кайгымды айтып зарылдым.
Төрт кыз болду тууганым
Бергени актын мына ошол
Мен байкуш эми кимге таарындым?
Сарала канат булбул куш
Сайрабайбы чынарда,
Кулунум эби келген жок
Биздин колубузда турарга.
Карыдык чарчап кайгырдык
Кайрат жок ойлоп турарга.
Кайда жүрсөң Олжобай
Эсинден бизди чыгарба.
Урукташ тууган болсо да
Кудаке шайтан оңбосун
Бизди учуратып зыянга.
Арманын козгоп энеси
Айтылып бүтүн болду го
Кемпир, чалдын керээзи.
Кулжыгач картаң көп элди
Бийлеп турган Кудаке.
Калың топто жагжандап
Сүйлөп турган Кудаке.
Алмалуу чынар бадалдай
Бүрдөп турган Кудаке.
Тентиген кыпчак кет десе,
Тепкиде жүрүп нетемин?
Уругум кыпчак эл экен,
Кыздан туулган мен экен,
Уул үйлөтүп, кыз берген

Таята ушундай эле берекен,
Башка жерге туулуп,
Бала кезде куулуп,
Басмырттап минтип жүргөнчө
Өлүп калган жөн экен.
Айтканынан далай жан
Сүрдөп турган Кудаке.
Билерман болсо иниси
Бийлейт экен агасын,
Минтип кууду кыпчакка
Бир туугандын баласын.
Оюнда жок иш эле
Үч багыштын Байназар
Куда кылды арасын.
Сыртынан бийлеп берем – деп.
Айтып жүрөт Кудаке.
Байназардан калың жеп,
Кишимжан сулуу кичүүсү
Далай кыздын түзүгү.
Бети аппак кагаздай,
Бермет, шуру, каухар таш,
Перизатка жарашты-ай.
Айлында сулуу кыз болсо
Турабы адам талашпай.
Кулжыгачтан арасын
Кубалап минтип бөлмөкчү.
Кузгундай болгон Кудаке
Куда кылып Багышты
Кишимжанды бермекчи.
Калыңына Багыштан
Аргымак жорго минмекчи.
Ардактуу тон киймекчи,

Кулжыгачтын кенжесин
Кудаке Байназарга бермекчи.
Кетет деп кабар кеп угуп,
Анык кетип каларын,
Айнектей Кишим эми угуп,
Жүрөгү ысып камыгып,
Кайырма жака түлкү ичик
Желбегей салып жамынып,
Шуру, бермет, акак таш
Мойнуна бүтүн тагынып,
Кундуздай болгон кара чач
Кең далыда буралып
Жеңесин коштоп жанына
Көңүлүн кайгы муң алып.
Күүгүм кире, күн бата
Түн карайып эл жата,
Күйгөндүктү мындан бил
Уйкусу келбей зыркырап,
Учурашып калмакка
Убайым тартып Кишимжан
Басып чыкты чубалып.
Жеңесине кеп айтты:
– Жене, кабарлап койгун жээнинди,
Калкына көчөт деп жатат
Чынбы, бул сөз, төгүнбү?
Кайгыга салса жакшы эмес
Балапан жаштык өмүрдү.
Кетери анын чын болсо
Арытып айтып калайын
Антташкан кайгы кебимди.
Басып келди жеңеси
Кишимжандай сулуунун

Бирге жүргөн немеси.
Эшиктен кирип келди эми
Кабагын серпип, көз ымдап,
Кабарды минтип берди эми.
Олжобайың ошондо
Акырын басып келди эми.
Кол беришип көрүшүп
Шекерге халва кошкондой
Калды го жөнү келишип.
Курбулук жөнү ушундай,
Учурашып таанышып,
Узун сөзгө түштү эми
Олжобай, Кишим жарышып.
– Сырыңды айтчы жээним!
Калкыңа көчөт деп угуп
Кабарды элден көп угуп
Кайгылуу болду көөнүм.
Көчмөгүң анык ыраспы
Калың кыпчак элине?
Ашыктыктын кайгысын
Салдыңбы менин көөнүмө?
Алтымыш өркөч мал айдап,
Алып келген өрүгүң
Өрүк эмес, өрткө окшойт
Өзөккө түшкөн дартка окшойт,
Бир күн ооруп, бир күн соо
Билбейсин жүрөк күйгөнүн.
Кыз жигитти жактырса
Кызыгы ошол дүйнөнүн.
Эжемден туулган Олжобай
Эркелешип тең өстүк
Сен элең менин сүйгөнүм.

Кандай сөз бар оюнда?
Калкыңа кетип калдынбы
Менин кайным багыш Байназар
Жыгач жүктөп мал айдап,
Үй жаны келген тоюнда.
Мурунтан ойлоп жүрдүңбү
Мундантип мени коюуга?
Такыям жакут күлгүндөй
Таэжен мендей Кишимди
Далай киши сүйгөндөй.
Ашыктык кыйын иш тура
Адамдын ичи күйгөндөй.
Ажырап кетер сен болсоң
Арман күн, жалган дүнүйө
Сен аралашпай тим жүрбөй...
Кара бүргөн* термелбейт
Катуу шамал жел жүрбөй...
Каргадайдан бирге өстүк
Кабарыңды эл билбей,
Калкыңа кетер болгондо
Калтырдың мени азапка
Сен кадырлашпай жөн жүрбөй...
Азабы кыйын эмеспи
Ашыктыктын жалганда.
Кадыркеч сенден бөлүнүп
Калганым чоң арманда
Кетпейин чыгып эсинден,
Сен калыс элге барганда.
Тилим булбул сайраган
Чолпондой көзүм жайнаган
Атабыз биздин Кулжыгач
Чылмайран тоосун жайлаган,

Жашчылыктын убагын
Кайгы менен өткөзсөк,
Олжом, төрөлбөйбүз кайрадан.
Агын дайра суу менен,
Ак токой ызы-чуу менен,
Булбулдун көркү тил менен,
Асман-жер көркү күн менен,
Адамзатта бар бекен
Ашыктык жөнүн билбеген.
Күркөктөй канат күүлөнүп
Күчү бар туйгун каз алган,
Күндө шекер, халва, чай
Ширини болбойт асалдан*
Уккан жайың жок беле
Ашыктык жөнү ушул – деп,
Илгерки жомок казалдан?
Кетет деп кабар уккан соң
Муунум кетип, күчүм жок.
Бураламын басардан,
Ашыктык оту ушундай,
Күнүндө күйүп жок болгон,
Кебин уккан жок белең
Олжом, Гүлбаарам менен Асандай?
Дарактын көркү гүл менен
Мөмөнүн көркү гүл менен
Түйүлүп алма саларда
Гүл ачылып бүрдөгөн
Күүлөнүп сайрап шаңкылдайт,
Булбулдун баары түн менен,
Балапан жаш кезинен
Багып алган торгой бар,
Өзүмө анык сүйлөгөн.

Олжобай кетсең ажырап,
Илгери өткөн адамдын,
Бирөө менмин дүйнөдөн.
Кайгырып жүрүп басылбас,
Капамды жазам ким менен?
Үч багыштын Байназар
Той жүктөп бир күн келбесин,
Кыз оюн кылып кыйкыртып,
Атамдын айлы-жергесин.
Колу билген Кудаке
Коркутуп мени бербесин.
Колумдан келбейт эч неме
Кол кармашкан ашыгым.
Ал кезде сен Олжобай
Калың кыпчак элдесин,
Ашыктык өз тушунда,
Балалык өмүр бир кетсе
Билебиз кайта келбесин.
Капалуу кылып кайгыртып,
Чын эле таштап кеттиңби?
Олжобай, таятаңдын жергесин.
Жазгы гүлдөй жаш өмүр
Жанчылбасын, өлбөсүн.
Жаратат экен кудурет
Биздей кайгысы көп пендесин.
Канатым болсо күүлөнүп,
Калкыңа кошо кетпейби,
Кайгылуу болуп таэжен
Караңгы күндө өтпөйбү.
Базарга эркеч-мал айдап,
Барып алган шакегин,
Кубарбайбы жөө бассам,

Бутумдагы акерим*.
Кайрат кылган сен элең,
Кайгысын кантем акемдин?
Кепичим шалы булгаары
Кейип жүрүп өтгүбү,
Жашчылыктын жыргалы?
Арасын ачып эл бузган
Атамдын жакын тууганы,
Арзыган ишке жетүүгө
Энебиз эркек туубады.
Ажырап калып эки жаш
Аябай минтип мунданды.
Айланып учат боз торгой,
Артынан кууса турумтай,
Арзышып жүргөн эки жаш
Аралашса болбойбу,
Арман күн, ажырашып бузулбай.
Кетерин, Олжом, аныкпы?
Пейлимди душман тарытты,
Кайрылып келип көрбөсөн
Азабың тарткан карышты.
Карып болдум сен үчүн
Карчыга көктө айланат,
Сүйрөгүн чырга жем үчүн,
Кебимди айткан бир жан жок,
Сени менен мен үчүн.
Кенжеси элем бир байдын,
Кейиймин зарлап ыйлаймын,
Кенешим айтчу сен жоксуң,
Эми мен карып жаным кыйнаймын.
Ойлоп жатсам мен сени
Төшөгүмө сыйбаймын.

Атакемдин адыр толгон көп жылкы
Акжелке буудан жоргону,
Аралап кармап алайын,
Айтып кой болжол жеринди
Айласын тапсам барайын,
Үч багыштын Байназар,
Ошону менен кеткенче
Жолдон өлүп калайын.
Айтып бүттү Кишимжан
Ашыктык сөздүн далайын.
Анда Олжобай мындай дейт:
– Кайгырбачы Кишимжан,
Кабарчы торгой бар дейсин,
Балапан кезден учурган.
Калкына көч деп тилдеген,
Кудаке шайтан бузулган.
Аман болсо көрөрмүн
Өзүмдүн кыпчак калкымды.
Бирок унутам кантип баркыңды?
Убайым тартпа, Кишимжан,
Эстермин айткан антыңды.
Карчыга учат жем үчүн,
Каз, өрдөк учат көл үчүн.
Калкыма кетип барамын,
Кас-душмандын кеги үчүн.
Кайгылуу болсоң мен үчүн
Канча аракет кылармын
Кадыркеч, Кишим, сен үчүн.
Убайым кайгы жегизбей
Келбедиң Олжом дегизбей
Кыяматтык жар кылып,
Кыз таэже сени алсам

Арманым жоктур кудайга,
Алыска кетип калдың – деп,
Ашыгым, Кишим, муңайба.
Ат тезегин кургатпай,
Кейитип сени ыйлатпай,
Келип турам бу жайга.
Кабарчыдан кеп айтсаң,
Каалап, Кишим, мени айтсаң,
Пейли түзгө сүйлөгүн,
Берер кудай түбүндө
Бендесинин сүйгөнүн.
Көрөрбүз кызык жыргалын
Акыры бир күн кошулсак
Аз күнкү жалган дүйнөнүн.
Гүлдүбадам кызыл ат,
Күнүндө токуп минермин.
Күнчүлүк алыс кетсем да
Күйүтүндү билермин.
Жериме кууду Кудаке,
Жээни элем бул элдин.
Атамдан бир күн айрылып
Жетим болуп түнөрдүм.
Айласын таппай мен калдым,
Айлыңарда жүрөрдүн.
Көлдөгөн суунун жээгинде
Көгөргөн бак, чынар көп,
Көк булут ойнойт асманда,
Көп караңгы туман жеп,
Көңүлүмдө жок эле
Кудаке шундай кылар – деп.
Ашык болуп сыртыңдан,
Айнектей болгон Кишимжан,

Алсам деп жүргөн кумар көп.
Антты унутуп кетишсен,
Айлыңа келбей мен сенден
Жаш өлөйүн жаным жубарымбек.
Биз бир кырчын кулундай
Кыялым сенден бурулбай,
Кайгыртып жанды жүргөнчө
Калсакчы биз туулбай.
Кантип кетем кыпчакка
Кайрылып эстеп бурулбай?
Көк булут ойнойт асманда
Көп кийик жүрөт аскада,
Эрдик, кайрат, күч керек,
Көңүлдүн мунун ачканга.
Кайрылып келбейт жээним – деп,
Кишим, көңүлүнө башка алба.
Ак булут ойнойт бөлүнүп,
Ак аркар чуркайт керилип,
Агандын кесир ишинен
Антташкан жарым Кишимжан
Амалсыз кеттим бөлүнүп.
Кызыл ат чуркайт жем жесе,
Кылчайып нечен келермин,
Кымбат жаным өлбөсө,
Кызыгы ушул жалгандын
Касташкан душман болбосо.
Катарбыз бирге туулган
Кадыркеч болдук мурунтан.
Кантип жаным күйбөсүн
Анардай беттен нурундан?
Мингеним күлүк карабоз,
Мүнөздөш өсүп болдук дос.

Кат алыштык жаш кезден,
Кайгырба, Кишим, кайыр кош!
Эстесем жүрөк зилденер
Эзилген кайгы күн келер.
Кудаке бузук болбосо,
Таэже, эки жашты ким бөлөр?
Баласы элем эжендин
Сен үчүн көңүл бөлөрмүн,
Айтып келбейт шум ажал
Акыры бир күн өлөрмүн.
Өлбөй тирүү соо болсом
Өксөбө, Кишим, келермин.
Кош айтышып экөөсү
Кол кармашып бөлүндү,
Көңүлүндү бурба – деп,
Кишимжан сулуу буралып,
Көзүнөн жашы төгүлдү.
Жашчылык жөнү ушундай,
Жакшы эле бекем киши эле,
Жашып кетти Олжобай.
Койгулачы жээн – деп,
Кошулуп жүргөн жеңеси
Арага түшө калды эми,
Айкалышкан экөөнү,
Ажыратып салды эми.
Айтылбай түк калган жок,
Ашыктыктын бар кеби.
– Айттың бардык зарыңды,
Ашыктын иши эң кыйын,
Адамга салат жалынды.
Ардакта өстүн экөөнөр,
Аман болсо, жээним,

Алып кет Кишим жарынды.
Акылдуу киши сүйлөсө
Ар сөздө болот белгиси.
Адамдын көзү өткөндө
Жок экен кайтып келгиси.
Кадыркечин ыйлатып,
Капалуу кылбайт эр киши.
Кайгы-мундуу сөзүндү
Жанында туруп мен угуп,
Жаштыктын иши курусун
Жанымдын келди өлгүсү.
Жеңеси минтип сүйлөдү,
Жанында жакын жолдошу,
Кишимжандын сүйгөнү.
Булардын минтип сүйлөшүп,
Ажырашып айтканын
Айлынан бирөө билбеди.
Калган экен экөө тең
Бир-бирине берилип,
Колун сунуп Кишимжан
Кош, аман бол, жээним – деп,
Ажырады бөлүнүп.
Торайгыр менен Чылмайран
Бир топ жол эле арасы.
Ата Журтун унутту
Айылдан кеткен Солтобай
Артында жалгыз баласы.
Кыпчактардын балага
Таарынып жүргөн санаасы.
Барып калды аңгыча
Мындан кеткен кабарчы
Кабарчы жетип кеп айтып,

Калың кыпчак көп элге
Олжобай келет деп айтып,
Олжобай келет дегенге
Дүркүрөп кыпчак кубанып,
Кары, жашы жыйылып,
Эл кубанып шаттанып,
Элүүдөй киши аттанып,
Жүк-жүктөргө нар алып,
Союш деп канча мал алып,
Кайнибиз келет экен – деп,
Канча сулуу женелер
Чачын жууп таранып.
Элине келет экен – деп,
Эли кыпчак чогулуп,
Кубанып картаң чалдары,
Аял, эркек дебестен,
Курдаш-тентуш балдары,
Элүүдөй киши чыкты – дейт
Олжобайга барганы.
Арага нече конушуп,
Ат арытып, жол тартып,
Кулжыгачтын айлына
Кыпчактар келип калды эми.
Кыздан туулган жээни
Олжобай көчөт экен – деп,
Калкына кабар салды эми.
Канча айтса бөлөк экен – деп,
Билбеген айтып калды эми.
Айры өркөч нарга жүк артып,
Ак үйүн чечип бүт артып,
Кереге, уук комдолуп,
Жибек килем жаркылдап,

Жибек аркан жалтылдап,
Буйласы коло чоюлуп,
Олжобай көчүп элине
Кайгырып эли чуркурап,
Кайыр-кош айтып калың эл
Көзүнүн жашы токтобой,
Көтөрүп баккан таэне
Көп ыйлады зыркырап.
Кулжыгач ыйлайт бир жерде
Кубанып булар жүрчү эле
Олжобай мында жүргөндө.
Ажырап элден бөлүнүп,
Ашык жары Кишимжан
Ак үйдөн чыгып керилип,
Көзүнөн аккан кандуу жаш
Этегине төгүлүп.
Жүрөгү күйүп сөгүлүп,
Акыр заман күн түшүп,
Карасын көрүп Олжобай,
Калганымбы бөлүнүп?
Кулжыгач ыйлап мындай дейт:
– Кагылайын карандан,
Туулдуң эле баламдан,
Адамда шордуу мен экем,
Перзенти жок жаралган.
Кайгылуу шордуу экенмин,
Казыркы дүйнө замандан.
Кайгырып айткан сөз жаман,
Калкынын баарын муңайтат
Атасынан кем эмес,
Ал айтпаса ким айтат?
Баламдан калган жаркыным

Башчысы болот дечү элем
Туулуп өскөн калкыңдын.
Душмандык бирөө кылбаса
Билбейт эле өз элин.
Бир күнү мен да өчөмүн,
Жалгандан бир күн көчөмүн.
Чын эле таштап кеттинби
Кулунум, Чылмайран тоонун өзөнүн?
Бадалдуу тескей, салкын төр,
Сенин Ата Журтун кыпчак эл,
Көп кечигип кетпестен,
Кулунум, өз элиңе барып кел.
Келип-келип сен тургун,
Биздин бел байлаган уулубуз,
Перзенттей көргөн сен кетип
Бошоду биздин муунубуз.
Кетет деген ойдо жок,
Кемпир-чал боздоп турубуз.
Баласы элең башканын,
Кайгырсам черим жазганым,
Карып кеткен кезекте
Кагылайын Олжобай,
Кайгылуу кылып таштадың.
Колуң менен көмбөдүң,
Ашы-суум бербедиң.
Чын эле таштап кеттинби
Чылмайран тоонун жерлерин?
Кудаке турат кубанып,
Куураган кыпчак кетсин – деп,
Өз элине жетсин – деп,
Өрүшкө тынчтык бербеген,
Өлөрман кыпчак кетсин – деп.

Тери тондуу бир кыпчак
Тентуш болуп элиме
Тентек жинди Олжобай
Түк жүрбөдү жөнүнө.
Салды бузук жаңжалды
Бир эмес, журттун көбүнө.
Агайынын ыйлатып,
Ата-энесин мундантып,
Олжобай көчтү элине.
Көчүрүп келген кишиден,
Көбү мурда барышып,
Эр Олжобай келет – деп,
Элине кабар салышып,
Эл кубанып дүрбөшүп,
Аттарды мыктап мин дешип
Калың кыпчак ошондо
Батырашып гүлдөшүп,
Баары тосуп алдынан,
Бирин бири жүр дешип,
Аябай малды союшуп,
Олжобайдын үйү – деп,
Алты канат ак үйдү
Арнап тигип коюшуп,
Улак тартып күрпүлдөп,
Ушундай жыргал болушуп.
Жолдун баары чаң болуп,
Кыйкырышып чапкылап
Кыйла далай жан болуп,
Аргымактар тердешип,
Ала качып улакты
Бирин бири бер дешип.
Аттар терге чөмүлүп,

Аты күлүк бир киши
Арасынан бөлүнүп,
Алдынан чыкты эл тосуп.
Гүлдүбадам кызыл ат,
Кайраттуу баатыр Олжобай
Калың кыпчак көп элге,
Бир башкача көрүнүп.
Аламан чаап, дуу болуп,
Ач-айкырык чуу болуп,
Той-тамаша эл болуп,
Толкуду кыпчак бүт толуп.
Умтулушуп келишип,
Учурашып көрүшүп,
Эсилден калган бала – деп,
Сунуп колун беришип,
Кубанышкан түр менен
Карап жүргөн бир жан жок,
Кары-жашы дүрбөгөн,
Атасы мунун Солтобай,
Адам барбы билбеген.
Алдынан тосуп алышты,
Асемдүү сонун күн менен.
Айлына алып барышып
Ат үстүнөн Олжонду
Колтукташып алышып,
Энеси мунун Бегимжан,
Эркек-аял бүтүндөй
Эсенби, – деп байбиче
Элдин баары таанышып.
Үй көтөрүп, жай салып,
Катар казан асышып,
Казы, чучук, май салып,

Кашкар чайдоос шакылдап,
Капкара сонун чай салып,
Калың кыпчак элине
Олжобай минтип келди эми.
Калың эли жыйылып,
Калбай келди баарысы.
Жакшы пикир айтышып,
Жашы менен карысы.
Акыл кылып чогулуп,
Айылы бүтүн отуруп,
Көтөрүп баккан энесин
Көңүлүн сөзгө толтуруп.
Кандай кыйын болсо да
Көтөрмөккө так туруп.
Кеңешишип мындай – деп,
Кенири жолго кол сунуп.
Кезек менен сүйлөшүп,
Кеп алганы умтулуп.
Канчалык өткөн кыйындар
Калсын деп баары унтулуп.
Аялсыз жүрсө болбойт – деп,
Ар кимиси айтып кеп.
Аташты нечен кыздарды
Ак жибек кийген кулпунуп.
Кайындап, күйөө сүрдүрүп,
Калктын наркын билдирип.
Ардакташып тандашып,
Ат жакшысын миндирип.
Азамат жигит уландар
Аралашып бир жүрүп.
Айылдан туура табышып,
Ата-энесине барышып,

Чачыке деген сулууга
Үйлөндүрүп коюшту.
Арбын кылды союшту.
Бегимжан үйдө жангыз – деп
Белгилүү сулуу Чачыке
Муну келин кылып беришти.
Эп келди деп эки жаш
Эли да дурус көрүштү.
Алган зайыбы Чачыке
Ай, күнүнө жетишип,
Эркек бала төрөдү,
Ата-энеге медер – деп,
Ак бешикке бөлөдү.
Аман-эсен чонойсо
Акыры, ак калпак элдин жөлөгү.
Өмүрлүү болсун бала – дейт,
Өчкөндү кайра төлөдү.
Бул дагы болду кубаныч,
Бүтүн угуп элдери.
Катыны эркек тууду – деп
Калкын жыйып той берди.
Эл чогулуп топ болсо
Элдин көркү келишпейт,
Эр азамат жок болсо.
Калк жыйылып топ болсо,
Калктын болбойт кадыры
Кайраттуу киши жок болсо.
Катын алперип, үй тигип
Кадырлап тосуп алышты.
Каран жүргөн Олжонду,
Калың кыпчак өзүнө
Башчы кылып салышты.

Эр көкүрөк, күч кайрат,
Эрегишкен жоо болсо,
Эсен жаны соо болсо,
Олжобай, эч жибербейт намысты,
Жаман эмес Олжобай
Жакшы адамдын баласы,
Олжобай мында келгени,
Оңолду журттун арасы.
Обдулуп топто сүйлөсө
Орундууну карачы.
Нары баатыр, нары эр
Ар ишке келет чамасы.
Эр Олжобай келгени
Элинин тынды санаасы.
Көңүлү тынчып кубаныш,
Үйдө отурат Бегимжан
Олжобайдын апасы.
Эр Олжобай болду го,
Элинин мыкты берени,
Баргандан бери бапырап
Кубанды кыпчак көп эли.
Кары-жашы мактоодо
Олжобай мындай экен – деп,
Элинин жок дегени.
Аппак ордо үй тигип,
Кадырлуу кылды энени.
Конушу салкын муздак төр,
Кактырып сазга желени,
Күнүгө бээ, күндө кой,
Түнү күлкү, күндүз той,
Олжобайдын үзүрүн,
Оңой эмес, деги кой.

Керисине мал жайлап,
Кесесинде бал жайнап,
Тереги гүлдөп бүр байлап,
Таңшып куштар тил сайрап,
Тамаша болду эң сонун
Тартиптүү кыпчак эл сонун.
Талаасы гүлдөп жашарган,
Конушу жайык жер сонун.
Ат жарышып байге алган,
Агайын баатыр күлпөткө*
Калың кыпчак көп элди,
Эр Олжобай жайгарган.
Сүйлөсө эч ким жок дебейт,
Олжобайдын сөзүнөн,
Күнү-түнү жүрөт эл менен,
Гүлдөгөн сонун жер менен,
Саймалуу салкын төр менен,
Абасы атыр жел менен,
Гүлдүбадам кызыл ат,
Гүлүгү туйлайт кермеден*
Ар бир сонун иш көрөт,
Ар убак шондой дембе-дем.
Айланып сыймык бак консо,
Адамдын жолу болбойбу
Ак кардын суусу кошулса,
Айдың-Көл шарпып толбойбу.
Арчалуу чыгар, чыккан бак,
Айланып куштар конбойбу,
Бактылуу болсо эр жигит,
Мартабасы болбойбу.
Эсинен бир иш унутуп
Эр Олжобай баатырдын

Кишимжаны ойго келбеген.
Кайрылып барып кыпчакка
Калкын бийлеп кан болуп,
Кайраты анык жан болуп,
Адыры жайнап мал болуп,
Аягы ширме тал болуп,
Баргандан бери тамаша
Ар ажайып таң болуп,
Олжобайдын келгени
Орундуу мактоо шаң болуп.
Эли тынып жыргашып,
Күнүгө бири чакырып,
Кадыр тутуп сыйлашып.
Калкына келер бекен – деп,
Калың кыпчак жүрүптүр
Олжобайдын кабарын угуп ыйлашып.
Элине мыкты бек болуп,
Эмнени сүйлөсө
Оозунда сөзү эп болуп.
Ойноп, күлүп Олжобай
Оюнда жок кайгысы,
Эсимден чыкты бир иш – деп,
Олжобай кез-кез айтчу экен
Кишимжандын дайны ушу.
Айланып сыймык бак консо
Адамдын жолу болбойбу.
Ак кардын суусу кошулса,
Айдың-Көл шарпып толбойбу.
Арчалуу чынар чыккан бак,
Айланып куштар конбойбу.
Бактылуу болсо эр жигит,
Мартабасы озбойбу.

Олжобайды токтотуп,
Эки көзү төрт болуп,
Эзилип ичи өрт болуп,
Элинде жүргөн ашыгы
Кишимжандан козгойлу.

* * *

Коркуп качса кыргыйдан,
Короолу кирет бүргөнгө
Аргымак көркү ачылат,
Азамат эр мингенде.
Ар ким кумар эмеспи,
Ашык менен ойноп-күлгөнгө.
Эстесе жүрөк кайгырып,
Эжесинен туулган
Олжобайдан айрылып.
Күйөөсү багыш Байназар,
Жакында келет экен – деп,
Эл жүрүшөт даңк кылып.
Күн-түн жатса уйку жок,
Күйүтүн тартып убара,
Эсинен чыгып кеттиби
Антташып айткан убада?
Ашыктык жөндөн көп күйүп
Кишимжан жайын сураба.
Колунда жок асасы
Күйүтүнө чыдабай,
Күн чырайлуу Кишимжан,
Болуп бир байкуш дубана.
Айдындан өрдөк бекинет
Ак шумкар учпай кайрылса.
Арыктап адам ичкерет

Азаптуу ишке кайгырса,
Курбуга түшөт жалын чок,
Курдашынан айрылса.
Күлүк ат чуркайт элирсе,
Аркардын канат суусуну,
Ак мөңгү чайнап кемирсе.
Арасы жакын болбойбу
Жигит менен кыз ойноп,
Ашыкка көөнү берилсе.
Азабы болот кыйын иш
Ашыгынан бөлүнсө.
Көңүлү толуп кубанып,
Кишимжан сулуу калбайбы,
Олжобай бир күн көрүнсө.
Абадан жамгыр жааганда
Кар эрип суусу төгүлгөн,
Карайган аскар бийик тоо
Кара аркар жайлайт семирген.
Кайгысы кыйын турбайбы
Кадыркечтен бөлүнгөн.
Жаны тирүү дебесен,
Жашчылык жөнү момундай
Жаман экен өлүмдөн.
Тең туулуп, тең өскөн
Темтеңдеп ойноп жаш кезден,
Төнтүштүккө кеңешкен,
Катар туулуп бирге өскөн,
Каткырышып үндөшкөн,
Саймалуу дарак гүлдө өскөн,
Салкыны аба түндө өскөн,
Ажырашып кетпеске
Санаасын кошуп бирдешкен.

– Мен таэже, сен жээн
Эстесем оттой мен күйөм.
Чыктым белем көңүлдөн
Сагынтырбай келем – деп,
Айткан сөзүң бар эле,
Сактаса ажал өлүмдөн.
Ак өрдөк элем керилген,
Сен ак шумкар элең теминген,
Айрылганым ушубу
Калдыңбы келбей элинден?
Унутуп Олжом койдунбу,
Уялбай мени көңүлдөн?
Калем каш элем чоюлган,
Картайган атам Кулжыгач
Сенин карандаы көрүп тоюлган.
Кармашкан колун бар эле,
Калдымбы чыгып оюндан?
Сен деп жүрүп кур калдым,
Жашчылык кызык оюндан.
Элине кет деп кетирген
Бөлөк эмес, өз акем,
Кудакке, эки көзүң оюлган.
Кызылым кетти өнүмдөн,
Кылчаяр күнүн бар бекен
Кыпчак деген элинден?
Кызыгы ушул жашчылык,
Кыймылдап жүрөм дебесем
Кыйын экен өлүмдөн.
Адашты аппак иренем,
Азабын тартып жүрөмүн.
Айланып келбей койдунбу
Апамдан туулган жээним?

Сырдашкан курбун эстесе,
Колтукка тартып имерип,
Сыздабайбы жүрөгүм,
Кол кармашкан Олжобай
Дүнүйөдө бар бекен,
Биригишип жүрөрүм.
Арыктап болдум ыргайдай,
Алтын сөөгүм куурайдай.
Кайгырып жүрөм сен үчүн,
Капалуу болуп бул жайда-ай,
Курусун ашык жаш өмүр,
Кайгысы кыйын турбайбы-ай.
Көзүмө бири көрүнбөйт
Көөнүмдө Олжом сен барсың.
Көгөргөн сонун ушул жай,
Жүрөгүм кайнап от болуп,
Жүрөмүн жалын, чок болуп,
Азабында мен жүрмүн
Жаным тирүү кыбырап,
Жалганда күйүп жок болуп.
Эстедиң бекен Олжобай,
Эсиңе түшүп токтолуп?
Кеттиң сен көчүп алыска,
Кезегин таппайм барышка,
Келип калса бир күнү,
Кетемби деп коркомун
Кеп билбеген багышка.
Байназар менин күйөвүм
Барсамбы деп жүрөмүн,
Жамалың качан көрөмүн
Жанаша жүрүп чонойгон
Олжобайдай бөлөнүн.

Кайгырып, зарлап ыйласам,
Кабар алган эч ким жок,
Кайгырган менин үнүмдөн,
Кайрылып кабар албадың,
Кишимжандын күнүнөн.
Гүлдүбадам бууданын
Гүлдөгөн кыпчак тууганын,
Күн-түнү жатам уйку жок,
Күйүп, боздоп ыйладым.
Жалганда көрөр бекемин,
Жашчылыктын жыргалын?
Жеңесин жанга жетелеп,
Желбегей торко* жамынып,
Кара жолдун боюнда
Кайнар башат бар эле,
Кишимжан барды камынып.
Жанында жүрөт жеңеси,
Жатса-турса оюнда
Олжобайдын кенеши.
Булактын барып башына
Мунданган черин жазууга,
Мунданбай кантет Кишимжан
Олжобай сындуу асылга?
– Жеңе, башым кара – деп,
Бул дагы эрмек паана – деп,
Эсимден чыкпайт күн-түнү
Эжемден туулган бала – деп.
Эрчитип бирге жүрчү элен
Эзелден сырым билчү элен,
Баягы эр Олжобай кана – деп.
Кошулушуп жүргөн түн
Колтукташып бир басып

Азил сүйлөп күлгөн түн,
Айтканы эстен чыгабы
Жене, абалдан көңүл сүйгөндүн?
Баягы кетемин деп жатканда
Керилген тоонун башынан
Жылдыз тарап бөлүнүп
Агарып таң атканда,
Алсачы менин жанымды,
Аралашып жатканда.
Акылын кандай кыламын,
Айла барбы жеңеке
Артынан издеп тапканга?
Каттаган киши бар бекен
Калың кыпчак көп элге
Кабарлап салам айтканга?
Бозоруп бетим боз болуп
Арыктап сөөгүм бош болуп,
Айылда жүрдүк бир далай
Арабызда сен барсың
Азил сүйлөп коштолуп,
Каргадан кабар кеп айтсак
Кайгыбызды көп айтсак
Карга барып жолукса
Олжобайды кайрылып келгин деп айтсак.
Учкан куштан кеп айтсак
Убайымды көп айтсак,
Урматтуу жээним Олжобай
Бир келип учурашсын деп айтсак,
Учкан куш кабар береби,
Ущуну менен келеби?
Убайымын көп тарттык
Унутпаса Олжобай

Жене, жүр, айла издеп көрөлү.
Жалгыз жатам төшөктө
Жаш кезде ойноп бирге өстүк
Чылмайран тоо-өзөктө,
Антташкан жардан бөлгөндөй
Кай жамандык иш кылдым
Аталаш шайтан кесепке?
Канатым болсо учарга,
Куйругум болсо конорго,
Көкөлөп учсам бир күнү
Кар жааган бийик зоолорго.
Кыз кезде кайгы көп тарттым
Кудай амал берсечи
Кыпчакка барып конорго.
Өксүтүп мени боздотуп
Өз теңимен айырган
Өз акемсиң Кудаке
Өлгөнүңчө онолбо.
Менде ак канат болсо жазганга
Айланып учсам асманга,
Ак булут менен биригип,
Жол кыскартып басканга,
Жолдоштон жолдош айрылса
Жоругу кыйын жаштарга.
Булуттай учсам буралып
Турбас элем ошондо
Мен көңүлүмдү муң алып,
Төрө бала Олжобай
Төшөктөн туруп жатканда
Унутуп мени койдун – деп,
Мен кашында турсам буралып.
Атамдын аты Кулжыгач

Ак кардуу тоого жайлаган,
Мен келини коруган
Уяты жок Кудаке
Болду менин кайнагам.
Эзилип, зарлап Кишимжан
Жеңесине сүйөнүп,
Эсимден чыкпай Олжобай
Эсинен бизди чыгарган
Жеңе, кайсы сөзгө күйөлүк?
Туйгунум конуп туурга
Турар бекем сага окшоп
Жеңе, мен чыкканактап сүйөнүп?
Кишимжан шунтип турганда
Кара жол ысып чандаган,
Кара жол деген калк жолу
Каттабай киши калбаган.
Кара жолдун кашында
Кайнар булак башында
Кайгылуу Кишим зарлаган.
Карайган чандан айрылып
Салынганы ак куржун
Алтымыш кой айдаган,
Алыска барчу кишидей
Ат баштыгын байлаган,
Азык-оокат ичерин,
Ала жүрөт камдаган,
Бир киши көзгө көрүндү,
Кишимжан анда мындай дейт:
– Жанымда жеңе, акылчы
Башка жеңелеримден
Сенин пейлиң жакынчы.
Алыска барчу немедей

Алтымыш койлуу кишини,
Бери кел, – деп чакырчы.
Барасың кайда? – деп сура
Баш-аягын көп сура
Кыпчакка барчу кишиби?
Кызыл кулак соодагер
Кыйла элди аралап
Барып жүргөн жан болсо
Дайындайлык ушуга
Менин кайгырып жүргөн ишимди.
Көрүп салам айт дейлик
Олжобайдай кишини,
Атасы мыкты дечү эле
Айылынан болгондур
Атактуу билгич-түзүгү.
Женеси анда кеп айтат:
– Кыпчак деген алыс эл
Арада бар го далай жер.
Бул өзү кандай бала? – деп,
Ашыктыктын жөнүндө
Арачы болуп жүрчү эмес
Мал айдаган соодагер.
Кишимжан анда мындай дейт:
– Чакырчы, жене, бери кел!
– Бул өзү кайсы элден – деп,
Айтып койсо кантесин
Ошо кыпчагыңды көргөм – деп.
Эригип жүрөт жолоочу
Эрмекке чакыр көрөлү,
Элүүдөй санап кой айдап,
Балким, бузуку кургур немеби?
Акылы жарым жан болсо

Ал чамасы келеби?
Ким болсо да чакырчы
Жене, жөнүн сурап көрөлү.
Женеси өйдө турду эми
Жолоочу бери келгин – деп
Үн салып кабар кылды эми.
Аярдабай жолоочу
Атынын башын бурду эми,
Кадимкидей оңолуп
Катуулап камчы урду эми.
Амансызбы келин? – деп,
Кашына келип турду эми.
Женеси түртөт Кишимди
Чакырып келдим сүйлөгүн
Мен сен каалаган кишинди.
Калтырбай түгөл айта кой
Сенин бүтүрүп берсе ишинди.
Жолоочу калды жолунан
Сурачы жөнүн ким экен
Болбосун кыпчак тобунан,
Чаң жутуп чөлдөп жүргөндүр
Суусун бер сулуу колундан.
Жерине кеткен жээни үчүн
Женеси айтып токтолуп,
Күнү-түнү дебестен
Кишимжан, түтүнү чыкпай от болуп,
Карай-карай көз талды
Каалаган курбу жок болуп.
– Алты миң коюн айдаган
Алыска жүргөн жолоочу
Акмамат аке, тура тур,
Ашыкпай сабыр кыла тур,

Аман болсо барарсын
Атыңдын башын бура тур.
Кайгырган менин ырым бар
Калкына барсаң кыпчактын
Менин канчалык тарткан муңум бар.
Ашыкпай бир аз токтолуп
Акмамат аке угуп ал,
Кер сары болуп саргайып,
Бул кыздын кейиген ичте муңу бар.
Ичтеги сырды байкайт го
Адамдын кыйын билгичи.
Менин айылда зарлап жүргөнүм
Аке, ашыктыктын үлгүсү
Кеселдетпей кууратып
Кейишти салган бир киши.
Ашыктын жөнү турбайбы
Көңүлдө киши жоголсо
Өксүп өмүр сынбайбы
Акмамат, өзүң жаш кезде
Өткөрдүң беле мындайды?
Өксүтүп өмүр жашчылык
Аке, өлүмдөн жаман турбайбы.
Менин өлбөй бир жаным тир жүрөт
Өз элинен келбеди
Өксүгөнүм ким билет?
Өмүрлүк кошкон жан курбум
Өткөн күндү мен санап,
Арман күн, өлгөнү жүрөм үлбүрөп.
Өртү түшсө ашыктын
Өксүтүп жанды бүлдүрөт,
Убайым тартып нечен күн
Аке, мен уктай албайм үргүлөп,

Арманы көп мен бир кыз
Ар бир айткан кебим көр,
Алыста болот кыпчак эл
Айлына барар бекенсин
Аке, сен айдаган малдуу соодагер.
Кадырын санап саргайып
Кара көздөн аккан сел.
Калайын өлүп мен десем
Аке, табылган жок казган көр.
Аке, укчу кебимди!
Кара жолдун боюнан
Көрдүм де бир кыз, келинди.
Кайгыда жүрүп өткөздүм
Ата төрдө кыз эркин
Аке, мен ачылган гүлдөй өмүрдү.
Жолундан калдың жолоочу
Айтчы, аке, бара турган жериңди.
Басууга жарар бекенсин
Жолоочум, үшкүрүп күйгөн көңүлдү?
Акмамат дедиң атыңды,
Кара жолдун боюнан
Көрдүм де бир кыз, катынды,
Ушул айткан сөздөрүм
Акмамат, көңүлүнө макулбу?
Бара турган жериң ким?
Мамиле куруп, мал алып,
Барып жүрчү элиң ким?
Эсинден, аке, чыгарба
Айткан сөзүн уктуңуз
Армандуу кыз-келиндин.
Барып жүрчү жериңди айт,
Баштан аяк жөнүндү айт,

Ушу сапар ойго алып
Бара жаткан элинди айт, –
Деп сурады Кишимжан
Келин-кызды көргөндө
Эскирип жашы кетсе да
Акеңдин, жүрөгү ойноп бузулган.
Алтымыш койду токтотуп
Кеткиси келбей ушундан.
Акмамат жөнүн сүйлөдү:
– Эскирсем да эридим
Карындаш сенин кебине,
Кайгырган жаштан экенсиң
Ашыктыктын жөнүнө,
Айткан жерде түшүндүм
Армандуу сенин кебине.
Ат арытып, жол конуп
Арада жүргүн соодагер
Дүнүйөнүн көбүнө,
Ушул сапар барамын
Торайгыр деген жерине
Толгон кыпчак элине.
Айтар сөзүң бар болсо
Карындаш, түшүндүңбү жөнүмө?
Айтканың кантип унутам
Сендей алтын баланын,
Эсимде турат, ойдо жок
Менин эскирип кеткен карааным,
Элүүдөн ашык кой айдап,
Эңсегеним кайсы журт?
Сулуу, мен ошол кыпчакка кетип барамын.
Кыпчак элде бар болсо.
Кыз сулуу сиздин кебиңиз,

Кызматыңа талбаймын
Дайынын айтып бериниз.
Атап айт ошол кишинди,
Аткарууга күчүм бар
Армандуу сулуу ишинди.
Эсинен сени чыгарып
Эси жок кандай жан экен
Эзилип турам мен бүгүн
Кыз сулуу, бир гана көрүп жүзүңдү.
Атагын, айткын адамың,
Мен ошол кыпчакка кетип барамын.
Кызматын кантип унутам
Кыз сулуу, сендей баланын?
Кыялда турат бир тилек
Чырак, кызматын тапсаң агаңдын.
Анда Кишим дагы айтат:
– Алыскы жолдон калдым – деп
Арманда болбо Акажан,
Кыпчакка барам дегенге
Кыялым толкуп тарыган,
Олжобай деген бир киши
Кетти эле ушул арадан,
Унутуп коюп жүрөбү
Билбеймин, мени санаадан?
Жолугар киши табалбай
Жол-жолду карап жүргөндө
Жолуктун аке, талаадан,
Айтар салам сөз ушул
Бир сапарга мен үчүн
Кызмат кылсаң Акажан.
Олжобайга айткын сен,
Кайгырып салам кеп айткан

Бой жеткен сулуу Кишимден.
Учту эле туйгун колумдан
Учуп барар канат жок
Олжом, убайым тартпай сонундап.
Айланып түшкөн ак туйгун
Аке, жарып качты торумдан.
Бала Олжобай ошондо
Аке, барган кыпчак тобундан.
Кайгыга салган Олжобай
Мен сенин качан кармайм колундан?
Убайымы жаштыктын
Уксан, аке, жаман го,
Учук деген оорудан.
Барганың үчүн акыңды ал
Мен сага берейин санап колумдан.
Эзилген ушул кайгыны
Аке, эч чыгарба оюңдан.
Кайгыны салган өз акем
Кантейин, кара көзүң оюлган.
Кайгырып жүрөт бир кыз де
Кара жолдун боюнан.
Калдымбы чыгып, Олжобай,
Кадыркеч сенин оюңдан?
Акы алгын аттын терине,
Аракет кылып эрте жет
Калың кыпчак элине.
Бара сала кабар айт
Олжобай деген бегине.
Кайсы арманым айтайын
Олжобай сындуу жээниме?
Басып жүрөм деним соо
Аздырдым дене, этимди,

Ак бетимдин кызылын
Арман, кайгы кетирди.
Айласын таппай куурадым
Артындан издеп жетүүнү,
Көнүлдөшүм Олжобай
Көрөмүн качан бетинди?
Кечикпей, аке, барыңыз,
Кечке чейин түгөнбөйт
Кеп кылсак биздин зарыбыз.
Арасы алыс канча жол
Аке, сиз кызмат акы алыңыз.
Кызылы кетип өнүмдүн,
Кыйын экен жашчылык
Кыйноодо жүрөт жаныбыз.
Оорум жок, деним соо
Бетимде кызыл нур гана?
Эсимден чыкпайт, жеңеке
Элимде Олжом жүргөндө
Баягы ээрчишип баскан жыргалга?
Калың кыпчак көп элге
Кагылайын Акмамат
Камынып эрте бара көр,
Арман күн, кайгыга салган бир бала!
Акмамат анда кеп айтат
Кайгысын угуп, Кишимдин
Ана, кабарчы киши эми айтат:
– Карындаш, уктум, сөзүңдү,
Кайгырган жаштык арманга
Кабарчы кылдың өзүңдү.
Карап туруп эридим,
Сенин капкара болгон көзүңдү.
Кантип чыдайт Олжобай,

Менин бейлим эзилди?
Эртерээк жетип айтайын,
Олжобай үчүн кайгырып,
Оорубастан саргайган
Ой, карындаш өзүндү.
Кардан ээрип суу келсе
Карайып бадал жетилген,
Кадыркеч жолдош курбулук
Кайгыны ичтен кетирген.
Ашыгың Олжоң ал түгүл
Ар бир айткан сөздөрүң
Менин ал-күчүмдү кетирген.
Алтымыш койду жоготуп
Аракет кылам жетүүдөн,
Акча албаймын барганга
Кыз сулуу, бир өптүрсөң бетинден.
Кундуздай чачын кулпуруп
Ак далыңа төгүлгөн.
Акылсыз экен Олжобай
Алтындай сенден бөлүнгөн.
Аракет кылам жетүүгө
Сакталса жаным өлүүдөн,
Барып жетип кубамын
Олжобайды элинен.
Пендеден туулган жансынбы,
Мелтиреген ак бетин
Перизаттай көрүнгөн.
Кызматыма акча албайм
Кыялымды кубантып
Кыз сулуу, бир өптүрсөң өңүндөн.
Баштадың түгөл оюңду
Баштан-аяк сөзүнө.

Балкып пейлим тоюнду
Барууга акча албаймын,
Балдыркандай буралып
О, карындаш, бир буруп кой мойнунду.
Камынып эрте жетейин
Калың кыпчак тобуна,
Кабарынды айтайын
Олжобай деген чоңуна.
Алтымыш койду сел алсын
Ар жерге союп кетейин.
Кыз сулуу, курмандык кылам жолуна.
Суктандым карай жүзүнө
Сулуулугуң билдир – деп,
Тилиң ширин ак балдай
Кыз экенсиң дилгир – деп.
Бендеден туулган жансыңбы,
Кызматыма акча албайм
Кыялыңа батпаса
О, жаным, ак бетинден сүйдүр – деп.
Кыздын аппак бетинен
Өпкүсү келет Акмамат,
Сулуунун жүзүн ким көрсө
Суктанып көңүл таптанат.
Кызматка акча албайм – деп
Кыз сулуу беттен сүйдүр – деп,
Кыйын жерден бек кармап
Кыйнап калды Акмамат.
Кара жолдон токтоткон
Каалоосун көрчү аганын,
Бетинден өптүр деген сөз
Бүркөттү Кишим кабагын.
Өптүрбөймүн деп айтса

Айтар жан жок кабарын.
Кыстады жаман бир иштен
Кабарчы беттен өптүр – деп,
Кишимдин кетирип койду амалын.
Ойлонуп турат Кишимжан
Ушунун оозун бетке тийгизбей
Табамбы деп амалын,
Өптүрбөймүн деп айтса
Кетип кала тургандай
Баягы барамын деген адамың.
Женеси туруп кеп айтат:
– О, кыз, убайым тарттың бөлөктөн,
Уктабай күн-түн зарладың
Олжобай жээним келет – деп,
Өткөзбөй өмүр жаштыкты
Өптүрмөгүң керек – деп,
Ак бетинден бир өпсө
Алтымыш койду жоготуп,
Ушул эртерээк кабар берет – деп,
Айласы кетип түгөнүп
Кишим акыры сөзгө жыгылып,
Жүрчү эле ыйлап зыркырап,
Жүрөктү жалын сыдырып.
Сүлүктөй болгон түгөнгүр
Айтпай кетип калар – деп,
Жүзүн тосо берди – дейт.
Кишим ак өрдөктөй бурулуп.
Тоскон сулуу бетиби,
Толуп калды Акмамат
Байкуштун, тосулган жүрөк кетиги
Алтымыш койлуу кишиге
Ак бетин Кишим сүйдүргөн

Ашыктын кайгы тетиги.
Кишимдин бетин өпкөндө
Маматтын көтөрүлдү жүрөгү,
Белин тартып бекемдеп.
Кайраттанып камчы уруп,
Коюн таштап кетчүдөй
Акмамат атына минип чу – деди.
Өпкөн соң Кишим бетинен
Өстүрдү Акаң жүрөгүн,
Эртерээк жетип айтмакка
Кишимжандын тилегин.
Ошондо кара жолду чандатып
Алтымыш койду айдады,
Ылдам жүрөр бекен – деп
Жыгачка жоолук байлады.
Кашаң тартып кой баспай
Ар бирисин ар жерге
Акмамат жыга чаап жайлады.
Өптүрүп Кишим бетинен
Өстүргөн экен жүрөгүн,
Айгай салып кыйкырып
Айдады койдун түгөлүн.
Ак беттин деми онойбу
Алып учту жүрөгүн.
Айдап качан жетем – деп,
Сабап жүрүп өлтүрүп
Акаң саткан жок тирүү бирөөсүн.
Камчылап атын желкелеп,
Качып жүргөн өндөнүп
Калдактап Акаң энтелеп,
Калың кыпчак көп элге
Жетсем деп Акаң эртелеп.

Аты чарчап, тер басып,
Ара-торо кез-кезде,
Акан, камчысын сүйрөп жер басып.
Арага нечен конду – дейт,
Кыпчакка эрте жетсем – деп,
Акаң башка оокатты койду – дейт.
Агыны катуу суу менен,
Абасы салкын жел менен,
Айтсам экен сөзүн – деп,
Ак беттен өпкөн дем менен,
Байкаган адам билгидей,
Бара жатат Акмамат
Баспаган атын кууратып,
Бала кыял жиндидей.
Аты чарчап баспаса
Аракети ушунча
Жөө басып жүргүдөй.
Жакын калды кыпчак – деп,
Жаман шашып Акмамат
Калкына кечке киргидей,
Урматтуу Кишим ак бети
Акама, унутпаган үлгүдөй.
Адырын басып чыбырдын
Ак булут шамал сыдырым,
Акмаматтай кишини
Арага кылды кабарчы
Ак беттин күчүн карачы.
Кайратты тапты ошончо
Бир өпкөн Кишим бетине,
Акмамат барды бир күнү
Кыпчак элдин четине.
Акмаматтын эсинде

Кишимжандын бир кеби.
Көрүнгөндөн сураса
Олжобай жайын билеби.
Артынан куугун куугандай,
Көрсөң күлүп каласың
Акмаматтын жүргөнү.
Акмамат өзү көрбөгөн,
Олжобай келе электе
Ошол кыпчак көп элге
Акмамат бир келген экен илгери.
Кабарчы барган азамат
Карап турбайт бул дагы,
Кабар салып ар кимден
Олжобайды сурады.
Акмаматтын милдети
Башында болчу ушундай,
Барбай жаны тынабы.
Кейип жүрөт кетет – деп
Гүлдөгөн жаштын убагы.
– Мен келгенде жок эле
Кийин келген жанбы – деп,
Кез келгенден сурады,
Олжобай деген барбы? – деп.
Ошондо бирөө кеп айтты:
– Аландап мынча шаштыңбы?
Жакшы көзүң салбайсың
Артың менен астыңды?
Пикириң сенин соо эмес
Бир жерден чоочуп качтыңбы?
Неге керек Олжобай
Же тим эле жөөлүп
Жүргөн массыңбы?

Олжобайдын бар беле
Акмамат сага кереги?
Абдан шашып жүрүшүн
Бирөөнүн барбы белеги?
Калың жыйын топ болуп,
Эр Олжобай элине
Бул кезде сүйлөп турат октолуп,
Акмамат, табасың шондон төрөнү.
Кабарын бирөө айткан соң
Кайран Акан жөнөдү.
Келди Акмамат жыйынга,
Олжобай мыкты болуптур
Калың кыпчак урууга!
Олжобай сүйлөп туруптур
Ортосу жыйын чуулга*.
Баш ийиптир кыпчак эл
Бала Олжобай уулга.
Башында тааныш болбосо
Бастырып бармак кыйын да.
Акана окшош далай жан
Жыйындын жүрөт четинде.
Сүйлөмөк турсун далай жан
Зарланып жүрөт көрүүгө.
Ортосу жыйын адам – деп.
Акмамат айтты көп элге
Капыстан көпкө салам – деп,
Камчылап атын кирди – дейт
Мен, тигил Олжобайга барам – деп.
Айта турган көөнүмдө
Азаптуу кайгы салам кеп.
Угузбасам эртерээк
Уятына калам – деп,

Урунуп байкуш жеталбай
Ортодо нечен адам көп.
Олжобай турат кеп айтып
Миң-сан элди жапырып,
Шашканы шончо Акандын
Калың топтон баралбай.
Сырттан салам айтты бакырып:
– Коё бер – деп күүлөнөт
Акелер жолду бергиле
Ушул Олжобай жакка илгерээк.
Олжобайга айтар сөздөрүм
Түп чеги жок дилде – деп.
Тааныбайт экен чоң болсо
Болбосо биз бир жүрчү элек илгерээк.
Аракет кылып Акмамат
Алдына жакын келди – дейт,
Көп жулуна берген сон
Эл да коё берди – дейт.
Тааныбаган кай бири
Башында бирге жүргөн элби? – дейт.
Ушул кандай адам – деп
Олжобай көрүп белгилеп.
Амансызбы баатыр – деп
Акмамат колун берди – дейт.
Учурашып көрүшүп
Аралашып калды – дейт.
Гүлдүбадам кызылды,
Акмамат чылбырынан алды – дейт.
Жулунган жинди неме – деп
Журт көрүп айран калды – дейт.
Бери жүргүн бегим – деп:
Менин бар айтар кебим – деп,

Бирөөнүн айткан сөзү бар
Угузайын жөнүн – деп,
– Кара жол менен келатсам
Кайнар башат булакта
Жүрүптүр бир кыз, келин – деп,
Оорубастан азыптыр
Бетте кызыл өңү – деп.
Ошол сулуу кыз айтты
Олжобай менин жээним – деп.
Отурсак экен бир жерге
Менин октос берген кебим көп.
Көрдүм кыздын жүзүн – деп,
Али жүрмүн ишенбей
Адамзат эмес, түшүм – деп,
Атын айтты ошол кыз
Кулжыгач байдын Кишим – деп.
Курбуң болсо бир жүргөн
Олжобай билген чыгар ичин – деп.
Күйүттүү жаман ушул сөз
Гүлдүү аттан түшкүн – деп,
Күкүк менен Зейнептей
Түн күзөтүп уктабай
Бегим күйүп жүргөн Кишим – деп.
Түрүндөн сенин тааныдым
Болупсуң кыпчак билгиси.
Бозун туйгун түлөктөй
Боз өрдөктү илгичи.
Бир эле болгон сиз эмес
Азабы кыйын ушундай
Бегим, ашыктыктын үлгүсү.
Айлына келип сагынтып
Кайта барбай коюпсун,

Кара жолдун боюнда
Кайгырып жүрөт бир киши.
Олжобай билди ошондо
Акмаматтын сөзүнөн.
Каргадайдан тең өскөн
Таажеси Кишимжан
Айттырган экен дайындап,
Чын тилектин жөнүнөн.
Ашыктыктын күйүтү
Агайын байкап мындан бил,
Башына торгой сайраса
Баарын ача чыккан гүл.
Күйгөндүгүн карачы
Кызыл аттын жалына
Олжобай кусту сары зил.
Чоочуп калды турган эл
Олжобай баатыр-кеменгер,
Отуруп калды үшкүрүп
Оюна түшүп тууган эл-жер.
Кабарын угуп Кишимдин
Эр Олжобай баатырдын
Кайгырганын эми көр.
– Эсимдесиң Чылмайран
Элиги койдой жайылып
Ар бир түркүн гүл чыккан
Энекем мени тууган жер.
Көйнөгүм жууп, кир жайган
Кайрылып тез барбаган
Каталык менин өзүмдөн.
Кадыркеч Кишим таажем,
Калбадың чыгып эсимден.
Бечара болуп зыркырап

Мен үчүн бейлиң эзилген.
Сулуу элең чоюлган
Кумарыбыз таркабай
Кудаке кууп оюндан,
Тең туулуп, тең өскөн
Тентуш Кишим таэжем
Арман күн, чыкпадың асты оюмдан.
Карчыга учат кайрылып
Карды ачса чабат жем үчүн,
Кайгырып жүргөн турбайбы
Кадыркеч Кишим мен үчүн.
Кантип жаным аяйын
Кадыркеч Кишим сен үчүн?
Эр Акмамат ушинтип,
Эсине бектин салды – дейт,
Ат үстүнөн зил кусуп
Эр Олжобай талды – дейт.
«Кандай шумдук болду?» – деп
Калк бүлүнүп калды – дейт.
Эрбеңдеген Акмамат
Эмне шумдук айттың – деп,
Тентушу бар, аке бар
Аны тегеректеп алды – дейт.
Гүлдүбадам кызыл ат
Гүлүстөн Олжоң минди – дейт,
Күйүп жүргөн Кишимди
Нак ошондо билди – дейт.
Акмамат аке, бастыр – деп
Агайыңга кылчайбай
Айлын көздөй жүрдү – дейт.
Алган зайыбы Чачыке
Ал да аялдан эстүү киши экен

Кабарын угуп билди – дейт.
Кабагын бүркөп кайгырып,
Эр Олжобай баатырын
Ошондо өз үйүнө кирди – дейт,
Энеси мунун Бегимжан
Антташканын уулунун
Эзелден билип жүрдү – дейт,
Өзү Кишимжандын эжеси
Кулжыгачтын кызы го
Олжобайдын кубанып баккан энеси.
Көк ирим агат дайра – деп
Көгүлтүр дарак сайда – деп,
Айткан жокко Акмамат
Олжобайга пайда кеп.
Керегеде илинген
Кайрылган кылычак болот,
Колуна алып Чачыке:
– Жарыма салган капалык
Жанакы кабарчы киши кайда? – деп.
Колум менен өлтүрүп
Өзүм сүйрөп салайын
Онбогурду сайга – деп.
Кармап кылыч-болотту
Кабар берген Аканды
Калды эле жакын чабарга,
«Катының мени сойду» – деп
Далдалана берди эле
Олжобай сындуу адамга.
Баштаган бузук сенсинби
Куплетте бекти залалга?
Коё бер, журтум, колумду
Кокус өлүм кылайын

Козголоң салган арамга.
Анда Олжобай мындай дейт:
– Убайым сөздү баштаба
Уяты жок кишиче
Урушуп, Чачы, какшаба.
Учкур, алгыр бүркүттүн
Уясы болот аскада,
Уялсан, Чачы, тим отур
Уруштун жөнүн баштаба.
Коркомбу сенден өлтүрсөм?
Коркуп калды Акмамат
Кожондоп Чачы желпинсен.
Колунда турган ак кылыч
Өзүндү союп жүрбөсүн
Куу тумшук ачуумду келтирсен.
Коркпой отур, Акмамат,
Колунан келбес ар ишке
Ушинтип копол киши таптанат,
Алдымдан тосуп баралбай
Элендеп Аке, коркпогун
Мына эми Олжобай аттанат.
Акмаматка жулунуп
Асылдың Чачы кылычка,
Акылың болсо куу тумшук
Ачууланбай тынычтан
Акмамат сенден өлчү киши эмес.
Өз мойнуңа тийбесин
Алдагы колундагы кылыч да.
Кумар болуп жүрсүңбү
Ушинтип кубалашкан урушка?
Турганым уят эмеспи
Чачыке, туураланган кебинден

Турса жаным саламат
Турнадай болгон сен түгүл
Менден беттешкен адам жеңилген.
Турбайбы келип Акмамат
Менин туулуп, өскөн жеримден.
Тууган жер эске түшкөндө
Тыйылбай жашым төгүлгөн.
Көк марал оттоп жойлогон
Көңүлүм нечен ойлогон
Көйкөлгөн сонун Чылмайран
Ой, арман, көпөлөк кууп ойногон.
Көңүлүм зилдеп сөгүлүп,
Көрмөйүнчө тойбогон.
Картайган эле таятам,
Каруусу кетип оору – дейт
Кабар алып баратам,
Колум менен көмсөм – деп,
Айтышкан антым бар эле
Мен убаданы жаратам,
Уулундай болгомун,
Чачыке, ушул үчүн баратам.
Гүлдүбадам кызыл ат
Күчүндө тулпар минем – деп,
Көрбөй жатып бир ишти
Мен сенин күнүлүгүн билем – деп,
Күйөөң турса кашыңда
Күнөөкөр киши тапкансып
Чачыке, сен жүрөсүң тирминдеп.
Айткан жок мага кайгыны
Алганым Чачы, тура тур,
Айтайын сага дайнымды.
Атамдай болгон киши эле

Алигиче бир барып
Чачыке, көрбөпмүн туулган айлымды.
Олжобай анда обдулуп,
Ордунан ыргып турду – дейт,
Чылмайран тоого жүрмөккө
Чын аракет кылды – дейт.
Анык болду Олжобай
Чылмайран көздөп жүрөрү,
Гүлдүбадам кызыл ат
Күлүгү даяр минери,
Эсине түшүп Кишимжан
Эзилип Олжон жүрөгү.
Камынып Олжон күүлөнсө
Кармап аны калабы.
Калың кыпчак бүрөөнү.
Ашыктыктын кайгысы
Адамга жалын от болот,
Ашыктын билсе кабарын
Олжобай аттанбай кантип токтолот?
Кайырып алыш байлабай
Кашатты каптап суу албайт,
Карала барчын жок болсо
Качпастан түлкү буландайт,
Ашыктан ашык айрылбай
Адамдын көөнүн муң албайт,
Айлынан кабар уккан соң
Аттанбай Олжон туралбайт.
Кыпчакка кыйын бек болуп.
Эр жигитке бак келип,
Ичи күйүп Чачыке
Тиги Акмаматты жат көрүп.
Каякка бегим кетет – деп,

Кадыркеч Чачы бүлүндү.
Кейишке салган Олжонду
Кишимжандын сөзү эле,
Кайрылып кайра келем – деп,
Олжобай ант карматкан өзү эле.
Чачыкеден төрөлүп,
Эркек уулу Акберди
Талпынып калган кези эле.
Чачыке анда мындай дейт:
– Курчалган элге бек болдуң.
Кудай сүйүп бак берди
Эсине толук кире элек
Эр Олжобай сен кетсең
Эртели-кеч аталап
Эркелейт кимге Акберди?
Бүгүн коюп, эртең жүр
Капаланар кыпчак калк,
Сабырлык кыл бир түнгө
Жүрбөнүз бүгүн баатыр март.
Акберди перзент эркең – деп,
Айлыма сенсиң көркөм – деп
Жаңыдан басып чалынып
Жалгыз уулуң Акберди
Олжом, жыгылып жерден келтек жеп.
Карыган кезде энекең
Сенин, кайгыңды тартар темтеңдеп.
Тилимди ал, Олжом, бүгүн кой
Аял да болсом жолдошмун
Баатыр, аттанчу күнүң эртең – деп.
Урматым, көнчү сөзүмө,
Балапанда баш кошком
Чачыке душман эмес өзүнө.

Аял да болсом көнүп кой
Баатыр айтып турган сөзүмө.
Эрлер бүгүн жол жүрбөйт
Болбостон бүгүн жөнөсөн
Жолдошум, жолугарсың кесирге.
Белбоосун белге курчанып,
Бетин кызыл нур чалып,
Олпогун кийип ондонуп,
Жалгыз жаткан жолборстой
Олжобай жарагын алып комдонуп,
Аттанмак болду Олжобай
Ашыктын иши кыйын-ай,
Эшиктен чыга бергенде
Эр Олжобай койгун – деп,
Алганы Чачы чаңырды-ай,
Кайраттанып камынып
Кала берди Чачыке
Олжоңо кайгырган үнү угулбай.
Олжобайдын энеси
Бегимжан туруп мындай – дейт:
– Кайгырбачы, келиним,
Кабары келген турбайбы,
Киндик кесип, кир жууган
Жашында өскөн элиним.
Акылсыз аял кейиптенбей
Айчылык алыс кетсе да
Келиним, алгандын сура өмүрүн.
Таятасы бар карыган
Кубат кылып жүрчү эле
Кучактап жүрүп колдо өскөн,
Олжобайдын шарынан,
Биз бул жакка келгени

Кабар алган киши жок,
Кайгылуу чалдын алынан.
Кайда кетсин Олжобай
Капаланба, келиним,
Сендей каалап алган жарынан.
Аттанып Олжон жөнөдү,
Чылмайран тоосун көрүүгө.
Бешенеден көрөм – деп,
Бел байлады өлүмгө.
Кайраттанып жөнөдү
Жолдошу жок ченинде.
Кайгырып жүрөк эзилип,
Кадыркечин көрүүгө,
Эси чыккан Акмамат
Ээрчип бирге жүрдү эми,
Эликтей сууп жараган
Олжобайдын мингени.
Жалгызмын деп ойлонуп,
Эч нерсе көзгө илбеди.
Эсине түшүп ошондо
Кишимдин айткан бир кеби.
Ысыгы жаштын ушундай
Ырас го ыйлап күйгөнү.
Өксүп жүрүп Кишимжан
Өз элинде буркурап,
Өткөзгөн жаштык дүйнөнү,
Айылдан Олжон чыкканда
Бет алып жүрсө бир жакка
Ким барсын жолборс-сырттанга?
Күйүп кетти Олжобай
Кабарын чыдап укканда.
Чылмайран тоону бет алып,

Жүрдү Олжобай курдашка.
Кабарын айтып бир киши
Кайгысы оттой турбас да,
Баатырдык, байлык кимде жок,
Ашыктын жөнү бир башка.
Гүлдүбадам кызыл ат
Күнү, түнү жол басса
Күлүктүн тери төгүлүп,
Бара-бара арыштап,
Баскан жерин жемирип,
Оозунан аккан ак көбүк
Агарып кардай төгүлүп.
Катуулап жүрдү Олжобай
Ашыктын оту көрүнүп.
Туягы жерге көмүлүп,
Топуракты карасан
Туш-туш жакка бөлүнүп,
Туйгун баатыр Олжобай
Турабы жүрбөй Кишимге
Туугандан чыкты бөлүнүп.
Чалкыган тегиз жер менен,
Чартылдап туман жел менен,
Күндүзү жарык, түн менен,
Күлүк аты алдында
Күч алып куштай күүлөгөн,
Келе жатат Олжобай,
Ашыктык кайгы түр менен,
Келе жатып бир жерде
Акмамат калды кайрылып,
Ашыгып жүрөт Олжобай
Оюнда, Кишим, кайгырып,
Нечен күн жүрүп талаада

Ээрчиген жолдош киши жок
Эр Олжобай балага.
Азаптуу ашык жөнүнөн
Келди бир күн жакындап,
Чылмайран тоо жерине,
Көргөндө көңүл жашооруп,
Туулуп өскөн элине.
Күүгүм кире, күн бата,
Күн карангы эл жата,
Айылды сырттан имерип
Эмне барын билмекке,
Өзү көргөн коргон жай,
Уурданып кирмекке,
Жан кишиге көрүнбөй
Жаткан жерден жолугуп,
Кишимден кабар билмекке
Айылга жакын келди эми,
Азыр тынчтап жата элек
Айылдын канча элдери.
Кыйкырык-сүрөөн чуу чыгат,
Кыз-келин мындай жүргүн – деп,
Башкарган бөлөк тил чыгат.
Эркек, аял чуулашып,
Эшитип турса кыз оюн
Экиден балдар ырдашып.
Кишимжандын тою экен,
Байкуштун көөнүн кайгы-зил басып,
Кадыркечи Олжобай
Калкына кетип келген жок
Кишимжан ким менен күлсүн сырдашып?
Калың чуулуу бул элди
Олжобай келди имерип,

Бул эмне деген той болду
Кишинин баары чуулдайт
Же Кишимдин тоюн сойгонбу?
Кыз жок эле бой жеткен
Көз кашайып көрө албай
Күнүндө жетип келалбай
Кишимди күйөөгө берип койгонбу?
Атымды байлап бир жерге
Аралап барып кирейин,
Адамга сырым айтпастан
Бул чуунун кайсы экенин билейин.
Бар бекен Кишим чогууда
Балапан тотум түштүбү
Мал бергендин тобуна?
Тилегим менин орундап
Тийбейби Кишим колума?
Тийбесе Кишим колума,
Тирүү кантип кетейин
Калың кыпчак тобуна?
Таятасы Кулжыгач
Тирөөч терек ак сарай,
Гүлдүбадам кызыл ат
Күлүгүн бекем байлады,
Эшигин тартып бекитип
Олжобай көөнүн жайлады.
Үй көтөрүп той союп
Сыртта болуп жатыптыр,
Акырын басып билинбей
Олжобай жетип барганы.
«Отуру Кишим кайда?» – деп,
Оюнан чыкпай арманы.
Келе жатып бир жерде

Келинден жөнүн сурады.
«Кыз оюн кимдин оюну?»
Кыйкырган үндөр чыгабы,
Кыйын го дарты ашыктын
Кыйналып Олжоң чыдады.
Келинчек минтип кеп сүйлөйт,
А да билгенинче көп сүйлөйт:
– Көтөргөн өргөө, көп айыл
Кулжыгач байдын айылы.
Куда түшүп жатыры
Кичи кызы Кишимдин
Бүгүн беш күн болду кайыны.
Агасы кыздын Кудаке
Эл башкарып ырдаткан,
Кыз, келинди жетелеп
Кыйкыртып балдар сындаткан.
Эң билгичи аялдын
Кудакенин эң эле кичүү зайыбы.
Той болуп жатат күндө – деп
Кыз-күйөө менен бирге – деп,
Керилген сулуу Кишимжан
Тетиги көтөргөн отоо үйдө – деп.
Күйөөсү болот Байназар
Күнү-түнү бирге – деп.
Келинден угуп кабарын
Бүркөдү Олжоң кабагын,
Көрмөк үчүн сыртынан
Капшыттан келип карады.
Кайгырып жүргөн Олжобай
Карап турсун несине?
Үч багыштын Байназар
Жанында экен Кишимжан

Учурады көзүнө.
Көрө салып Кишимжан,
Олжобайдын көзү – деп,
Кокуй ошо өзү – деп,
Кайдан келип калды экен
Кайгырган жандын ээси – деп.
Олжондон көзүн айырбай
Кишимдин жалдырап көзү тешилип,
Жабыктан келип жаркырап,
Жаңы келген экен – деп,
Жан кургур жашып кетти эзилип.
Карар замат көздөрү
Ошол бир бирине кезигип,
Тура калып ордуна
Кайра отурду Кишимин,
Кабарын билип калды го
Кайгырып жүрчү кишинин,
Тилегени ушу эле
Эптеп тирүү жүргөн Кишимдин.
Эңсеп жүргөн көңүлү
Эми чындап толду да,
Тиктеп көрүп Олжобай
Тилеги кабыл болду да.
Ышкысы кыйын жашчылык
Кишим отурду кайра ордуна.
Эмне болуп турдун? – деп,
Сурап калды Байназар,
Козголбой Кишим турабы,
Тияктан сүйгөнү келсе чер жазар?
Олжобайдын келгенин
Ошондо Кишим билди – дейт.
Кабагын бүркөп жүрдү эле

Түгөнүп калсын ашыктык
Жаркырап Кишим күлдү – дейт.
Эшикте токтоп туралбай
Энсеген көңүл чыдабай,
Кайраты күчтүү Олжобай
Карай салып эшикти
Салам айтып кирди – дейт.
Байназар жакшы билалбайт
Олжобай маалим баарына,
Ордунан туруп Кишимжан
Сунуп колун беришип,
Отурду дейт ошондо
Олжобайдын жанына,
Алая карайт Байназар,
Ала турган жарына.
Жанындагы колукту
Башканы жандап кеткен соң
Бузулат анын каны да.
Үч багыштын Байназар
Каны аябай бузулуп,
Олжобай сырттан киргенде
Калды аябай кысылып,
Таанып жүргөн кыз, келин
Олжобай жээн экен – деп
Карап калды тизилип.
Бир келген багыш Байназар
Пикири башка Кишимдин
Биле элек аны түшүнүп.
Анда Олжобай мындай дейт:
– Байназар жезде багыштан
Көңүлгө капа албагын
Келдим кыпчак алыстан.

Пикирине кетпесин
Пикирлешкен жанбы – деп,
Оюңа алба капалык.
Туруп кетип калды – деп,
Ушул келген Олжобай
Мага душмандашкан жанбы – деп.
Кабарын угуп мен келдим
Бээ союп, тоюн арттырып
Кишимге күйөө барды – деп.
Сенден буруп башкача
Жок эле менин убадам,
Аларың менин таэжем
Ал ишине кубанам.
Кабарын угуп кыпчактан
Картайган менин таятам,
Жаны эле келди бир адам.
Жашы эскирип кетиштир
Жашымдан багып чоңойтуп,
Кулжыгач өмүрүмдү сураган.
Кыз ойнотуп, эл жыйып,
Кыйкыртып балдар ырдатып,
Дал ошентип мен сага
Кез келипмин тоюнда.
Келбесин башка эч бир кеп
Байназар сенин оюңа...
Байназар анда муну айтат:
– Оюмда жок эч неме
Олжобай жээн чын айтат.
Жакшы келдиң Олжобай
Куда түшүп жатканда,
Куулук кылам десең да
Кудай өзү сактар да.

Байназар чыкты эшикке
Жолдошу бирге турушуп:
– Балдыз, жеңе баарың кел
Ичелик шарап сунушуп,
Түн биз үчүн кыскарсын
Тамаша оюн курушуп,
Байназар чыгып кеткенде
Баса отуруп Кишимжан
Маанисин айтат Олжоңо.
Болуп жаткан аңгеме
Баарысын айтат Олжоңо.
Жанында жолдош кишин жок
Жүрөсүн Олжом аз болуп,
Бир апта* болду той союп
Кудаке акем баш болуп,
Кууган сени Кудаке
Кутуруп анык кас болуп.
Балдыз кесе сунганда
Байназар сунуп бир кесе
Ал жээним деп турганда.
Туш-туштан кесе сунулса
Тууганың кайсы сүйөөгө
Туралбай жаның жыгылса?
Каптап кесе сунулса
Карап болжоп иче көр.
Кагылайын Олжобай,
Караңды жаңы көргөндө
Калбагын, жаным мас болуп.
Душманың көп, чактап ич
Тургузбай кармап албасын,
Туйгунум сенден ажырап
Тул болуп башым калбасын.

Тугаш душман жабылып
Мойнуна чылбыр салбасын,
Босого мандай, бото көз
Боздоп жүргөн Кишимжан
Бозоруп сенден калбасын.
Арачалап бошотор
Болушар сенде тууган жок,
Айтканыңды аткарап
Жаныңда жолдош-жороң жок.
Кочкордун уулу Кудаке
Кулжыгачтын тууганы,
Олжобай кеткин элге – деп
Башынан ошол болчу кууганы.
Жаны эле келген Олжонду
Жакындан байкап көрүштүр,
Кудакенин катыны,
Дагы келип калды – деп
Куучундаган капыры,
Басып келип бул сөздү
Байына айтып жатыры.
– Баягы Олжобай жээн келди – деп,
Кайгылуу эле Кишимин
Самаган жээнин көрдү – деп.
Үй көтөрүп, төө союп
Күйөөсү үч багыштын Байназар
Үркүп кеткен немедей
Үйдө калса жөнбү – деп
Анда Кудаке айтат бул сөздү:
– Кайра баргын ошондо,
Арак менен бозого
Ичирип эптеп мас кылгын
Акылын өзүм табармын,

Кылтасын кыйып салармын
Кыз алам деген арамдын.
Жаман айтпай жакындап,
Жакшы келдиң, жээн, – деп,
Өзүн жандап алгын жаркылдап.
Жабыла кесе сундуруп
Олжобайды мас кылсаңар шалкылдап,
Сыйыртмакка жип салып,
Өз колум менен сойбосом
Анын тамагынан алкымдап.
Кудаке дайындады бул кепти
Өзүнүн алган жарына,
Бир Кудаке болбосо
Олжобай жакшы баарына.
Келгени мунун угулган
Кулжыгач сындуу карыга.
Кудакенин катыны
Куучундап жетти ошондо
Олжобайдын жанына
Аңгыча Байназар кирди талаадан.
Күйөө үйгө кирген соң
Шыкала келди бар адам.
Ортого камап Олжонду
Алтын сырдуу миз кесе
Туш-туштан арак беришти,
Кишимжан айтса болбостон
Олжобай азыраак эмес, көп ичти.
Кымыздан кылган чагырмак*
Мас болуп адам жыгылат
Ошол жуушаган малдай мамырап.
Келе элек жээн ичсин – деп,
Кек сактаган кас душман

Туш-тушунан дабырлап,
Олжондун кызып калганын
Ойлочу, калкым, ким билет?
Жене, балдыз алдында
Кайраның сүзүлүп кетти үргүлөп,
Айнектей болгон Кишимжан
Көрүп көөнү от болуп
Айласын кандай кылам – деп,
Сүйлөдү бир сөз октолуп,
– Ач, Олжобай, көзүңдү.
Алыстан келген жээн – деп,
Калк сыйлады өзүңдү,
Жаман-жуман кишиче
Уйкуга жаның көшүлдү.
Мас болуп калды жээн – деп,
Кудакенин катыны
Куучундап чуркап келди эми.
Кулжыгач болсо картайган
Ошол кезде Кудаке шайтан эл беги.
Кудаке туруп ордунан
Ээрчитип жигит жанына
Тегеректеп барды – дейт,
Тилин алган кишинин
Баарын жыйнап алды – дейт.
Камынсын деп Байназар
Кабарды буга салды – дейт
Колуктуң сенин Кишимжан
Кулжыгачтын кызы – деп,
Арага бузук кеп салып
Апкетем деген ушул – деп,
Отурган жерден басалы
Бузуку салып жүргөн – деп.

Мурдатан муну билгем – деп,
Карма ортого алгын – деп,
Кудаке сыртта күүлөнөт.
Кармагычтар камданып
Катар басып жарданып
Онбосун ошо акем – деп,
Отурган нечен кыз, келин
Ордунан турду зарланып,
Камалышып туш-туштан
Кармай турган болду эми
Катын, кыздын бири жок,
Эркек бүтүн толду эми.
Эзилип турат Кишимжан
Эң эле кыйын болду эми.
Болушарга чама жок
Айласы кыздын түгөндү,
Касташкан жакын агасы
Кайдан тапсын күйөрдү?
Кара аякта муздак суу
Элдин түрүн көргөн соң
Кишимжан чачып жиберди.
Көзүн ачып Олжобай
Эки жакты караса,
Эркек турат, аял жок,
Эң бир сонун тамаша.
Эси чыгып кетпейби
Башканы шонтип камаса.
Болушар киши көрүнбөйт
Эми ойлонуп самаса.
Кармагыла итти! – деп,
Кудаке сырттан чаңырды,
Үйгө кирген көп киши

Олжобайга жабылды.
Кыркылды деп жаш өмүр,
Кыз Кишимжан зарылды:
– Өлсөм барбайм Багышка
Алгын берген малыңды.
Кишимжан турат зыркырап
Ушунчалык карышып
Кудаке, Олжобай сага не кылды?
Кармайбыз деп Олжоно
Туш-туштан колду салды эми.
Нары балбан, нары эр
Ордунан тура калды эми,
Кармайын деп келгенди
Кабаты менен жыкты эми.
Бирөөнө да бой бербей
Отурган чоң өргөөнүн
Капшытын сүйрөп чыкты эми.
Олжобайдын кайратын
Ошондо калк көрдү эми.
Темтөндөтүп кыйратып
Денесин журттан бөлдү эми.
Гүлдүбадам кызылга
Күрөшүп чыккан немече
Гүлүстөн Олжоң келди эми.
Баштыгы болуп Кудаке
Баралбай калды ченине.
Басып келди Олжобай
Ат байлаган жерине.
Кайратына карачы
Карматпай чыгып кетти го
Кайран эр, камаган душман көбүнө.
Кишимжан сулуу баш болуп,

Келин, кыз калды ыраазы
Олжобайдай жээнине.
Атына минип бастырып,
Айылда токтоп турбастан
Олжобай чыгып кетти кериге.
– Коркуп калган куу кыпчак
Эми ал козголуп кайра келбейт – деп,
Кудаке шайтан кеп айтып,
Ордунардан бузулбай
Кудалар, ойной бергин – деп айтып.
Керегесин ондошуп
Келди кайтып өргөөгө,
Кишимжан калды жаркылдап
Олжобайды көргөндө.
Үч багыштын Байназар
Кишимге минтип кеп айтат:
– Кайтып ал дейсиң малымды
Кайгыга салдың жанымды,
Камдап жүргөн экенсиң
Кишим, кадыркеч жолдош жарыңды.
Кайтып үйгө келгенде
Күйөө кызга таарынды.
Тери тондуу куу кыпчак
Тентушуң беле Кишимжан?
Тентуштукка жакпаймбы
Чыны көөнүң баштан бузулган,
Куур тондуу куу кыпчак
Курдашың беле Кишимжан?
Курдашың дайын турбайбы
Чыны-көңүлүң менден бузулган.
Кангырап жүргөн куу кыпчак
Кадыркеч беле, Кишимжан?

Кайындаган мен элем
Сенин, качантан пейлиң бузулган?
Олжобай экен аларын
Уктум сөздүн кабарын,
Менден артык дейсинби
Кыпчактын, тентип жүргөн арамын?
Кадырын эске албайсың
Бир туушкан агаңдын,
Тилин алып кетипсиң
Олжобай сындуу баланын.
Кыпчак деген эл болот
Дүнүйөгө кем болот.
Жакшысы жок жаман журт
Көрүнгөнгө жем болот.
Каңгырап жүргөн бир кыпчак
Кишимге кантип тең болот?
Кишимжан анда мындай дейт:
– Тери тондуу болсо да
Тентушум менин Олжобай
Тентушка теңтуш кошулса
Дегдеп жүргөн көңүл жай.
Деги барбайм багышка
Байназар, менин чыныгы оюм ушундай.
Агабыз жакшы болсо эгер
Айылдан жээнин кубабы?
Атасы кыпчак болсо да
Апамдан туулган бу дагы
Берген малың кайтып ал
Байназар, мен болом кыпчак жубаны.
Курчай отуруп кыз, келин
Кур эшишип ташташып.
Күйөө, кыз минтип турганда

Кыз оюнду башташып.
Күйүтүн тарткан жээни үчүн
Кишимжан күйөөсү менен кагышып,
Күйөө, кыз сыртка чыксын – деп,
Башка жене, башка кыз
Кирип барды жарышып.
Арачы түшүп кыз, келин
Кишимжан кайра табышып,
Урушун мунун токтотуп,
Кыз, келин эшикке алып барышып,
Ырдачы балдар сабашып,
Мен ырдаймын мурун – деп
Ырдоонун жөнүн талашып,
Байназар менен Кишимжан
Калгансыды жарашып.
Баштагысын билгендер
Барбайт түбү Кишим – деп,
Башка пикир санашып.
Кыйкырып балдар ырдашып
Кыз, келиндер турушат
Ырды угуп сындашып,
Күйөө келип той болуп,
Күлпөткө балдар жырдашып.
Аркан салып чынарга
Селкинчек тээп бир жагы,
Күнүндө күлкү тамаша
Күйөө, кыздын жыргалы.
Ойлodu Кишим ошондо
Өз жеңесин чакырып
Эптеп топтон бошорго.
– Айласын таап бошонуп
Айыл жакка барсам – деп,

Баягы туш-тушунан талашып
Кууп чыккан туйгундан
Барып кабар алсам – деп,
Келип калса айылга
Кабарын билсе соёт – деп,
Өлсөм да барбайм багышка
Мени каралуу кылып коёт – деп,
Жанында жолдош киши жок
Жалгыз неме өлөт – деп,
Жабылып калса көп душман
Арасын ким бөлөт – деп.
Кайратына ишенген
Калбайт го сыртта келет – деп.
Барып кабар бербесем
Баланын жөнү бөлөк – деп.
Женесин жанга чакырды
Кыз оюн болуп жатканда
Ойлоду Кишим акылды.
Эки кызды ээрчитип,
Үйгө барып келейин
Менин ушул сөзүм макулбу?
Кеткенимди билгизбе,
Кишимжан кетип калды – деп,
Артымдан ушак жүргүзбө
Акылдашып сүйлөшчү
Тиги той баштаган билгичке.
Эскиден дартым бар эле
Эзилип жүрөк ооруду,
Бала кезден бар болчу
Менин жүрөгүмдүн оорусу.
Үйгө барып келгенче
Таратпагын тобунду.

Таң атканча созулсун
Тамашанын сонуну.
Кыйкырып ырдап таркашуу
Кыз, келиндин жоругу.
Кысылгандан барамын
Кыйын болду оорусу.
Айылга барып келгенче
Ачууланбасын күйөвүм,
Кайнатып ысык неме ичсем,
Басылар менин жүрөгүм.
Кыйналып жаным чыдабайт,
Оюнда кантип жүрөмүн.
Эки кызды ээрчитип
Кишимжан кыз, келинден бөлдү эми,
Айлына жакын келди эми.
Анда Кишим мындай дейт:
– Айланайын жан курдаш
Мени менен келдиңби?
Той түшкөн кыз менмин – деп
Ушул жерден кайтып бар
Тамашаны көргүн – деп,
Бирөөн кайрып жиберди.
Калган анын беркиси
– Жанымда жалгыз калдың – деп,
Күнүгө болбойт мындай той,
Кайрылып сен да баргын – деп,
Өзүм кетем бул жакка
Узатып мени салдың – деп,
Аны да кайта кайырды
Кишимжан эми келет – деп,
Курдашым, эл билбесин дайнымды.
Олжобай кантип калды – деп,

Кишимжан ошого келген кайгырып.
Баягы жабылышып урганда,
Арачы түшүп ортого
Ажыратып алганда,
Алы жетпей калышкан
Эр Олжобай балбанга,
Гүлдүбадам кызыл ат
Күлүгүн бекем байлаптыр
Өзү көргөн талдарга.
Күнүндө кызык жашчылык
Күйүтү кыйын жалганда.
Алда качан келиптир
Олжобайдын келгенин
Айыл-апа көрбөптүр.
Аңгыча келип Кишимжан
Ак үйүнө киргенин
Көрдү Олжобай сыртынан,
Келип Олжо кеп айтат:
– Келдинби? – деп, Кишимжан
Керегенин сыртынан.
Албаса кийрип Кишимжан
Адам барып кире албайт
Ак эшиктин кулпунан.
Билдирди дайнын Олжобай
Бир сөз айтып тушунан.
Эшик ачып киргизип,
Ээрчитип кетти Кишимжан
Айылда минтип той болсо
Кетип калган экен – деп,
Пикири Байназардын бузулган.
Кашында жок колукту
Кеткени журтка билинип,

Кудакенин катыны
Үйүнө кетти деп угуп,
Куучундап келди жүгүрүп,
Тушуна келип жандады
Жене экенин билдирип:
– Кыз оюн, бул той сеники
Кыз, сен кетип калдың бүлдүрүп,
Үлпөтүндү тараткын
Күйөөң менен бир жүрүп.
Турду эле Олжон ушунда
Обдулуп сүйлөйт женеси,
Кишимжандын тушунда.
– Жүрөгүм жатат чыдатпай
Женеке, мен үчүн оюн буздурба
Эс алсам кийин барайын
Эсен болсо баштарбыз
Оюндун мындай далайын.
Басылса барам бара бер
Балдарды бүт таратпай
Кызык оюн сала бер.
Кыйналып жатат жаныбыз
Кысылып турат жүрөгүм,
Кыстабай жене барыңыз.
Баргын, жалгыз калбасын
Байназар биздин жарыбыз.
Кесели кармап жүрөктүн
Кетип турат алыбыз.
Келет кыз эми тойго – деп
Мен айткан тилди алыңыз.
Өлбөсө кайин синдиниз
Сынбас, жене, шагыңыз.
Ойлосоң болбой турат го

Биздин оюнга барчы чагыбыз.
Күйгөн жарык тилди угуп,
Күнгүрөгөн үндү угуп,
Күйөөсүн таштап келди – деп,
Күнүлөп кызга мүн* кылып,
Сүйлөгөнү соо туруп,
Сүрөтү шумдук тилди угуп,
Кудакенин катыны
Жактырбай кызды чыртыйып.
Андып жүргөн бузуку
Жагалмайдай кымтыйып,
Оюнга түк барбастан
Өзүнүн үйүнө кетти куучуюп.
Анда Кишим мындай дейт:
– Келип кетти жеңекем
Келгенде мында соо келбейт,
Тойго барбай түз кетет.
Өз үйүнө элендеп,
Кудаке душман билесин
Эрине кабар берер – деп.
Эл чогултуп, кол курап,
Эртерээк камын атка мин!
Эмеле кайра келер – деп.
Камап калса сыртыңдан
Шашып жүрбө дегдендеп.
Калка сага боло албайт
Картайган ата-энем – деп.
Кармап алса бузуктар
Жазанды колго берер – деп,
Капалуу болуп сен жатсаң
Кайгыңдан Кишим өлөр – деп.
Мал берген тегим Байназар

Таштап келген оюндан,
Багыш келбейт эсеме
Сен чыкпайсың оюмдан.
Аман болсок биргебиз
Аттангын, бол, ордунан.
Эрдигине ишенип
Байкабай Олжоң чоюлган.
Дагы сүйлөйт Кишимжан:
– Асманда торгой чуркурап,
Таң жакындап калды – дейт,
Сопулар азан кыйкырып,
Боз куурай башы кыбырап,
Ал да кабар салды, – дейт.
Кеткиси жок Олжондун
Кишиминин жанынан
Кайраттуу балбан болбосо
Мындай ишти ким кылган?
Жаш жеткинчек эр неме
Кармаган жерин сындырган.
– Кабар болуп жүрбөсүн
Жанагы келген кесептен,
Жаным секет курбалым
Аттан, Олжом, эмитен.
Анда Олжобай мындай дейт:
– Болбогон сөздү баштаба
Келбети сонун Кишимжан
Көп кайгырып какшаба.
Асманда торгой сайраса
Ач кыргый алсын чабытка!
Сопулар азан кыйкыrsa
Жолуксун жаман бакытка.
Аттануудан кыйналып,

Олжобай минтип турганда,
Катын тойго токтобой
Келди чуркап эрине,
Кудакени ойготуп:
– Кулак салчы – деди – кебиме.
Оорубай жаны соо туруп
Тим эле оюн бөлүп баргандай,
Тушуна барып жүр десем
Айтты далай жалганды-ай.
Барсам келбей койду го
Барамын кантип балдарга-ай.
Колукту кетсе жанынан
Күйөөсү кантет арданбай?
Күнкүлдөгөн үндү уктум
Ошонум жалган болбосо
Чыны, Олжобай келип калганбы-ай
Ал Олжобай эрин тапкандай,
Качып жүргөн бузукка
Карындашың калың элди саткандай.
Капшытынан үн салсам
Жүрөгүм ооруйт – деп койду,
Калыбы, жок шылтоону айткандай.
Жалгыз калды Байназар
Көнүлүн башка бургандай.
Карагысы жокко окшойт,
Сендей, кадырман жакын тууганга-ай.
Урушуп алган кундузу
Карындашың түбүндө уят кылгандай.
Олжобай жээнин өлгөндө
Алың жетпей калдыңбы
Арасын эки бөлгөнгө?
Багыштын малын кайтартат

Түбүндө ушул шерменде,
Түсүн үйрүп бүркөлөт
Байназарды көргөндө,
Уят болуп жүрбөгүн
Түбүндө калың элдерге.
Ажырайсың бул кыздан
Акылын мурун кылбасаң,
Байназарга көңүлсүз
Жээнди союп тынбасаң.
Алып кетип жүрбөсүн
Азыр турат өргөөдө
Аракетти кылбасаң.
Айтты минтип катыны
Аңдып жүргөн сыртынан
Бузуктун чын жакыны.
Келди – деп мына Олжонду
Камалап жаатын чогултуп.
Кармамак болду акыры.
Кудакке турду күүлөнүп,
Кутуруп кетти бул кыз – деп,
Кулжыгачка сүйлөнүп,
Азыр барып Олжонду
Соё турган түрдөнүп.
Алды менен бер жакка
Байназарга айтмакка
Баягы катын келди той жакка.
Жаман көрбөйт Олжонду
Жалпы элдин бүт түгөлү.
Өлтүрмөк турсун Олжонду
Аяп жүргөн андан көп,
Боору ооруп, аяп жүрөгү
Бозоруп жалгыз отурат

Кишимжандын күйөөсү.
Кудаке келип жүргүн – деп
Куураган кыпчак келиптир
Кабарын анык билдим – деп,
Байназар менен Кудаке
Барды дейт үйгө камалап,
Балталап бузуп эшигин,
Баатыр жигит киргиз – деп,
Кыпчактыкы өтгү – деп
Кыйла мал берген күйөөсүн
Кыз таштап жалгыз кетти – деп,
Каңгырап жүргөн кыпчактын
Ажалы бүгүн жетти – деп.
Алып чык деп жатыры
Үйдөн уруп тепкилеп,
Кедей кыпчак куур тон
Керилип мынча көптү – деп.
Арадан чыккан жээн – деп
Аяганга көптү – деп,
Аяп жүрүп чарчадым
Ажалы бүгүн жетти – деп.
Ойногон элди таратып
Обдулушуп барды эми.
Кулжыгачтын ак үйүн
Тегеректеп калды эми,
Тепки жебей чыккын – деп
Кудаке кыйкырыкты салды эми.
– Эмне жаңжал болду? – деп,
Ойноп жаткан кыз, келин
Калбай түгөл барды эми.
Канча айтсам кыпчак болбодун
Каарымды бүгүн чачтым – деп,

Кудаке сырттан кыйкырат
Каалганы ачкын – деп,
Арасын ачты ит кыпчак
Эки күлгүн жаштын – деп.
Жигиттерге Кудаке
Эшигин бузуп балталап
Бузукуну баскын – деп.
– Угулуп элдин баарына
Уят кылды өзүмдү,
Уруш жаңжал көбөйүп
Ушул кылды кесирди,
Нак бүгүн мен ойбосом
Олжобай сенин көзүңдү.
Тамаша кылып коркпойсун
Таанытайын өзүмдү.
Кудаке камап калганын
Эми Олжобай билди – дейт.
Эшигин бузуп талкалап
Калк табышын укканда
Камынып Олжон турду – дейт,
Кашында жолдош киши жок
Кайратты өзү кылды – дейт.
Белдемчи деген себилди
Беш кабырга темирди
Белине бекем бууду – дейт.
Пейлин бузган душманга
Бел алдырбай турду – дейт.
Чарайна* деген себилди
Чалкаяктай темирди
Ойлонуп турса Олжобай
Ондурбай турган көрүңдү.
Кармап турат жигиттер

Карышып ажал өлүмдү.
Карып калган Кулжыгач
Капшыттан турду чыңырып.
Каптаган кайсы иттер – деп
Кажандап байкуш жулунуп.
Кишимжан турду кийинип,
Белин бекем буунуп.
Шам чыракка от коюп
Ар ким кире берди чууруп.
Карыган киши канетсин
Кабатка калды жыгылып.
Качайын деп Олжобай
Кайрат кылып урунуп.
Жакасынан карма – деп,
Жакшы эле жаңжал болду эми.
Кирип келген кишинин
Бир далайын жыкты эми,
Эрдиги мыкты Олжобай
Элге токтоо бербестен
Эшикти көздөй чыкты эми.
Чыга берем дегенде
Чалма сала койду да,
Сыйпалап Олжоң караса
Түшүптүр чылбыр мойнуна.
Мойнуна чалма салышып
Аракет кылды бир далай
Эр Олжобай алышып.
Кантип койсун кас душман
Эптеп жыкты чалышып
Жула кармап Олжобай
Чылбырды кайра чыгарды,
Кескен терек-чынардай,

Айласы жок куланды.
Калды Олжобай камыгып,
Кудакенин тарабы
Уруп жатат жабылып.
Өлтүрдү деп жалгызды
Кишимжандын кез-кезде
Үнү чыгат чаңырып.
Көп келтекке алды эми
Жалгыздык иши ушундай
Жабылып басып калды эми.
Жалгызды соёт экен – деп
Кемпири менен Кулжыгач
Темтедеп чуркап барды эми.
Жабылган таяк, келтектен
Олжобай жакшы эле эстен танды эми.
Өлтүрдүн! – деп чыңырып
Өксүп ыйлап кемпир, чал
Үстүнө калды жыгылып.
Кутурган иттей душмандар
Чыга берди чубуруп.
Кайгырып ыйлайт Кулжыгач:
– Каргадай болгон кулунум
Калдыңбы жалгыз туулуп,
Жанында жолдош бар болсо
Кирбейт беле жулунуп.
Кулунумду сойдун – деп
Кудакеге күүлөнөт
Кулжыгач байкуш чыңырып.
Беш айлык алыс жүрсө да
Бел кылчу элем карасын.
Бети кара Кудаке
Акыры союп тындыңбы

Бегимжандын баласын?
Олжобайдын энеси
Кулжыгачтын кызы экен,
Канча мыкты болсо да
Жалгыздын иши ушу экен.
Кубаты жок картайган
Кулжыгач минтип сыздады.
Өлсөм көмбө өзүмдү
Кудакке сенден көңүлүм
Кудукта суудай муздады.
Чочуп калды көргөндөр
Олжобайдын түрүнө,
Эки жактан сүйөшүп
Алып кирди ошондо
Кулжыгачтын үйүнө.
Кудакке шайтан мындай дейт:
– Кыз оюнду кылгыла
Кыз-келинди чогултуп
Кыйкырып ырдап тургула.
Кыпчагына барганча
Кыпчактан кабар алганча
Кызыталакты сойдук го,
Акыл-эстен тандырып,
Абдан уруп койдук го.
Кыпчагым жөнүң билебиз,
Сенин куйкандан кайыш тилебиз.
Курдашы кыздын Байназар
Куураган кыпчак күдөр үз, –
Деп ошентип Кудакке
Көп элине мактанып,
Эми Олжобай келбейт – деп
Көңүлүн ачып шаттанып.

Той өргөөсүн көтөрүп,
Топтонгуп элди чогултуп,
Кыз оюнду курду эми.
Каш карая, күн бата,
Элдин алды жым жата
Олжобай эсин жыйды эми,
Оюна кетип калар – деп,
Кишимжан оюнга барып турду эми.
Ооруган жериң жокпу – деп,
Картайып калган кемпир, чал
Кашында карап турду эми.
Таятасы Кулжыгач
Кеп айтты минтип жээнине:
– Кудаке душман болбосо
Жүрбөйт белең элимде,
Атыңа минип эрте жет
Ата Журт кыпчак жериңе.
Айлыңдан киши апкелип
Кулунум, сен да жетип ал
Кудакедеги кегине.
Ажалың сенин жок экен
Калдың го, балам, өлүмдөн,
Кабар укса жыйылып
Келеби кыпчак элинден?
Жаныңда жолдош киши жок,
Жалгыздыктан жеңилген,
Арка болор таятан
Балам, мен айрылгам кубат демимден.
Өөдө чыксам өбөгүм,
Өз кызымдан туулган
Өз колумда өскөн бөбөгүм.
Камалап душман урду – деп,

Сенин укту бекен көп элиң?
Аңдыган душман көбөйдү
Аттанып, балам, жөнөгүн.
Кейиди кемпир, карыбың,
Картайган соң кишиге
Кеби өтпөйт экен карынын.
Кеткин балам эртерээк,
Мага кейиштин салдың жалынын,
Келип калса душмандар
Балам, жардамы тийбейт чалыңдын.
Кайда барсаң аман бол
Калың кыпчак журтгүндүн
Арасы кыйла алыс жол,
Аттанып балам эрте кайт
Өзүңө касташкан душман жайды тор.
Кишимден сени кем көрбөйм
Киши апкелсең көп апкел,
Баатыр кыпчак элден дейм,
Бактысы кеткен атандын
Бул кезде кубаты куруп сенделген, —
Деп, ошентип Кулжыгач,
Кайгысын айтты жээнине,
Камындырып аттантып
Кайтармак болду элине.
Олжобай минтип жатканда,
Кишимжан туруп ойлонду,
Улам тарап, улам жок
Оңбогондой той болду.
Кантти экен ата, апакем
Камалап уруп койгонбу?
Сыртында күлүп шыңк этип,
Айласыз жүрөт Кишимжан

Айнектей бети жылт этип.
Арасынан жыйындын
Чыга басты кылт этип.
Кишимжан келди ылдамдап
Гүлдүбадам кызыл ат
Ошондо туура тартып турган чак,
Таэне менен таята
Алмак-салмак өбүшүп,
Аман болгун балам – деп,
Ак батасын беришип,
Карып калган байкуштар
Кара жашын төгүшүп.
Аңгыча келди Кишимжан
Олжобайдай жээнине:
– Камынып кайтмак болдуңбу
Өзүңдүн тууган элине?
Өлтүрүп сөөгүм бербесе
Барбаймын багыш бегине.
Баатыр болсоң жетерсиң
Ушул жаңжал кегине.
Качан да келсең даярмын
Калбагын токтоп узак – деп,
Кайыр-кош айтты жээнине.
Эр Олжобай аттанып,
Эсендешип кош айтып
Эми кетти жөнүнө.
Кишимжан келип отурду
Байназардын ченине,
Баягыдай той болуп
Тура берди көбүнө.
Эртең менен таң атты
Эл чогулган бул тойду

Ошондо араң таратты.
Олжобай качып кетти – деп,
Угулду той элине.
Тери тондуу куу кыпчак
Тегин жүрбөс ал жылас,
Жалгыз жүргөн иши бул
Жардамчы келсе оңдурбас,
Калкына бир күн жетер – деп
Карышып жүргөн Кишимди
Кармашып бербейт экен – деп,
Уруш-жаңжал басылып,
Ушул иши тынып бүткөнчө
Убара болбой кетем, – деп,
Өчүгүп жүргөн душмандан
Өлүп калар бекем – деп,
Байназар элге кайтты эми.
Барып кайра келем – деп
Баарына кабар айтты эми:
– Ажалсыз пенде тим өлбөйт,
Алсын кудай кыпчакты
Алышкан менен түк жеңбейт.
Эси чыккан куу кедей
Эми кайтып ал келбейт.
– Аттаныпсың Байназар
Таарынам кайра келбесең
Калкыңа барып аз күндө
Кайтып келгин мен десең
Карындашым алперем
Казатым жетип өлбөсөм.
Кудаке болбой куруюн
Куу кыпчакты жеңбесем.
Байназар кетти айлына

Барып кайтып келем – деп
Мал өткөзгөн кайнына.
Куудум кыпчак элди – деп
Кудаке калды абдан жай,
Курбудан курбу бөлүнсө
Жашчылык жөнү ушундай.
Жанында жолдош киши жок,
Жайкы тегиз жер менен
Жалгыз барат Олжобай.
Өрдөшүндө сазы бар,
Өрдөп аркар жайылган
Өйүз-бүйүз ташы бар.
Тегиз гүлдөп жайнаган
Бадалдуу токой даракта
Чуулдап куштар сайраган.
Ат откозуп, дем алып
Ак чынардын түбүнө
Жатып калды серигип.
Убайымда жүргөн баш,
Уйкуга бүт берилип,
Тегерегин караса
Укмуш сонун көрүнүп,
Көңүл ачар жер экен
Улары таштан теминип,
Кайнап кара булагы,
Шамал тийсе желпинет
Бетеге менен ыраңы.
Жарашып чыгып гүл ачкан
Жайкалган камыш курагы.
Жалгыз да болсо адамдын
Жазыла турган кумары,
Булагынын башында

Бурулган чоң чынары.
Аяк көзү Чук терек,
Айтылып жүргөн бу дагы.
Ашыктыктын жөнүнөн
Азапты тарткан кыялы.
Уктабай жүрүп нечен күн
Уйкуну калган сагынып,
Тушап койду бууданын
Туландуу шибер табылып,
Уйкуга кирди Олжобай,
Ак олпогун жамынып.
Жакасы алтын, жеңи жез
Жаркыраган ак олпок,
Чын бадана торгой көз
Бараңдын огу батпаган,
Каранын огу какпаган,
Кайран баатыр Олжобай
Караанын эч ким батпаган.
Гүлдүбадам кызыл ат
Күнүгө сууп таптаган.
Ая көзү терекке
Адам барбы жатпаган?
Кирпиги катып муз болгон
Эр жигиттин алдынан
Ар бир сонун туш болгон.
Азабын тартып жүргөнү
Айнектей сулуу кыз болгон.
Кадырын сактап Кишимдин
Канчалык кыйын иш болгон.
Ойноп, куунап кызыл ат
Оттоп жүрөт шиберде,
Жатып калды Олжобай

Чамасы келбей жүрөргө.
Кайрылып эсен бир барып
Капасыз сонун күн барбы
Каткырып ойноп күлөөргө?
Ая көзү Чук терек
Адамга тууган журт керек
Олжобай жатат түбүндө,
Ат семирип, эр куунап,
Жайдын толук күнүндө,
Жатса, турса Олжондун
Кишимжан турат дилинде.
Калкынан калың кол курап,
Кайтып келсе койбойт – деп,
Ач бөрүдөй куу кыпчак,
Ак жолборстой жойлойт – деп,
Байназар кеткен элине.
Кишимжан жүрөт кайгырып,
Жалгыз кеткен жээнине.
Жашында баккан ак торгой
Учурмак болду бир күнү
Барып билип келер – деп,
Олжобай жаткан жерине.
Учурду аны кабарга
Артынан издеп барарга,
Жолугуп торгой сүйлөбөйт
Тим эле жөнүн билмек карал да.
Кудакенин катыны
Билет экен торгойду
Башынан пикирин бузган арам да.
Учурду торгой колдон – деп,
Кантип кармап алабыз
Кабарчысын жолдон – деп.

Айласын кантип табасын,
Кудакке, баатыр, оңдол – деп.
Кишимжандын колунан
Асмандап торгой учту эми,
Канатын жазып күүлөнүп
Камчыланып сызды эми.
Суу аккан терең сайлардан
Бадалдуу токой аска таш
Барбаган сонун жайлардан
Керилген нечен саздардан
Кекилик, улар жүнүн жейт
Керилген аска таштардан,
Ашуулуу аска белдерден
Ак кардуу салкын төрлөрдөн
Арасына суу жетпей
Кургаган не бир чөлдөрдөн
Аралап торгой учту эми.
Канаты талып калбастан,
Кайрылып жерге конбостон,
Кыдырып эч бир табалбай
Кыр торгою болбостон,
Кыйналды белем бир далай.
Кыз менен жигит жолукса
Кыйын болот жыргал ай,
Кыйынга салган Кишимди
Олжобай сындуу бир бала ай.
Адырлап жерди аралап
Асты торгой бир жерге
Калбастан токтоп каралап.
Ая көзү Чук терек
Ажал жетип киши өлсө
Агайын тегиз журт көмөт.

Көлөкөсү көйкөлгөн
Көк шибери жайкалган,
Кээ бир жерди карасан
Жайкалып сонун чөп чыккан,
Жайнап чийи көп чыккан.
Түрдүү куштар чуулдап
Тилин ачкан убагы.
Түр берип чөптөр жайкалып,
Гүлүн ачкан убагы.
Акыр бир күн ак торгой
Айланып учуп келди эми.
Булакта жаткан Олжонду
Бурулуп токтоп көрдү эми.
Олжобай ушу экен – деп,
Бутагында чынардын
Мунданып сайрай берди эми.
Кызыл ат жүрөт жайкалып,
Өзөндүн тегиз сазында,
Баш көтөрсө Олжобай
Безилдеп сайрайт боз торгой
Бет алды жакын кашында.
Нечен түркүн үн салат,
Буруп-буруп түр салат,
Канатын кагып ыргалат,
Калыбын тиктеп караса
Кайгырып торгой мунданат.
Өзүнчө жүргөн торгойбу?
Өлөм деп жанын коргойбу?
Өзүнчө жүргөн жан эмес
Буга мен да кайрылып,
Сөз сүйлөсөм болбойбу.
Торгойго Олжоң мындай дейт:

– Жөн турбай торгой сайрайсың,
Турмушун сенин бир чымчык
Дубакөйсүнбү кандайсың?
Туюк баш жылан мен эмес,
Туурамда туруп арбайсың*
Кейигенсип сайрайсың,
Келгенден тынбайт жаагын,
Кедендеп байкуш талбайсың.
Келеке кылып турсунбу
Кетсеңчи торгой, кандайсың!
Байкасам тилиң бузбайсың
Башка жакка учпайсың,
Башында кыйын иш барбы
Байкушум мынча сыздайсың?
Канаттуу торгой сен болсон
Кадыркечтен айрылып,
Кайгылуу киши мен болсом,
Жери-кужур кас торгой
Келжиребей кет дээрмин,
Кейибесин Кишимжан
Кетпей кай жетермин.
Кажыр-кужур кас торгой
Калжырабай кет дээрмин,
Кайгырбасын Кишимжан
Капалуу кылбай жетермин.
Кишимжанды албасам
Катынсыз бойдок өтөрмүн.
Олжобай ошондой дегенде
Учту торгой көкөлөп,
Анчалык алыс кете элек,
Кайрылып торгой түз жөнөп.
Кысылып торгой келатат

Кылчактап учуп аркасын
Жуучу болуп жүргөндө
Мени кыргыз алар бекен – деп.
Таанып калган жер менен,
Таңкы шамал жел менен
Шамал катуу күүлөнсө
Канаттуу кушту термеген.
Кабарчы болом деп жүрүп
Убара болуп торгойдун
Калган жок иши көрбөгөн.
Эл жүрбөгөн талаада
Эң бир узак арада
Эрбендеп торгой жүргөндө
Кишимжандын баягы
Кекенген душман жеңеси
Кудакедей эрине
Мунун дагы бир айткан кеңеши:
– Баргысы жок багышка
Башынан пейли бузулган.
Балапан кезде бакты эле
Бая күнү торгоюн
Кудаке, карындашың учурган.
Артынан жетип боз торгой
Олжобайды көрөрү:
Жакындап калды торгойдун
Кудаке, кайтып учуп келери.
Күүгүм туман, жер бубак
Бар эле го күн жайлоочу өнөрүн.
Жайлап күндү жаадырып
Жай саратан ысыкта,
Торгоюн тосуп албасан
Эми сен алың жетпейт бузукка.

Катыны кабар айтты эле,
Каршыгып жүрчү Кудаке
Өзү жайчы* кул эле.
Өлүп кеткен бузуктун
Өнөрү мунун бул эле:
Ысык күндү муздатып,
Караңгы туман салды эми,
Кар жаадырып жайында
Кудаке боздогон суук салды эми.
Канаты тоңуп суу болуп
Кабарга кеткен боз торгой
Буйдалып жолдо калды эми.
Суукка үшүп учалбай
Караандап торгой келди эми,
Торгойдун келе жатканын
Баягы тоскон катын көрдү эми.
Коргологорго жер таппай
Келаткан учуп торгойго
Кудакенин катыны
Койнун ача берди эми.
Койнуна кирип кеткенин
Кошулуп жүрчү жанында
Кишимдин жакын женеси
Бул да сырттан көрдү эми.
Челегин таштап талаага
Кишимге чуркап келди эми.
– Айланайын сулуу кыз
Сенин торгоюң келип калды – деп.
Канаты тоңуп учалбай
Караңдап торгой келди эле
Кудакенин катыны
Кармап аны алды – деп.

Жалдырап тура береби
Жаман иш болуп калды – деп.
Торгоюң колго түштү – деп,
Тозуп жүргөн бузуку
Дагы бир ишти бузду – деп.
Кор кылып союп койбосун,
Колунда турат, сурап ал,
Чырагым, короолудай кушту – деп.
Кишимжан угуп жүгүрдү
Байкуштун жаны жаман бүлүндү.
Жүгүрүп келди жеңеге
Койнун ачып торгойду
Кармап алган немеге.
– Торгоюм кармап алыпсың
Балапанда колдо өсүп
Багып жүргөн куш эле,
Энеден эрке туулуп
Эртели-кеч жеңеке
Эрмегим менин ушу эле.
Койнуна кирип кеткенде
Ошол замат барыптыр,
Кудакенин колуна
Торгойду бере салыптыр.
Чыңырган менен айла жок
Чыкпас жерде калыптыр.
Сурады Кишим жалдырап,
Бербей койду агасы,
Башка торгой болчу – дейт,
Бузуктун сөзүн карачы.
Баяле мойнун жулган – деп,
Айта салды байкабай
Кудакенин жүгүрүп жүргөн баласы.

Торгоюнан айрылып
Томсоруп Кишим калды эми.
– Укпадым торгой тилинди
Жиберген кишим Олжобай
Анын кайда экенин билдинби?
Канаттуу куштан кабарчым
Кайырбай кеттиң тилинди.
Кантейин онбо Кудаке,
Менин кайырдың жаштык гүлүмдү.
Боз торгоюм дагы жок,
Бозоргон шордуу байкуш баш
Эми сен болдуңбу сүрүндү?
Асылса бербей женеси
Боздоп ыйлап зыркырап,
Кишимжан, боз торгойдон түнүлдү.
Кишимжан кетип калганда
Балапан торгой байкушту
Өлтүрдүм деп арманда,
Билбейт белем тирүүсүн
Торгойдун тилин угуп калганда.
Көрөлү торгой нени айтат? –
Деди катыны менен бир өзү
Барымтанын малындай,
Нээти бузук ургандар
Торгойду чаап урду – дейт,
Торгойдон табыш болгон жок
Тилинди сайрат торгой – деп,
Кудакенин катыны
Тирүүлөй жүнүн жулду – дейт.
Чук-чук этип үн салбай
Дагы эле торгой турду – дейт.
Азапты абдан көрсөтүп

Акырында торгойду
Айтпасаң сага мына – деп,
Кудакенин катыны
Тирүүлөй отко урду – дейт.
Диртилдеп отко күйгөндө
Өлүп бара жатып ал
Чук – деп добуш кылды – дейт.
Чук деген кайсы белги – деп,
Чук деген ушул жер болсо,
Кудаке, таппайсыңбы эми – деп.
Кыйнасаң тили сайрабай
Тирүүлөй отко биз салсаң
Эми чук деп торгой өлдү – деп.
Андан башка торгойдон
Биле албадык эч неме
Чук деген белги калды – деп.
Тилин алган адамын
Чакырып алып сурады
Элим, чук деген жер барбы? – деп.
Чук деген сөздү табышты
Ая көзү Чук терек
Булар угуп жүрчү экен
Ал жөнүндө дабышты.
Эки, үч күндө келди го
Чук терек шончо алыспы?
Камылгасын кылалы
Артынан кууп барышты.
Каңгырап жүргөн кыпчакка
Кетирбейли намысты.
Артынан издеп бармакка
Эл болсоң бүтүн жыйыл – деп,
Кудаке угузду катуу дабышты.

Кишимжан зарлап жатыры:
– Менин өлтүрдү торгой кабарды,
Өлүп калбай Кудаке
Эмне үчүн жаралды?
Өксөп жүрүп өткөздүм
Жашчылык сонун убагым,
Билбедим кабар Олжобай
Бул кезде кайда турарын.
Артынан куумак болушуп,
Кудаке жыйнап жатат куралын.
Уктаган жерден басышып,
Кылбагай эле зыянын.
Атамда эркек бала жок
Амалсыз жаным чыдадың.
Аракет кылар күчүм жок
Айла жок кандай кыламын?
Колун жыйып бүлүнүп,
Кудаке камынып жатат аттан – деп,
Өзүнүн жоо кийимин кийинип.
– Ая көзү Чук терек
Нак ошондон табабыз.
Каңгырап жүргөн кыпчакты
Качырбай байлап алабыз.
Тилекти берсе бир кудай
Кыпчактын тилин кесип салабыз.
Багышка кабар беребиз
Байназар сындуу бегине,
Байласак да кошобуз
Кишимди өзүнүн күйөө тенине.
Камынып жатат Кудаке
Барамын деп аттанып
Кыпчактын бала Олжобай бегине.

Алтын ээр сырдуу каш
Көмкөрө ээр добулбаш
Акжелке деген күлүккө
Кудаке ыргып минди – дейт,
Куба турган түрдөнүп.
Жаатташын ээрчитип,
Жапырт алып жүрдү – дейт.
Олжобайга кетти – деп,
Ошондо Кишим билди – дейт.
Кудаке жүрдү саптанып,
Кууган киши өндөнүп
Кутуруп бузук мактанып.
Кантер экен ушул – деп,
Кайгырып жүрөт Кишимжан
Каршы түштү артынан
Касташкан душман бузулган.
Ая көзү Чук терек
Ылдамдап жүрүп барды – дейт,
Жатат эле Олжобай
Атын байлап каңтарып,
Кыйкырык сүрөөн чуу чыгып
Кудаке тегеректеп калды – дейт.
Көмөлдүрүк узартып,
Куюшканын кыскартып,
Жез олонун бек тартып,
Гүлдүбадам кызылдын
Куйругун туура түйдү – дейт.
Ак жолборстой чамынып,
Ачуусу келип күүлөнүп,
Олжобай атка минди – дейт.
Кудакенин баш болуп
Куугандыгын билди – дейт.

Кулач уруп кыйкырып,
Куш өрдөккө учкандай
Качырып Олжон кирди – дейт,
Келтектешип чабышып,
Кезектүү найза салышып,
Айбалка менен урушуп,
Ач бөрүдөй жулушуп,
Турган душман көп колду
Туш-туш жакка бөлдү – дейт.
Келтек тийип башына
Ажалы жеткен өлдү – дейт.
Байлап алам деп барып
Башчысы мунун Кудаке
Баладан кордук көрдү – дейт.
Бөрү тил болот сыр найза
Бөйрөгүнөн сундуруп,
Беттешкен нечен душмандын
Олжобай, кабыргасын сындырып.
Алы жетпес болгон соң
Акжелкеге камчы уруп
Артынан барган Кудаке
Айылга тартты жылдырып.
Карышкыр тийген койлордой
Качып кетти Кудаке
Кармаса Олжон сойгондой.
Карышып жүргөн ошого
Кудаке колго түшкөндө
Канын ууртап койгондой.
Сууп калган түгөнгүр
Сур аркардай керилет,
Суулуктан аккан ак көбүк
Суудай жерге төгүлөт.

Айбалкасын имерип,
Артымдан келген Кудаке
Качпагын деп теминип.
Калын душман көзүнө
Кайран баатыр Олжобай
Качырган кабыландай көрүнүп.
Барды эле баштап Кудаке
Жакшы эле калың кол менен
Туш-тушка качты барганы
Оңу келген жер менен
Экиден, үчтөн ээрчишип
Баратышат качышып,
Ээрдей белес бел менен.
Келтек тийип башына
Жарып алган андан көп,
Келиндерче жоолукту
Таңып алган андан көп.
Качабыз бери жүргүн – деп
Үндөп жүргөн андан көп.
Айласын таппай туш-тушка
Безип жүргөн андан көп.
Ашыктан ашык белем – деп
Жазасын колго берем – деп
Азабына калдык – деп
Кудакедей бузукту
Тилдеп жүргөн андан көп.
Кармап алып Олжобай
Сойсо болот эле деп,
Канын ууртап, мууздап
Тойсо болот эле – деп,
Кудакени жактырбай
Жектеп жүргөн андан көп.

Турумтай тийген торгойдой
Олжоң туш-туш жакка кууду – дейт.
Акжелкеге камчы уруп
Арбак соккон Кудаке
Качып жаны калды – дейт.
Баатырсынган көбүнүн
Таяк жеп, башы сынды – дейт.
Айдап келип топтонтуп
Азапка бизди салды – дейт,
Жазыгын анын ким тартат
Далайы өлүп калды – дейт.
Кудаке кылбайт туура кеп,
Баатыр жээн Олжобай
Баарыбызды кууду – деп.
Бет алышкан киши жок
Берен бүркүт барчындай
Олжоң белеске токтоп турду – дейт.
Алды качып көп колдун
Айылга баштап кирди – дейт.
Жыртылбаган кийим жок
Олжобай кантип калды – деп,
Кишим күйүп болду чок.
– Аракет кылган турбайбы,
Душманы менен кармашып,
Келди бекен кырылгыр,
Олжобайды жайлашып?
Арка жакта байлашып,
Же алып келе жатырбы?
Уйкусу катуу неме эле
Же тургузбай басып калдыбы?
Качабыз деп беттерин
Ушулар кармаганга уруп алдыбы?

Кайран эрди өлтүрүп
Капаны ичке салдыбы?
Же карматпай элге Олжобай
Качып кетип калдыбы?
Бирөөнөн чындап сурасам,
Билинер бекен аныгы?
Айтар бекен душмандар
Менин антташкан жээн жарымы?
Ак үйдөн чыгып Кишимжан:
– Ак жоолук менен баш таңган
Аке, бирин бери келе кет
Кайсы жакка бардыңар?
Кандай жоону алдынар?
Карыңардын кызы элем
Кабарын мага бере кет.
Өз көзү менен актанган
Эр көкүрөк бир жигит
Өжөрмүн деп мактанган.
Кайра тартып алды эми,
Бери кел деген сулуунун
Бет алдына барды эми.
Кишимдин жүзүн көргөн соң,
Пейлинен түгөл айрылды
Бекитилбей ар кеби:
– Кудаке менен аттанып,
Кууп арттан бардык – деп,
Ая көзү Чук терек
Түбүнөн таап алдык – деп.
Тегеректеп камалап
Байлайбыз деп барганбыз
Тепкилеп-уруп сабалап.
Каршылашкан көп колго

Олжобай кылбай жалгыз далалат.
Кармайбыз деген Олжобай
Каршы бизге турду – деп,
Куба турган киши жок
Муну Кудаке шайтан кылды – деп.
Уккун жаным карындаш
Бул сөз жалганы жок, туура кеп.
Бала болсоң шондой бол
Жанында жалгыз жолдош жок
Жалгыз да болсо Олжобай
Жалпыбызды кууду – деп.
Акжелкеге камчы уруп,
Адегенде тайсактап
Агаңды кудай урду – деп.
Өлүп кала таштадык
Кудаке качып келди – деп.
Турумтай тийген чымчыктай
Туш-туш жакка бөлдү – деп,
Душмандашкан киши оңбойт
Туулган андай эрге – деп.
Залал кылды далайга
Уруштан адам өлдү – деп,
Урушкан менен жеңе албайт
Бул Олжобайдай эрди – деп.
Баргандардан кеп угуп,
Баатыр экен – деп угуп
Басылды Кишим жүрөгү
Маанисин сурап эми угуп,
Кабарын айтып бул кетти,
Канды Кишим уккан соң
Камтама* болгон бул кепти
Кубанды Кишим түрдөнүп

Олжобай аман экен – деп.
Келбей койбойт бул жерге
Камынып турсам бекен – деп.
Тируу болсо Олжобай
Түн жамынып жетер – деп,
Азапка салып кыйналтып
Мен, айылда жүрсөм бекер – деп,
Ат, тонун камдап шайланып,
Антташкан шертим бар эле
Олжобай ала качып кетер – деп,
Кишимжан көөнү тынганда
Аман деп угуп кабарын
Айлында минтип турганда,
Жабдык салып токутуп,
Камданып жүрөт Кишимжан
Кечке минчү көгала ат
Бул дагы көптөн күлүк мин малга.
Касташып жүргөн Кудаке
Кармашып күчүн көрдү эми.
Кайтара кууп баарысын
Кайраттуу Олжон женди эми.
Ай караңгы күн бүркөк,
Күүгүм кире, күн бата,
Гүлдүбадам кызыл ат
Күлүгү сууп болуптур
Күйөөлөрчө жабдыктап
Олжобай бир түн келди эми.
Келгенин киши билбеди
Өзүнө дайын Олжондун
Ат байлоочу бир жери
Кулжыгач байдын ак ордо
Акырын Олжон кирди эми.

Көч жүрөт тоодон жол салып,
Көшөгөнү көтөрүп
Көк жалың кирди кол салып.
– Кармап колун, кимсиң? – деп
Карангыда дүбүрөп
Кандай ишке жүрсүң? – деп,
Койнумду ачкан кимсиң? – деп.
Колунду ары тарткын сен
Эмне кылып жүрсүң? – деп.
Олжобай айтат мындай деп:
– Уктап кеткен экенсиң
Кишим уйкуга көзүң илинип.
Улуксунуп чоюлба
Убаранда жүрөмүн
Убайым тартып бүлүнүп.
Антташкан шертте бар болсоң
Агаң душман, түн кыска
Аракет кылгын кийинип,
Төшөктөсүң көөнүң жай,
Төрөсүнүп чоюлбай,
Тааныбасаң баш көтөр
Мен сенин азабың тарткан Олжобай.
Суксурдай мойнун көтөрүп,
Сулуу Кишим кеп айтат:
– Антташкан жээн Олжобай
Амансынбы – деп айтат.
Бирин бири тааныды
Башынан маалим эмеспи
Булардын ант сөзүнүн аныгы.
Кайраттуу бала, уулу жок,
Кейишке салып кеттинби
Кемпир менен чалыңды?

Киши жок көзүн саларга
Кимдин тийсин жарыгы?
Байладым Олжом сен үчүн
Бир чымындай жанымды.
Ата менен эненин
Айтты жөнүн зарланып,
Андып жүргөн душман көп
Кечикпейли жарданып.
Кеңеши тынды булардын
Кетиш үчүн камданып.
Табышын эч ким билген жок,
Кишимжанды жөнөтүп
Жеңеси жандап жүргөн жок.
Кетмек үчүн экөө тең
Үйдөн чыкты буралып,
Эне, атасын ойлонуп
Эзилип көөнү муңайып.
Саятчы кушка тор жайган
Сай-сайын көктөп гүл жайган,
Зарланып нечен күн жүрдү
Саламат болгун Чылмайран.
Кеңешип булар коштошуп
Кейиди кемпир, чал үчүн,
Каруусу кеткен жан үчүн,
Кайыр, кош айтып жөнөдү
Катар өскөн жер эле
Олжобай, Кишим бул жайдан.
Токулуу даяр көк ала
Тор кезим* салып минди – дейт.
Тотудай болгон Кишимжан,
Толкуган жери Чылмайран,
Тобунан түбү жүрдү – дейт.

Каргадайдан бир өсүп
Көңүлдөгү бар сөздү
Калтырбай бүтүн сүйлөшүп
Аттанып булар чыкты – дейт.
Канк этип иттер үрбөстөн
Кабарын адам билбестен
Кымбаттуу сулуу Кишимжан
Жетсек деп эрте энтелейт
Анын ак бетинин актыгы
Асыл каухар панардай.
Эки беттин кызылы
Эркинге бышкан анардай,
Ээрчишип булар жөнөдү
Эсебин жүрчү табалбай.
– Үч багыштын Байназар
Аларсың кайтып малыңды.
Кызың кайда кетти? – деп,
Кыйнар бекен чалыңды.
Кыйналып жүрүп мен таптым
Кыз кезимде антташкан
Кыяматтык жарымды.
Кыпчакка кетип келбестен
Кыйбас жээним Олжобай
Салдың го далай жалынды.
Сагынып жүрдүм мен далай
Садага кылам жанымды
Зарлап жүрүп мен таптым
Санаамда курдаш парымды.
Күкүк менен Зейнептей
Күндөрү калды жашарып.
Кыргыектей кылтыйып
Кылчайышып карашып,

Кыялында бул ишти,
Жүрбөдү беле кайрандар
Кыйладан бери самашып.
Карчыга менен тунжурдай
Калбадыбы келишип,
Ашыктык жөнү бек кыйын
Кучакташып өбүшүп,
Ат үстүнөн ал экөө
Алышып ойноп күрөшүп,
Эзилип жүрөк эришип
Эңсеп жүргөн тилеги
Эки жаштын беришип,
Энишке салган эмедей
Ат үстүнөн эңишип,
Жайыкта келет жадырап,
Жамалы аппак күзгүдөй
Чыккан айдай жаркырап
Курбулук иши ушундай
Куруп калсын балалык
Сагынып калган түгөнгүр
Бирин бири каранып.
Кишимге колун жиберип
Жүрөктүн башын чер басып,
Жүргөн шуну тиленип,
Өрдөк алган шумкардай
Жүрөгү сүйгөн Олжобай
Өзү жакка имерип.
Каткырышып ойношуп,
Камчы берип аттарга
Канча жерди бойлошуп,
Күлүктү тандап минишип,
Күлпөт менен жүрүшүп,

Сагынышкан эки асыл
Санаасын кошуп күлүшүп.
Адыр-адыр жер менен
Адамдын көөнү ачылат
Атыр жыттуу жел менен
Ашык болуп буга окшоп
Чыккандар бардыр пендеден
Энеден катар туулуп,
Булакка бетти жуунуп,
Сагынышып калышкан
Бир-бирин тиктеп бурулуп:
– Кайгыны тарттык нечен жол
Капа болуп чыңырып,
Калган жандар экенбиз
Кадыркеч болуп туулуп,
Кези келсе Олжобай
Кейибес элем буга мен
Олжобай, жүрөгүм берсем сууруп.
Ар жерге түшүп ат коюп
Аралап калың шиберди,
Арманын айтып козгобой
Ашыктык отко күйөрбү.
Поруму кандай дүйнөнүн
Боздоп нечен жүргөнмүн,
Эңсегенин берсечи
Эки жаштын сүйгөнүн,
Эми көрөр бекенбиз
Эзилип жүрүп кошулдук
Жыргалын эми дүйнөнүн.
Гүлдүбадам кызыл ат
Күлүгүң сууйт тер менен,
Күндө көрүп турбаса

Күйүп жүрөк дегдеген.
Аргымак сууйт тер менен,
Карачы, агарган жайык жер менен
Антташып берип убада
Экөөбүз ашык болдук дегдеген.
Арадан нечен иш өттү
Азаптуу болдук пендеден,
Акыры кутулдук деп кубанып,
Куштай мойнун сыланып,
Каткырышып экөө тең
Көңүлдүн черин чыгарып,
Жийдели деген жер экен,
Тушардан чаап булкунат
Бетеге менен ыраңы.
Ат аркасын суутуп
Эки, үч күн туралы.
Эс, акылы бир болуу
Эч таркабай кумары
Эңсешип жүргөн эки жаш
Эми кантип чыдады?
Карайган токой бадалы,
Каз, өрдөгү каркылдайт
Кашкайган дайра аралы.
Аркары кумдай куюлган
Айдаган малдай чуурган.
Барып түшкөн Жийдели
Атактуу экен мурунтан
Аттан түшө калышып
Быркылдаган сазына
Бир суунун жакын каршына
Бадалдын башын түйүшүп,
Башына чөптү үйүшүп,

Пахтадай төшөк жумшак жер
Олжобай, Кишим киришип,
Оюнан чыкпай жүрүшкөн
Ойлосо жүрөк күйүшүп.
Кумары жаштын тарабайт
Кучакташып сүйүшүп,
Эрди аттан алышып,
Адырга айдап салышып,
Эки, үч күн жатмак болушту
Ыңгайлуу конуш табышып.
Жийделүү сонун жер экен
Жайнаган жемиш көп экен,
Жаркырап аккан чоң суусу
Жакасы салкын көлөкө,
Жашыл-кызыл гүл байлап,
Жайкалган сонун чөп экен.
Жазы, кышы конуштап,
Жан жыргатчу жер экен.
Бүлдүркөн бышып эзилип,
Кишимжан менен Олжобай
Жатып калды экөө тен,
Ушундай сонун жерге кезигип.
Айлында калган Кудаке
Кишимжан кетип калды – деп,
Кабарын анык билиптир.
Калкын жыйып чогултуп,
Кабар салып Кудаке
Айрылыппыз Кишимден.
Алып кетиптир Олжобай
Агайын сенин ичинден.
Карындаштан ажырап
Кайгыга калган жанымды

Үч багыштын Байназар
Өткөзгөн эле калыңды.
Картайган кезде баш кылып,
Кулжыгачтай чалыңды
Багыштар чаап алат го
Калың эл, күтүп жүргөн малыңды.
Кор кылат багыш барыңды,
Азандан үйдү чечкиле
Бирөөң да калбай көчкүлө.
Олжобайдын артынан
Жабыла көчүп баралы.
Башынан жаман көрсөк да
Башчы кылып алалы.
Паанасы менен жансактап
Биз да кыпчак болуп калалы.
Багыштар салат чабуулду
Ушундай айла табалы.
Көчпөсөк кыпчак элине
Көбүңө болот эмеспи
Кечеги кеткен кыздын залалы.
Башчы болгон Кудаке
Баарына макул сөздөрү,
Анык болду бул элдин
Чылмайран тоодон көчмөгү.
Кудакенин бул сөзүн
Бүтүн калкы укту – дейт,
Эрте туруп азандан
Үйлөрүн чечип жыкты – дейт.
Кереге, уук комдолуп,
Келин, кыздар кийинип,
Сыланып боюн оңдонуп,
Багыштан коркуп ушул эл

Бала Олжобай журтуна
Акыры бармак болду эл болуп.
Канк этип жүргөн ит калбай,
Көлүккө батпай жүк калбай,
Эки аяктуу жан калбай,
Чын эле кыпчак кетмекке
Бул эл чыны менен камданды ай.
Килем жаап, көч тартып,
Чылмайран тоодон айрылып,
Көчүп калды бул элин
Кудаке жанагыдай сөздү айтып.
Алдына малды айдашып,
Чылмайран эли бүт көчүп
Кара жол чаңдап жанашып.
Адыр-адыр белди ашып,
Олжобай, Кишим жаткан жер
Булар да Жийделиге келди жандашып.
Өзөнү кенен суу бойлоп
Өрдөгүп малды салды – дейт.
Тыныгып малдар алсын – деп,
Түштө барган бул айыл
Түнөмөккө калды – дейт.
Түгөнүп калган кыз, келин
Бүлдүркөн терип барды – дейт,
Ээрдей кайкы белди ашып
Башка жакка келди – дейт.
Гүлдүбадам кызыл ат
Кулжыгачтын көк ала
Бул экөөн көрдү – дейт.
Анык таанып көрүшүп
Кудакенин бир кызы
Жүгүрүп чуркап келди – дейт.

Олжобай менен Кишимжан
Ушул жерде жатат – деп
Айтып кабар берди – дейт.
Өзүнүн кызы айткан соң
Кудаке бузук ынанып,
Акжелкеге минди – дейт.
Аярдабай аттан – деп,
Кудаке аралап элди кирди – дейт.
Көрүптүр кыздар бул жерден
Олжобай, Кишим баланы,
Катын, эркек калбай жүр
Ортого камап алалы.
Кармап алсак жакшы – деп
Качып жүргөн баланы,
Ажыратып биз алсак
Байназарга берели, –
Деп ошентип Кудаке
Ортого алды имерип,
Калбай түгөл келиптир
Жаатташы бүт түнөрүп.
Гүлдүбадам кызылды
Олжобай токуп салыптыр,
Ээр, токумга эби жок
Миң кылган менен аял да
Кишимжан кийин калыптыр
Тегеректеп келгенде
Кишимжан көрүп турду эми,
– Кууганда көчүү не жорук
Муну Кудаке шайтан кылды эми.
Айланайын Олжобай
Атына минип кете көр,
Апакең боздоп жүргөндүр

Айлыңа аман жете көр.
Калкыңдын жүзүн көрө көр
Карыган апам көзү өтсө
Өз колун менен көмө көр.
Уктунбу Олжом сөзүмдү
Кууп жүргөн душмандар
Албасын кармап өзүңдү.
Калсам бир колдо мен калам
Ыза, кордук кылбаса
Кыйнап жанды урбаса
Түбү өлтүрө албайт өзүмдү.
Карматпай качып кетерсин
Ушул күндө табында турат Карабоз,
Ант кармашып кол берип,
Ашык жүрүп болдук дос
Аманат жаным садага
Аман бол, Олжом, кайыр кош.
Кармагыла аны – деп
Кудаке карышып турат шаштырып,
Кайыр кош айтып Кишимге
Калың топту аралап,
Олжобай чыгып кетти бастырып.
Олжобайдын кеткенин
Карайган эл көрдү – дейт,
Кармалашып тоскондор
Как жарыла берди – дейт.
Олжобай кетип калган соң
Акжелкени камчылап,
Кишимжандын жанына
Кудаке шайтан келди – дейт.
Кара ташка турсунбу:
– Аттан түшө калгыла

Менин карындашым Кишимжан
Кийимин сыйрып алгыла.
Далысын тилип чок салып
Таманын тилип от салып,
Кыз да болсо аябай
Жигиттер, кызыл камчыга алгыла.
Карындаш чыгып элимден
Кишимжандын айынан
Каңгырап көчүп жүргөмүн,
Ата-конуш жеримден!
Кудаке мындай деген соң
Жанындагы жигиттер
Аттан түшө калды – дейт,
Ак жибектен чапанын
Үстүнөн сыйрып алды – дейт,
Антара кундуз шамшар бөрк
Ал бир жерде калды – дейт.
Кулундай үнүн чыңыртып
Кишимжандай сулууну
Кызыл камчыга алды – дейт.
Даражыдан* көйнөгү
Дал-далынан бөлүндү,
Уздай болгон ак эти
Ар жеринен көрүндү.
Мөлтүрөгөн кара жаш
Эки көздөн төгүлдү.
Кулжыгач менен энеси
Жүгүрүп келди чыңырып,
– Итере сал деди эле
Каруусу жок байкуштар
Калды экөө тең жыгылып.
Камчыдай бели ийилди

Тамга түшүп этине
Кишимжан тай кунандай түйүлдү.
Абдан кордук кылды – дейт
Кудаке шайтан аябай
Камчылап сабап урду – дейт.
Акжелкенин үстүндө
Душманын тутуп алгансып,
Урдурганы карындаш
Уялбай бузук турду – дейт.
Кырдан көрүп Олжобай
Кыжаалаты келди – дейт.
Кыз Кишимжан сулуунун
Кыйналганын көрдү – дейт.
Жүрөгү күйүп өрттөнүп
Жаны ачып, жаман болду – дейт.
Гүлдүбадам кызыл ат
Күлүктүн сууп калган кез.
Оң колуна түкүрүп
Кылычын кындан сууруп,
Кыз Кишимжан сулуунун
Кыйналганын көргөн соң
Олжобай баатыр турсунбу?
Адырдай оозун ачтырып,
Ак көбүгүн чачтырып,
Аркардай санын түрүлтүп,
Ак коёндой түйүлтүп,
Мен үчүн кордук көрдү – деп,
Турна моюн, кара көз
Турса Кишим келтек жеп,
Турганым менин жөнбү – деп,
Карайган жыйын көп толкун
Кабыландай көк жал эр,

Кудакеге бет алып
Ошондо качырып коё берди – дейт.
Башкасына карабай
Куланды жолборс куугандай
Курчалган топтун ичинен
Олжобай Кудакени бөлдү – дейт.
Алыс жерге узатпай
Бара-бара күчөгөн,
Суутса боюн түзөгөн.
Кылтыйып тапка келгенде
Кыйкырыкты күсөгөн*
Гүлдүбадам кызыл ат
Узатпай жетип барды – дейт.
Уялбайсың бузук – деп
Жандай түшүп Олжобай
Жакасынан алды – дейт,
Атынан таптак көтөрүп
Оң такымга салды – дейт,
Оодарып алып бузукту
Ак шумкар өрдөк алгандай
Илип кетип калды – дейт.
Такымында жалынып,
Таякеси Кудаке
Арзын айтып калды – дейт:
– Айланайын жээним
Өзүмдөн чыккан күйөрүм.
Өлгөндө көмөр тирегим.
Ала качкан таэжен
Азабын тартып жүдөдүм.
Элимдин бирин калтырбай
Ээрчип көчтүм артындан,
Мурун душман болсоң да

Баш иейин баркыңа
Бизди да кошо эл кылып
Кошкун, жэним, калкыңа.
Кишимжанды өзүң ал
Өзүң жооп берерсин
Үч багыштын шартына, –
Деп Кудаке кеп айтса
Олжобай макул көрдү эми.
Бузуктун айткан сөзүнө
Уялып Олжон көндү эми.
Таштап аны такымдан
Өтө берет билбестик
Ошондой эр көкүрөк баатырдан.
– Айбым болсо кечкин – деп,
Күнөөмдү таяке кескин – деп,
Таякелигиң билдим – деп,
Туура тартты Олжобай
Гүлдүбадам кызылды
Таяке тартууна мингин – деп,
Жарашалык экөөбүз
Андай болсо таяке
Жакшы болуп жүргүн – деп.
Гүлдүбадам кызылды
Кудакеге мингизип,
Жанында турат Олжобай
Жээндигин билгизип,
Айылды көздөп келди эми
Отурганда Олжобай
Мойнуна чылбыр салгын – деп,
Кашындагы жигитке
Кудаке кабарды минтип берди эми.
Айласын кара бузуктун

Алдыртан камдап койду да,
Аралашып турганда
Артынан келип Олжондун
Чылбыр салды мойнуна.
Камындырбай Олжонду
Сыйыртмак салып бууду эми.
Кайраттуу көк жал асылга
Капилет өлүм кылды эми.
Олжобайдын өлгөнүн
Турган калк билди эми.
Сыйыртмак салган аркандын
Учун талга илди эми.
Кырчындай жапжаш кезинде
Кыянат өлүм жолукту
Кыз Кишим турат бир жерде
Кызыл гүл эле экөө тең
Кыянат бузук соолутту.
Олжобай жээн өлдү – деп,
Көргөндүн баары чыңырды.
Олжобайдын өлгөнү
Кулжыгачка угулду.
Куруган картаң кемпир, чал
Кучактап барып жыгылды.
Кудаке сойду муну – деп,
Ботодой боздоп чыңырды.
Картаң кемпир, картаң чал
Кулунум деп кучактап
Үстүндө жатат куланып,
Эмеле көргөн Олжобай
Жатып калды буралып,
Кесирдүү өлүм жолугуп
Кескен талдай куланып.

Жаркыраган нурдуу жүз
Жатып калды кубарып.
Жардай эл тиктеп карашып,
Көбүнүн көөнүн муң алып,
Кайгырды элдин баарысы
Кайран баатыр өлдү – деп,
Жашы менен карысы,
Эр Олжобай жалгыздын
Колуна тийбей намысы.
Калың кыпчак көп элге
Мунун угулган жок дабышы.
Кудак сүйлөйт баркылдап
Кемпайдан кегим алдым – деп,
Жаны ачый турган киши жок
Жар көчүрө салгын – деп.
Жаман болуп карындаш
Жазыгына калдым – деп,
Эн калды Чылмайран
Элим көчүп баргын – деп.
Жай-жайыңа конуп ал
Жайыт, коргон белендеп
Ким каршы чыкса ушинтип
Жазасын колго берем – деп,
Кабар берсе Байназар
Калың айдап келер – деп.
Ак өргөө тигип, той союп,
Асем менен берем – деп.
Аттан түшпөй акшындап,
Кудак жүрөт элендеп.
Жар көчүрүп көмгүлө
Бул талаага болсун белги – деп,
Алышып жүрүп нечен жыл

Акыры менден өлдү – деп,
Айтылсын кабар көп элге
Ажыратып берди – деп.
Амалдап жүрүп өлтүрүп,
Конушуна келди – деп.
Ким акылман, ким жаман
Ажыратып эл билет,
Боздоп ыйлап Кишимжан
Бир үйдө турат телмирип.
Кабарын укту Кишимжан
Кайран жээнин өлдү – деп.
– Бош эмес, колум таңылып,
Чечсең боло бириң – деп,
Ар кимге Кишим жалынып,
Ашык деп жүрүп Олжобай
Акыры калган экен го
Ажалдуу торго чалынып.
Өлүп калган кишиге
Ыйлабайм эми кайгырып,
Барам деп жүргөн баладан
Калыпмын эми айрылып.
Бөлөк эмес Кудаке
Анын айтканына көнөйүн.
Колумду чечип койгула
Олжобайдын өлүгүн
Мен да барып көрөйүн.
Таңылган колун чечтирип
Кишимжан чыкты талаага,
Күйбөй жүрөк турабы
Башынан күйгөн балага?
Акыры сөөгүн калды – деп,
Эли жок ээн талаада.

Кишимжан келди буралып
Сакадай бою чыңалып
Саргайып өңү кубарып
Кашына келип караса
Кайран жээни Олжобай
Өлүп жатат суналып.
Жыгылып кете жаздады
Олжобайдын үстүнө
Кишимжан кошо куланып
Кайрат кылып токтолду
Жүрөгү күйүп от болду:
– Өлгөн экен Олжобай
Өзүм келип көрдүм – деп,
Өмүрүн кыйды Кудаке
Өрт жалындуу эрдин – деп.
Кайран эрден ажырап
Кантип болом келини
Калың багыш элдин – деп,
Мындан аркы өмүрдү
Кудаке сага бердим – деп.
Конуштан элди козголтуп
Кошун курап келдиң – деп,
Карындашың Кишимге
Кайгыны мыктап бердиң – деп.
Атакем болсо картайган
Алы жетпейт ар ишке
Асылып жүрүп бизди сен
Акыры минтип жедиң – деп.
Күйө турган бир тууган
Күйүттү салып турасың
Менин сага айта турган кебим көп.
Карындаштын сыртынан

Калың жеген Кудаке
Катының бергин мен үчүн
Жумшасын багыш келин – деп.
Олжобайдан бөлүнүп
Өзүм тирүү калбаймын
Мейли эрте, мейли кеч
Акыры келген өлүм – деп.
Жаркыраган Кишимжан
Жанында турат чыңырып.
Аял, эркек дебестен
Жабыла келди жыйылып,
Мелтиреген кайран эр
Алдоого көнүп акыры
Калды ошентип кыйылып.
Кабар берер киши жок
Калың кыпчак элине,
Кайдан калсын угулуп.
Мусапыр болду өлүгүн
Жанында тууган бар болсо
Турбайт беле чыңырып.
Минип турат Кудаке
Гүлдүбадам кызылды,
Күйүттүү болуп Кишимжан
Көөнү абдан бузулду.
– Мал жегенсин багыштан,
Кудаке, эми баалап бергин кызынды.
Маалим эле башынан
Көнүлүндүн арамы.
Жүргүзбөдүн дүйнөдө
Жүлүндөй жаш баланы
Мына ушинтип үзүлдү
Эки жаштын талабы,

Кадырлаш курбум өлгөн сон
Кишимжан тирүү калабы?
Мелтиреген кайран эр
Мен деп жүрүп өлдүң – деп,
Жигит өлгөн бейитсин
Жийделүү сонун жердин – деп.
Ала качам деп жүрүп
Азапты далай көрдүң – деп,
Жалгыз кантип таштайын
Жанына мен да келдим – деп.
Женине каткан канжарды
Чыгарып колго алды эми,
Кишимжан кантээр экен – деп,
Эл чуулдап калды эми,
Эл арачы түшкөнчө
Эт жүрөккө малды эми.
Курбум кайда жүрсүң – деп,
Кучактап басып калды эми.
Мудаасына жете албай
Эки жаштын тилеги
Ашык болуп антташкан
Акыры өлдү экөө тең
Аман калбай бирөөсү.
Бйлабаган киши жок
Кайгырды элдин түгөлү.
Мал берип жүргөн башынан
Кишимдин багышта болчу күйөөсү.
Үйүндө тынчып жаталбай
Козголду анын жүрөгү.
Чылмайран тоого барам – деп,
Калың берген колуктум
Кишимди эми алам – деп,

Калың малдан тышкары
Кудаке алган парам көп.
Убаданы бек кылган
Кудаке сындуу адам – деп,
Байназар чыкты элинен
Айрылганын билбестен
Калың берген теңинен.
Келип таппай бир киши,
Чылмайран аттуу жеринен,
Мал барбы деп карады
Суу аккан салкын төрүнөн.
Кайда кетип калган – деп,
Карайган бир жан көрүнбөйт
Кайсы жоо чаап алган – деп.
Кишимжан турсун элден жок
Күдөр үздүм малдан – деп,
Куш качырган эмедей
Туш-туш жакка чапты – дейт,
Калың көчтүү көп элдин
Бир жерден изин тапты – дейт.
Изин кууп адашпай
Изилдеп булар барды эми
Олжобай, Кишим тең өлүп,
Кыпчактын чын беги өлүп,
Кыйын болуп жатканда
Байназар барып калды эми
Башынан калың мал жеген
Кудаке тосуп алды эми.
Эски күйөө ушул – деп,
Эл дүркүрөп калды эми.
Кудаке баштап багышты
Апкелип үйгө түшүрүп,

Ошондо билди Байназар
Болгонун бул иш түшүнүп.
Кудак анда кеп айтат:
– Колуктуң сенин Кишимжан
Олжобай ала качкан – деп,
Ортого салып бузуктук
Бул илешкен эле баштан – деп.
Ажыратсам деп жүрдү
Байназар сендей жаштан – деп.
Кууп жетип Жийдеден
Амал менен кармадым,
Сыйыртмак салып мойнуна
Акыры минтип жайладым.
Деген сөздү укту эми
Байназардын кулагы
Кишимжанды көрсөм – деп,
Жүрөгү анын туйлады.
Көрөйүн деп Кишимди
Тура калды элендеп,
Калың берген Кишимдин
Кайда экен, жүзүн көрөм – деп.
Олжобайдын өлгөнүн
Мурдатан ага билгизди,
Кишимин бул үйдө – деп,
Жетелеп келип киргизди.
Келип көрсө Кишимжан
Өлүгү жатат керилип,
Көрө сала Байназар
Көзүнөн жашы төгүлүп,
Айрылыпмын жардан – деп
Акыл-эси бөлүнүп:
– Айдап-айдап мал бердим,

Алтын, күмүш сер бердим.
Албай койбойм муну – деп,
Ант айтып элге мен жүрдүм.
Байназар муну алат – деп,
Башынан бүтүн эл билет,
Эми аламын деген жардан жок
Айдап берген малдан жок,
Кайтып барсам сороюп,
Мага каткырып калың эл күлөт.
Кабарым уксун көп багыш
Кайраты күчтүү Байназар
Калбай бирге өлдү – деп...
Акыры башка бир өлүм,
Алалбай калдым жарым – деп,
Айылда кантип жүрөмүн.
Деп ошондо Байназар
Кылычын сууруп алды – дейт,
Элге уят болсом – деп,
Эт жүрөккө малды – дейт,
Өлүп калган үчөөн тең
Кудаке келип көрдү эми,
Турасынбы эл, – деди.
Байназар да кошо өлүп
Түбү кунга калдым мен, – деди.
Олжобайдын жөнүнөн
Келет кыпчак эл – деди,
Кыпчакты өжөр деп уккам
Кеспесе болду келдеми.
Эки эрдин калдым кунуна
Түбү тирүү болбойм мен – деди.
Турасынбы калың эл
Буларга топурак үйүп көм – деди.

Аяктай жерди оюшту
Байназар менен Кишимди
Эми коштум дегенсип,
Экөөн бирге коюшту.
Олжобайдын өлүгүн
Бөлөк койду жанына.
Байназар менен келген эл
Баарынын жөнүн билген эл
Кыйласы жүрөт кайгырып,
Кыз алабыз деп келип
Булар да кыраанынан айрылып,
Жийделинин жерине
Өлүгүн коюп Кудаке
Эми калды жайланып.
– Кандуу болду бул ишим
Калың тууган элге – деп.
Кайсыныча турасың
Эми кайра көчкүн жерге – деп.
Ашыктыктын зарынан
Ажалдуу болду эки жаш,
Кудакеге билдирбей
Жибериптир кабарды
Картайган кайран Кулжыгач.
Айланып учкан алты өрдөк
Аралап конот көлкөлдү,
Кайран эрди жоготуп
Кудаке көчүрдү кайра элдерди.
Кыйратып салган эмедей
Кудаке сүйлөйт желпинип.
Багыштар кайтты томсоруп
Байназарын өлтүрүп.
Үй чечип, үзүк түрүлүп

Кайта көчтү калың эл
Камынышып бүлүнүп,
Айры өркөчтүү нарга артып,
Айырмач токуп малга артып,
Кайра көчтү эл шашып.
Малы жок канча кедейлер
Таманы жооруп жөө басып.
Кээ бирөөсү жүк жүктөп
Мурдун тешкен өгүзгө
Кудаке бузук кылбаса
Эл жок муну көрүшкө.
Түнү уктабай жөө басып
Эчкимдин түк ою жок,
Жийделиге келишке.
Чымындай кайнап кыжылдап
Кайта келип конушту
Чылмайран тоо тегизге.

* * *

Жиберген экен Кулжыгач
Жийделиден кабарды,
Барып дайнын айткын – деп,
Бир эси бүтүн адамды.
Кабарчыга айткан Кулжыгач:
– Көп кыпчакка салам де,
Олжобай менен кошулуп
Өлдү Кишим балам де,
Өлтүрүп канын ууртаган
Кудаке бузук арам де.
Кызымдын аты – Бегимжан
Кыйлага кабар салсын де.
Кыргыздан чыккан эр кыпчак
Кайратын жыйып камынып
Кары-жашы калбастан

Кудакедей бузуктан
Келип кегин алсын де.
Кулжыгач айткан кабарчы
Кыпчактын барды элине.
Кандайча кылып айтам – деп,
Мунун Чачыке сындуу тенине.
Айтууга оозу баталбай
Акылын таппай кабарчы,
Шашып турган кези ошол
Уругу кыпчак эл дечү,
Жердеген жайык конушу
Келишкен сонун төр дечү.
Эрөөл байлап, найза урган
Кыпчактын ар бирөө сонун эр дечү.
Жанында тууган бири жок
Жалгыздыктын айынан
Олжонун Жийдеде калды келдеси.
Арманда өлдү Олжобай
Кыпчактардын оёну
Олжобай өлдү деп айтсам
Мени бир соо коёбу? –
Деди дагы кабарчы
Калың кыпчак көп элдин
Бастырып келди жанына,
Көзү жеткен киши экен
Ар нерсенин баарына.
Карагер аттуу бир киши
Колунда бар укурук
Бастырып чыкты малына.
Кабарчы туруп ойлоду:
– Карыга ушу барайын
Чорт айталбайм өлдү – деп,
Айласын кандай кылайын.
Аксакалдуу киши экен

Ушундан жөнүн сурайын.
Алыстан келген кабарчы
Картаңга салам берди эми,
Кайрылыңыз аке – деп,
Кашына жакын келди эми.
Ат үстүнөн умтулуп,
Сунуп колун берди эми.
Картаң киши билет – деп
Кабарчы минтип сурады:
– Ашуудан кары кетпеген,
Ак кайкы аска-бел кайда?
Айланып казы кетпеген
Айдың чалкар көл кайда?
Канаттуу куштар жетпеген
Какшыган куру чөл кайда?
Калкынан кеткен баатырдан
Кабар албай тим жаткан
Капарсыз кыпчак эл кайда?
Алдында Бадам кызыл ат
Аркардай сулуу мал беле?
Мал берип айдап кыз алган,
Айлында жаш бар беле?
Таятасы Кулжыгач
Чылмайран элдик чал беле?
Картайган киши экенсиз,
Калың кыпчак көп элдин
Кармаганы кан кускан
Олжобай деген бар беле?
Ким болот ата-бабасы
Кайсы элдин кызы болду экен
Ошонун тууган апасы?
Билесизби сиз, аке
Олжобай кимдин баласы?
Анда картаң киши муну айтат:

– Аралап топко барбаган
Айылда картаң менмин – деп,
Айылдан мындай чыгарып,
Мынабу айдап малды келдим – деп,
Кабарын элдин сурай бер
Мен да кыпчак элмин – деп,
Абал мурда жөнүндү айт
Эси чыккан немече
Энтендеп кайдан келдиң? – деп.
Олжобай сенин эмнең?
Калтырбай сурай бердин – деп.
Көп болду элден кеткени
Көкжал эле Олжобай
Күнгөйдө жаткан ак ордо
Ошол Олжобайдан калган жай.
Чылмайран тоосун жердеген
Кулжыгач деген кишинин
Жактырып кызын алам – деп,
Жашында өлгөн болучу
Олжобайдын атасы эле Солтобай.
Ак шумкар учат кайрылып,
Айдында жаткан кептерге,
Адырдын чөбү кулпунат
Асмандан жамгыр төгүлүп,
Абасы жакшы көктөмдө.
Калың кыпчак баарысы
Жашы менен карысы
Кайгысын тартып ал жүрөт
Олжобай мындан кеткенде.
Айылдан чыккан акылман
Бегимжан болот энеси,
Эрөөл байлап топ бузган
Эпкиндеп тийген окко учкан
Эр Олжобай баатырдын

Элге жаккан кеңеши.
Арадан өттү көп убак
Кыпчактан кеткен бир башы.
Көкжал эрден сөз козгоп
Кабарчым, көңүлдү капа кылбачы.
Көзүнө мончок жаш алып,
Көрсөм деп ыйлап отурат
Кыз алган Чачы курдашы
Олжобай жөнүн сурадын
Алыскы жерде жүрсө да
Анын аман бекен бир башы?
Каймана жүргөн картаң чал
Кайрылып туруп муну айтты,
Башкасы кантет деп ойлоп
Чоочуп калды кабарчы.
– Алыстан келген жолоочу,
Чылмайран тоодон келдим – деп.
Кабарын уккан болчумун
Калың кыпчак элдин – деп.
Капаланба карыя
Кабарын айткан айлына
Кайран баатыр Олжобай
Каргаша болуп өлдү – деп,
Картайып калган Кулжыгач
Кайгырып ыйлап айткан соң
Мен кабар сала келдим – деп.
Душмандын жүрөт алдында
Гүлдүбадам бууданы,
Жалгыздын жайы жаман иш
Жанында жок тууганы.
Эр Олжобай өлгөндө
Кудакеден башкалар
Көзүнөн жашты тыйбады.
Кууп келип артынан

Жийделиде өлтүрдү,
Кудаке Кулжыгачтын тууганы.
Уктунбу, аба, кебимди?
Угузар жайын өзүң бил
Энеси эстүү Бегимби?
Акылын таап угузгун
Аппак бетин тыттырбай
Азапка салып келинди.
Кыпчак абдан көп эл – деп,
Алыстан данкын укчу элем
Кудакени курутуп
Алгын кыпчак кегинди.
– Кабарчым, сөзүң билдим – деп,
Акылдашып көрөлү
Айылга бирге жүргүн – деп.
Алып барды элине.
Олжобай баатыр өлдү – деп,
Акылдашып мурдатан
Айылды билген бегине
Кабарчы менен кошулуп
Калдайышып бир топ жан
Бастырып келип түштү – дейт
Олжобайдын кайгысын тартчу жерине.
Үйгө келип киргенде
Катар тартып отуруп
Бирин бири карайт сен айт – деп,
Айтууга оозу баралбай.
Кабарчыны карады
Билет экен ушул – деп,
Эр Олжобай баланы.
Энеси мунун Бегимжан
Эси бүтүн жан эле:
– Эр Олжобай жалгызым
Элимден кеткен бала эле.

Өлүүбү, балам, тирүүбү?
Өлбөй калчу киши жок
Кабарчым, кандай кебин бар эле?
Айталышпай олтурат
Алдындагы эл тунарып,
Бегимжан мындай дегенде
Бел байлап ага баарысы
Ичинен калды кубанып:
– Байбиче өзүң билесин
Чылмайран тоолук элди – деп,
Ала качып Кишимди
Олжобай айылынан өлдү – деп.
Күйөөсү багыш Байназар
Күн өткөзбөй чабат – деп,
Элдин баарын көчүрүп
Кудаке ээрчип арттан келди – деп,
Эрегишип кармашса
Эч адам алы жеталбай
Олжобай алдоо менен өлдү – деп.
Буркурап ыйлап Кишимжан
Буралып келип көрдү – деп,
Жээнимден кантип калам – деп,
Жениндеги бычагын
Жүрөккө малып өлдү – деп.
Элге уят болдум – деп,
Байназар да кошо өлүп,
Баарысын тең чогултуп
Жийделиге көмдү – деп.
Картайган атаң Кулжыгач
Кабарга мени жиберди
Байкуштун кайсыга алы келди? – деп.
Кулжыгач айт деп жиберди
Кулунума кабарды,

Кудаке кургур сойду – дейт,
Кызымдан тууган баламды.
Өлдү деп кабар укканда
Бегимдин өнү кетти кубарып,
От болуп күйүп жүрөгү
Оозунан жалын чыгарып,
Өлгөнү анын чынбы – деп,
Өбөктөй түшүп Бегимжан
Жатып калды куланып.
Кулунум деп зырылдап
Отурган элдин баарысы
Олжобай деп бакырып
Тура калды чуулдап,
Кабар бер деп кыпчакка,
Бегимжан калды чуу тартып,
Кадыркечи Чачыке
Караны кийип үстүнө
Кайгырып ыйлайт үн тартып.
Олжобай баатыр өлдү – деп,
Анык кабар келди – деп,
Калың кыпчак көп элге
Кабары катуу угулду,
Катын, эркек калбастан
Кары, жашы жыйылды:
– Кандай неме сойду – деп
Эр Олжобай кыйынды?
Биринен сала бири угуп,
Ат коюшуп алыстан
Келип жатат чууруп.
Айылга аттар батпастан
Кары, жашы калбастан
Калың кыпчак келишти,

Кайгырбаган киши жок
Көздөн жашты төгүштү.
Аярдабай тезинен
Желеги колдо буралып,
Арсыз, канкор душманга
Аттанды кыпчак чубалып.
Катар тартып жүрүштү,
Өлгөн баатыр Олжондун
Кайгысын ойлоп күйүштү
Көрбөгөн андай алысты,
Көкжалыбыз өлдү – деп,
Көп ойлошуп намысты.
Ат арытып, жол басып,
Нечен-нечен түн катып,
Калбастан кыпчак аттанып,
Калдайган кол кетти – дейт.
Кайран эр өлгөн Чылмайран
Калың эл бир күн жетти – дейт.
Алды менен чаптырды
Кабар бер деп элине,
Биздин кайран эрди өлтүргөн
Кудаке бузук бегине.
Аскерин жыйып чогултуп,
А да чыгып турсун – деп,
Уруша турган жерине,
Кабарчы барды айлына,
Кыпчактар келет деген соң
Кудаке түштү кайгыга.
Айсулуу деген кызымды
Тартуу кылсам болобу?
Олжобайдын айбына.
Баш-аягын жыйганча,

Кыпчактар камап калды – дейт.
Эси чыгып Кудаке
Элине кабар салды – дейт.
Эрегишкен көп кыпчак
Эки курчап алды – дейт.
Оёнду сойгон Кудаке
Ортосунда калды – дейт.
Кача турган жери жок,
Каяша кылып кыпчакка
Кудакенин каршы чыкчу эли жок.
Кайгырган кыпчак турсунбу
Ак топурак чаңдатып,
Ат коюп ага барды – дейт.
Күлүгүнө мингизбей,
Күрөөкө тонун кийгизбей,
Көпчүлүк кыпчак койсунбу
Кудакени, күнөөлөп кармап алды – дейт.
Өзүндөн чыккан жээниңе
Кантип бычак сундуң – деп,
Көкжалды сойгон бузукту
Өлүмгө башын кыйды – дейт,
Кас душманды жоготуп
Көпчүлүк көөнү тынды – дейт.
Алмашып кылым-кылымга,
Арадан арбын жыл өттү.
Эки ашык жарды эскерип,
Эки түп чынар тең өстү.
Ошонун өзү эмеспи,
Олжобай, Кишим мүрзөсү.
Байкасак чынар бипбирдей,
Болгонго окшош мүнөзү.
Эки түп чынар күн сайын
Эскирбей кайра бүрдөдү.

Бутагы сайын уялап,
Булбулдар келип түнөдү.
Олжобай менен Кишимди
Ойготуп кайра үндөдү.
Эскерип турат дайыма,
Элестеп жаштык күндөрү.
Жыпарын чачып жыл сайын,
Жыбырайт сүйүү гүлдөрү!
Жалбырак жерге шуудурап,
Жомоктой айлуу түндөрү.
Байназарды кайрадан,
Байлаган купкуу караган,
Бозоруп жатат мүрзөсү,
Бүрү жок бир да жайнаган.
Чырмалып кошо чынарга,
Чакмакка өскөн сайгылап.
Жалбырагын кууратып,
Жетсе эгер күчү айырмак.
Жабыша түшмөк жөн эле,
Жаштык жок анда шалдырап
Жеринен каткан караган,
Жете албайт, бирок салбырап.
Кош кайың бүрдөп баратат,
Бутагын жайып чачырап.
Кош булак агып түбүнөн,
Көктөнүп турат кош чынар.
Ошолор өзү эмеспи,
Олжобай, Кишим ашыктар.
Олжобай менен Кишимжан,
«Жийдели» деген жерде өлгөн.
Тоолуу кыпчак эл көмгөн,
Артында калат эстелик,
Ушундай ак ниеттүү эрлерден.

АЙРЫМ СӨЗДӨРДҮН ТҮШҮНДҮРМӨСҮ

Айың – имиш-имиш сөз.

Апта – бир жумадагы жети күн.

Акер – кооздоп жасалган кепич.

Аралжы – арадагы себепчи адам.

Арбоо – сыйкырдоо, дубалоо.

Асал (диал.) – аарынын балы.

Баамдоо – байкоо, түшүнүү, баам кылуу.

Бүргөн – шыбакка окшош өсүмдүк.

Даражы – эки бети бирдей өңдө токулган жука кездеменин бир түрү.

Далба – ителги, шумкар, ылаачын алганга, үндөккө келгенге үйрөтүү үчүн колдонулуучу кеп.

Жабыкбаш – боз үйдүн ички жасалгасынын бир түрү.

Жайчы – жай таштын жардамы менен аба ырайын өзгөртүп жиберүүчү сыйкырчы.

Жек-жаат – бир туугандык, кыз беришип, кыз алышкан куда-сөөктүн жакындары.

Камтама (диал.) – түйшүк, капа, тынчы кеткендик, убайым тарткандык.

Кашат – суунун, өзөндүн, арыктын, дөбөчөнүн бийик тарткан жээги.

Кер – кичине күрөнүрөөк келген түс. (Жылкынын түсү).

Керме – мал байлоо же бир нерсе жаюу, илүү үчүн тартылган аркан, жип.

Кежим – жалтылдаган, алтын жиптен токулган кымбат баалуу ат жабуу.

Курсант – бир нерсеге кубануу менен ыраазы болгондук, абдан алымсынгандык.

Күбөк – сөйкө, күмүштөн же жезден жасалат.

Күлпөт – ойноп-күлүп көңүл ачкан таң-тамаша, шаан-шөкөт, үлпөт.

Күсөө – көксөө, каалоо, эңсөө.

Кыянат – бирөөнө карата жаман ой менен кылынган иш. Көрө албастык.

Мүн – кемчилик.

Өргөө – атайын бирөөгө арналып тигилген боз үй.

Паана – калканч, баш калкалоо.

Пул (өзбекче) – тыйын, акча.

Тамам (диал.) – бардыгы бүткөн, баары деген мааниде.

Тасма бел – ичке, сындуу бел (аял, кыздарга карата).

Торко – баалуу жибек кездеменин бир түрү.

Чабыттан – байкап деген мааниде.

Чагырмак – кымыздан тарткан арак.

Чарайна – жоого чыкканда төшкө тартып кийүүчү такта темир.

Чуул – топ.

Чыбыр – майда-майда коктучалары бар жер.

Шай – бардык жагынан ойдогудай, эң жакшы.

Ызат – кичи пейилдик мамиле, сый.

Ышкы – бир ишке же бир нерсеге болгон кызыгуу, каалоо.

Элет – четте, көчмөн отурукташпаган жер.

ОЛЖОБАЙ
МЕНЕН
КИШИМЖАН

*(Сопубек Сакетаевдин
айтуусу боюнча)*

КИРИШ СӨЗ

Кыргыздын оозеки адабиятын сын көз менен жакшылап текшере турган болсок жаткан бир сөздүн кени.

Эл фольклорунан жыйналгандарын толук текшерип, ар бир жанрга анализ берүүнүн алдында ар бир жанрды өзүнчө жыйнак кылып чыгарып, окуучуларыбызды тааныштырып турууну ылайык көрдүк.

Мына ошондуктан мындагы айта турган сөз кыргыздын эпостук поэмасы жөнүндө эле.

Мындан бир нече жүз жылдар мурун (XVI кылымдын башында) кыпчак, жедигер, карабагыш деген үч уруу эл болот. Бул доордо уруучулук таасир күчтүү болуп, жоокерчилик күчөп турган кез экен. Бул доордо колу көп, баатырлары күчтүү элдин үстөмдүгү жүргөн.

Мына ушул доордо Опол тоо менен Кебез тоону жердеп турган кыпчак деген элден (уруу) Олжобай баатыр чыгат.

Олжобайдын атасы кыпчак элинин каны болуп, бир канча жылдар доор сүрүп, баласы Олжобайга катын алып бергенден кийин өз ажалынан өлөт. Атасы өлгөндөн кийин Олжобай атасынын ордуна кан болом десе чоң аталаш агалары Түмөнбай, Сарыбай дегендер кандыкты бербей коёт.

Кандыкты бербей койгондон кийин Олжобай агаларына таарынып, Жети-Сууну жердеген жедигер деген элге малы-жаны менен көчүп кетет.

Жедигер элинин каны Кулжыгач деген Олжобайдын бир тууган таятасы болот. Кулжыгачтын Кишимжан деген сулуу кызынан башка баласы жок. Кишимжанга карабагыш элинин атактуу мыктысы Бердибек куда болот.

Олжобай баргандан кийин эле өзүнүн эптүүлүк чечендиги менен элине алынып, таятасынын сөзүн сүйлөп, малын бийлеп кетет. Арадан аз күн өткөндөн кийин Кишимжан, Олжобай экөө бири-бирин сүйүшүп, көңүлдөрү жакын болот. Кишимжан мурунку куда түшкөн күйөөсүнө барбаска макул болот. Бул ишти Кочкордун уулу Кудаке деген Кулжыгачтын кулу билип жүрөт.

Кудаке кул болсо дагы кутура чыккан эр болгон жана Кулжыгачтын өз баласындай болуп, эл ичинде барктуу-кадырлуу болгон.

Олжобай Кудакени теңине албай, тоотпой, кулсунтуп жүргөндүктөн Кудакенин ачуусу келип, Кулжыгачтын кадырын сыйлап, айласы жок жүрөт. Эгер менин жолумду кылып астыма түшсө, анда таттуулашып жүрөйүн, эгер билбей кадимкисиндей жүрсө көпчүлүк элдин ичинде уят кылайын деп ойлоп жүрүүчү.

Кулжыгач карып күч-кубаты кеткендиктен, кандыгын Кудакеге берет.

Арадан бир канча күндөр өткөндөн кийин Олжобайдын аялы Чачыкей эркек бала төрөйт. Баласынын киндик энеси Кудакенин аялы Алтынай болуп, киндигин кесип, баланын атын Акберди коёт.

Күндөрдүн биринде айылында чоң аш болот. Ар кайсы жерден эл көп келет. Кудаке Олжобайдан көп жигиттеринин ортосунда сыноо үчүн атын сурайт. Ошондон эле Олжобай ачуусу келип, кечээ эле күнү Кулжыгачтын отунун алып, суусун куюп жүргөн кул бүгүн менин атыма тең болоюн дедиңби – деп тилдейт. Кудаке жигиттери менен Олжобайды сабап коёт.

Олжобай жалгыздыктын каарын ошондо билип, жаман да болсом өз элимде болоюн деп, түнү менен көчүп, элине кетет.

Олжобайды таарынтып көчүрүп жибергенине эки агасы эли менен бушайманда болуп, кантип кайра көчүрүп алуунун аргасын таппай турганда, Олжобай көчүп барып калат.

Олжобай кайра баргандан кийин эли-журту чогулуп атасынын ордуна кан көтөрүп коюшат. Кан болгондон кийин кол жыйып, жедигердин малын тийип, Оробашы деген элин чаап келет.

«Олжобай келип малыңды тийип, Оробашы деген элинди чаап кетти» – деп Кудакеге айтса, мейли, жедигер ичинде бир жээн бар экен, эркелей берсин деп куугунтуктабай жөн коёт.

Өз элине келгенден кийин Олжобай Кишимжанга берген убадасын такыр унутат. Кишимжан Олжобай качан келет деп, күн-түн уктабай күйүт тартып күтүп жүрөт.

Арадан үч-төрт ай өткөндөн кийин кербен башы Момунжан келип калат. Момунжан көп жылдардан бери кыргыз ичинде көп соода кылып жүрүп, шарттары менен таанышып, атактуу кишилерин билген, алардын баарына кадырлуу жигит эле.

Кишимжан Момунжандын келишин чоң сүйүнүч менен жакшы алып, абдап конок кылып, өзүнүн башындагы өткөндөрүн айтат. Олжобайга тезирээк кабар берүүсүн сурайт.

Момунжан айласыздан барууга макул болот да, жүктөрүн, жигиттерин Кулжыгачтыкына түшүрүп, кош аттап Олжобайга жүрүп кетет.

Окуя ушуну менен башталып, Олжобайдын баласы Акберди чоңоюп, Кудакени өлтүрүп, элин чабуу менен бүтөт.

Поэманын чоң тарыхый мааниси бар, кооздук элес жагынан, сөз байлыгы (лексикалык) жагынан өтө мааниси чоң.

Окуялары бир-бири менен тыгыз байланыштуу, катышуучу каармандарынын тиби реалдуу (ачык), туура берилген.

Мына бул өңдөнгөн өткөндөгү чындыкты көзгө көрсөтүүчү чыгармалар оозеки эл адабиятында көп. Бүркөөлүү түпкүрдө жаткан жашырын тарыхый материалдардын бир түрүн ушул оозеки адабиятынан таап алууга болот.

* * *

Сопубек Сакетаевдин бул варианты мурда көлөмү анчейин эмес, көркөмдүгү да начар деген шылтоо менен басылбай келген. Поэма А. Үсөнбаевдикинен айырмаланганы менен аты «Олжобай» деп берилет. Сюжеттик түзүлүшү да башкача, көлөмү да Үсөнбаевдикинен калышпайт. Бул вариантта Кишимжандын Олжобайга Момунжанды жибергендигинен башталат. Үсөнбаевде Кудаке аталаш

тууганы деп айтылса, мында аталаш тууганы эмес эле кулу болгон деп берилет.

1939-жылы М. Татыбеков тарабынан баш сөз жазылып, басмага даярдалган экен. Бул чыгармада окуялар А. Үсөнбаевдикине караганда такыр эле башкача. Ошондуктан, көпчүлүк окурмандар таанышсын деген ой менен ошол эле баш сөздү жана С.Сакетаевдин айтуусунда кыскартуусуз, сөзмө-сөз берүүнү туура таптык.

КИШИМЖАНДЫН МОМУНЖАНДАН ОЛЖОБАЙДЫН ЖАЙЫН СУРАГАНЫ

Шукшурма чылбыр, чын нокор,
Белден сууруп алды – дейт.
Кермеге атын чалды – дейт,
Байбачанды сурасаң,
Үйгө кирип барды – дейт.
Үй ичине карасаң,
Башкубулдай керилип,
Басарына эринип,
Сур кубулдай керилип,
Сүйлөрүнө эринип,
Себи жетип себилип,
Жүк алдында керилип,
Бети желге тийбеген.
Кыйгач кара кашы бар,
Колоң кара чачы бар.
Сырты сулуу сыпаты,
Кер кулундай керилип,
Ичкен ашы сулуунун,
Тамагынан көрүнүп.
Жылмая тартып күлгөндө,
Күрүчтөй тиши кашкайып,
Күймөлсө жыпар жыттанып,
Баскан изи шуудурап,

Эки көзү жоодурап,
Отурган экен Кишимжан.
Кишимжан тура калды – дейт,
Амандашып алды – дейт.
Эңкейип кийиз салды – дейт.
Жүк бурчуна салды – дейт,
Ичине толгон арманды,
Чыгаралбай барат – дейт.
Каптыргада¹ кара арак,
Калмакча кылып жасаган,
Көөкөр менен бир арак
Алып келип койду – дейт.
Байбачандын колуна,
Кош колдоп келип сунду – дейт.
Байбачанды сураган,
Арак ичип мас болду,
Баладан жаман жаш болду.
Айтарына сөз таппай,
Оолжуп карап турду – дейт.
Кишимжанды сураган,
Колуна аяк алды дейт.
Чымчык үндүү кара бет,
Чыңырып үндү салды – дейт.
Үнүрөкөй чоң көздүү,
Бажыракай сакалдуу,
Кырк кербен башы Момунжан,
Кыз кылыктуу Момунжан,
Бул сөзүмө ардансан,
Мен жалынып айтайын,
Айланайын байбача,

¹ К а п т ы р г а – арак куюучу көөкөр.

Айдын түбү алты кат,
Айланып учуп куш көрөт.
Жердин түбү жети кат,
Имерип жүрүп бек көрөт.
Мен кайнымды айтайын,
Карабагыш калматай,
Калматайдын ичинде,
Кызыл уул Бердибек,
Мындан кабар билдиңби?
Антташканым Олжобай,
Андан кабар билдиңби?
Көзүң менен көрдүңбү?
Байбача туруп кеп айтты,
Кеп айтканда деп айтты.
Билмек түгүл көргөнмүн,
Карабагыш Калматай,
Калматайдын ичинде,
Кызыл уулу Бердибек,
Жай кийгени куну¹ экен,
Кыш кийгени түлкү экен.
Олтурганы, турганы,
Шатыра шатман күлкү экен.
Антташканың Олжобай,
Билмек турмак көргөмүн,
Олжобайдын мингени,
Күлдү, күлдү, күлдү ат,
Күлдүү бадам кызыл ат,
Жал куйругу узун ат,
Менин атым болсо – деп,
Көргөн адам кызыгат.

¹ К у н у – жылкынын териси, жүнү түрлүү кубулуп турат.

Олжобайды сурасан,
Опол тоо менен Кебез тоо,
Деген кана жери бар,
Көп кыпчак деген эли бар.
Олжобайды сурасан,
Эки тизгин бир чылбыр,
Эми колго тийиптир,
Көп кыпчакты билиптир.
Минген аты тобурчак,
Саадактары бир кучак,
Сураган журту эр кыпчак.
Мынча неге сурадың,
Көзүңдүн жашын тыйбадың? –
Деп ошентип Момунжан,
Жанбаштап жатып калды – дейт,
Байкабай айтып салды – дейт.

МОМУНЖАНДЫ ОЛЖОБАЙГА ЖИБЕРМЕК БОЛГОНУ

Чымчык үндүү Кишимжан,
Көзүнүн жашын тыялбай,
Өлөргө жанын кыялбай.
Айланайын байбача,
Олжобайды көрдүм дегенде,
Түгөл боюм эриди,
Туташ муунум бошоду,
Басалбай мууну калтылдап,
Ботодой көзү жалтылдап,
Таноодон жашы тамчылап,
Моймолжуган кара бет,

Боздоп ыйлап турду эми.
Айланайын байбача,
Көргөнүн анык чын болсо,
Олжобайга барып кел,
Тилинди алса алып кел,
Барганда тилиң албаса,
Белек берем берип кел.
Белегим берип кайтып кел,
Ушу сапар сен барсан,
Ээрчитип мында сен келсең,
Таңылчагың тарткыдай,
Оор жүгүң арткыдай,
Атакемдин көп төөсү,
Лөктөн¹ тандап берейин.
Олжобайга сен барсаң,
Ээрчитип мында сен келсең,
Атакемдин көп жылкы,
Ары-бери мингенге,
Кылтылдатып жүргөнгө,
Жоргодон тандап берейин.
Ак чатырын жайганда,
Ак дар булуң сатканда,
Айдап малың жүргөндө,
Базар малы болгондой,
Атакемдин көп кою,
Ириктен тандап берейин.
Анда сакалдары барбайып,
Муруттары эрбейип,
Эси чыгып калды дейт.
Жанакы айткан бир кебин,

¹Л ө к – төөнүн эң күчтүүсүн айтат.

Көрдүм деген чын кебин,
Танаарына келди дейт.
Арактай ачуу аш ичтим,
Акылымды кошо ичтим,
Кымыздай ачуу аш ичтим,
Кыялымды кошо ичтим.
Жаштыгымдан айттымбы,
Мастыгымдан айттымбы
Кудай билсин ким билсин,
Олжобай деген эмне? –
Деп ошентип Момунжан,
Мостоюп карап турду дейт,
Кишимжанды карасаң,
Алаканын карс коюп,
Таманын жерге тарс коюп,
Айланайын байбача,
Эми айткан кеп кана,
Көрдүм деген сөз кана?
Эмки айткан кебинди,
Эми кантип танасың?
Көрсөң да табасың,
Билбесең да табасың.
Ушу сапар барбасаң,
Таап алып келбесең,
Алтын танап ак чатыр,
Айга бериш тиккенде,
Күмүш танап ак чатыр,
Күн бактыра тиккенде,
Жедигердин он жигит,
Бир чакырып коёмун,
Ички тонун тышына,
Тышкы тонун ичине,

Катмарга жатып аламын,
Сага жалаа кыламын.
Мен койнуңан суурутуп,
Ак дар булуң бөлдүрүп,
Көк чатырың тилдирип,
Көрүнөө булуң бүлдүрүп,
Сакалыңдан байлатып,
Сапсандагы айдатып,
Кой артына саламын,
Койдон дагы келгенде,
Конуручак отун алдырып,
Отундан жүдөп келгенде,
Колуңа көсөө алдырып,
От көсөтүп коёмун.
Момунжанды карасан,
Сакалдары сарбайып,
Муруттары эрбейип,
Эси чыгып кетти дейт.
Жалынып коё берди дейт.
— Кулжыгач байдын кумар көз,
Кумарды жазган ширин сөз,
Босого маңдай, бото көз,
Моймолжуган аркар көз,
Эми чыным айтайын.
Олжобайды көргөмүн,
Көрмөк тургай билгемин,
Ак чатырым жаяйын,
Акдар булум санайын,
Айдап базар жүрөйүн,
Как алдыма Олжобай,
Тилимди алса Олжобай,
Алып келип берейин.

Албаса тилди Олжобай,
Калта белегин берейин,
Ушу сапар бар дебе.
– Ушу сапар барасын,
Сатылбаса ал турат,
Олжобайды көзүмө,
Алып келип бересиң, –
Деп ушунтип Кишимжан,
Кабагын чытып турду – дейт.

МОМУНЖАНДЫ ОЛЖОБАЙГА ЖИБЕРГЕНИ

Айласы кетип Момунжан
Өңү жаман болду дейт.
Барбасам да болбос – деп,
Бул кара бет оңбос деп,
Кошчума барып сүйлөшүп,
Акылдашып келем – деп,
Уруксат сурап Момунжан,
Ордунан басып турду – дейт.
Батыраак барып, тез кел – деп,
Уруксат берди Кишимжан,
Байбачанды сурасан,
Аттанып жолго кирди – дейт,
Кошуна жетип барды – дейт,
Буркурап үндү салды – дейт:
– Айланайын кошчулар,
Илгерилеп барам – деп,
Таттуулап тамак ичем – деп,
Ушунда бир бейбакка,

Көйкапка жумшап жиберди.
Айланайын кошчулар,
Айта берсем арман көп,
Жанырыктуу кыядан,
Жалгыз элем уядан,
Эчки өтпөс кыядан,
Элкин элем уядан.
Астымда менин иним жок,
Үстүмдө менин агам жок,
Жалгыздын иши жаман иш,
Жалгыздын көзү өткөн соң,
Калганына каран иш.
Жалгыз деген жаман күн,
Жалгыздын көзү өткөн соң,
Калганына каран күн.
Айта берсем арман көп,
Жер болжолун айтайын,
Жерди болжоп берейин,
Акырын аста көп жүрдүм,
Алты айчылык жол эле,
Чаар чолок байталым,
Бул астымда бар болсо,
Кара кашка аргымак,
Бул жанымда бар болсо,
Ары барыш он күнү,
Бери келиш он күнү,
Жыйырма күндө келемин,
Жыйырма күндө келбесем,
Алысын болжоп берейин,
Ары барам жыйырма күн,
Бери келем жыйырма күн,
Так кырк күндө келемин.

Мен кырк күндө келбесем,
Өлгөнүм да өчкөнүм,
Өчкөн оттой болгонум.
Алганым кожо кызы эле,
Оймоктуудан уз эле,
Оюнга барбас кыз эле.
Эки козу кучактап,
Кой аралап калган жок,
Эч болбосо арман күн,
Эркек бала кучактап,
Той аралап калган жок.
Атаны арман дүнүйө,
Ажалым жетип күн бүтсө,
Акырет жайга мен кетсем,
Сагынар менин алганым,
Саргаяр менин калганым.
Атаны арман дүнүйө,
Кубарар менин алганым,
Кумсарар менин калганым.
Кырк эле күндөн мен калсам,
Таңылчагым тартыңар,
Оор жүгүм артыңар,
Баштагы жерди жердетип,
Баштагы сууну суулатып,
Колуктумду жакшы баккыла.
Жакшы багып албасаң,
Төркүнүнө салыңар, –
Деп ушунтип кара сарт,
Керээз менен насыят,
Келиштирип айтты дейт.
Кош аман бол кошчу – деп,
Кишимжандай сулууга,

Кайта тартып жүрдү дейт.
Кишимжанды сурасаң,
Желбестен жорго миниптир,
Желбегей торко кийиптир.
Аракка балды байланып,
Азамат жигит шайланып,
Байбача качан келет – деп,
Дөң башына бир чыгып,
Мында чыдап туралбай,
Келбеген соң кечигип,
Кетип калды деп ойлоп,
Өзү кетсе нетер – деп,
Кошчусуна жетем – деп,
Талап баарын алам – деп,
Шартылдап келе жатканда,
Момунжан чыкты алдынан.
Байбачаны көрдү дейт,
Көрүп көңүл тынды дейт,
Этегин элек кылды дейт,
Жөнин желек кылды дейт,
Атын алып байлады,
Аптаманы асты дейт,
Дасторконду жайды дейт,
Дасторкондун үстүнө,
Түрдүү жемиш чачты дейт.
Сыр аякка бал куйду,
Сыр табакка жал койду,
Кардыкканда ичсин – деп,
Кайнатма кызыл чай куйду.
Баарын ичип алды дейт,
Алдо акбар – деди дейт,
Дасторконду жыйды дейт,

Кишимжандай бейбагын,
Колуна чыны алды дейт,
Арактан баса куйду дейт,
Чымчык үндүү кара бет,
Чыңыртып үндү салды дейт.
Кымызды ичкен мас кезде,
Ким ойнобойт, ким күлбөйт,
Кылыгы суюк жаш кезде,
Мен оболу кыз чакта,
Олжобай бала жаш чакта,
Ойнодум эле бир чакта.
Басма күрүч жегенден,
Ойнодум эле арман күн,
Олжобай алам дегенден.
Олжобайым курусун,
Арадагы кеп үчүн,
Акмак адам сөзү үчүн,
Ажырап кетип жат болду,
Арам сийдик Кудаке,
Алыска барып кас болду,
Бузукунун кеби үчүн,
Бузган арам сөзү үчүн,
Бузулуп кетип жат болду,
Арам сийдик Кудаке,
Бузукташып кас болду.
Олжобайды санасам,
Айланайын байбача,
Бууган белим чечпедим,
Мунканган көөнүм ачпадым.
Олжобайды санасам,
Айыл-үйгө кирбедим,
Аrsaң этип күлбөдүм,

Олжобайды санасам,
Бейкүнөө үйгө кирбедим,
Тишим ачып күлбөдүм.
Олжобайды санасам,
Санабай жылдыз батырдым,
Уктабай таңды атырдым,
Сары оору болуп саргардым,
Табыттай катып куурадым.
Олжобайым курусун,
Баштагы күйөөм айтайын,
Карабагыш Калматай,
Калматайдын ичинде,
Кызыл уул Бердибек,
Олжобайдан кем эмес,
Кемитер киши ал эмес,
Кырк жылкыны айдатып,
Короого кийрип каматып,
Такыя сайды кылам – деп,
Тамашага батам – деп,
Колуктума жатам – деп,
Күйөөлөп келип жатканда,
Тамашага батарда,
Мен күйөөмө жатарда,
Талма оору болуп калгамын,
Талып жатып калганмын.
Олжобайга күйгөнмүн,
Күйгөн эмес эминем,
Ушул ишти кылгамын.
Эртеси анын болгондо,
Жаккан оту өчүптүр,
Жедигер журттан көчүптүр.
Мен куруган бейбагың,

Көч көтүндө калгамын,
Чолок кара байтал алдырып,
Жип куюшкан, жип олон,
Муну дагы тактырып,
Курумшу өбөк салгамын.
Бир бетиме көө сүртүп,
Бир бетиме күл сүртүп,
Көчкө түндө калгамын.
Жөө жетелеп алгамын,
Күйөөмдүн жайын сурасан,
Жолумду тосуп калыптыр,
Көзүм менен көрөм – деп,
Оозум менен сурайм – деп,
Жакшы болсо оорусу,
Такыя салды кылам – деп,
Бастырып келди жаныма,
Тура калды астыма,
Бул жагыма бир чыгып,
Ти жагыма бир чыгып,
Ар жагымдан карады.
Тегеренип үн салды,
Үн салганда муну айтты:
– Бир бетинде көөн бар,
Бир бетинде күлүн бар,
Агалары мактаган
Чыныгы жинди экенсиң.
Женелери мактаган,
Жеринен жинди экенсиң.
Чын Кишимжан сен болсоң,
Албай алыс түшөйүн,
Жыйылбай жылас болоюн.
Ушинетип муңайып,

Кайра тартып ал кетти.
Ушул ишти мен кылдым,
Жакшынакай күйөөмдү,
Келгис кылып жибердим.
Экөөнөн тең айрылдым,
Канатымдан кайрылдым,
Жашыган жездей майрылдым.
Олжобайга бат барсаң,
Өлбөй тирүү сак барсаң,
Өчпөй жарык сен барсаң,
Олжобай менен айтышкан,
Кол алышып антташкан,
Убада сөзүм бар эле,
Олжобайдай асылдын,
Кай кылыгын айтайын,
Көчкөндөн белги айтайын,
Көчкөндө белги мен айтсам:
Бир жагында он жигит,
Бир жагында он жигит,
Жыйырма жигит болучу.
Көч алды чыгып келүүчү,
Чачыкейдей айымы,
Оң колтукта болучу.
Жанында арак жүрүчү,
Колунда чыны болучу,
Ат үстүнөн сунушуп,
Арак ичип мас болуп,
Кызымтал болуп кызышып,
Жыргалы белек болучу.
Олжобайдай асылдын,
Коңгондон белги айтайын,
Дөбөгө тарта конуучу,

Дөбөгө килем салдырып,
Дегенге кымыз алдырып,
Дөңгө жыйын кылуучу.
Саадагын сары алтынга толтуруп,
Олжобайдай төрөнүз,
Көп ичинде олтуруп,
Ар жакта киши сүйлөсө,
Ары өөдөлөп кетүүчү.
Бер жактан киши сүйлөсө,
Бери өөдөлөп кетүүчү.
Минген аты ал эле,
Бул кылыгы бул эле.
Олжобайга бат барсан,
Өлбөй жарык сен барсан,
Олжобайым алсын – деп,
Оң жагына салсын – деп,
Катып жүргөн болотум,
Болоттун аты бар да, өзү жок,
Олжобайым алсын де,
Оң жагына салсын де.
Устукан мүлжүп жесин де,
Ушу сапар келсин де.
Ушу сапар келбесе,
Ак болоттуу чоң кестик,
Как өпкөдөн өтсүн де,
Антташкан анты жетсин де.
Олжобайым алар – деп,
Ондоп белге чалар – деп,
Жүз аарчы кылып жүрөр – деп,
Катып жүргөн жоолугум,
Кырмызыдан жасалган,
Кытайдын кызыл жоолугу.

Чегинде бараң огу – деп,
Ушуну да алсын де.
Ушу сапар келсин де,
Ушу сапар келбесе,
Түйүлүү барган бараң ок,
Как өпкөдөн өтсүн де.
Антташкан анты жетсин де,
Аксак сары ат минсин де.
Дүйнө көздөп жүрсүн де.
Бир Олжобай деп жүрүп,
Жыйырмага жашым жетиптир,
Өмүрүм өтүп кетиптир.
Карабагыш Калматай,
Калматайдын ичинде
Кызыл уул Бердибек,
Кайныма киши саламын,
Мен күйөөмө барамын.
Ашыктыктын дартынан,
Сен көрөрсүң байбача,
Асылдын колун кармалап,
Бетинен өөп кучактап,
Ичимдеги мун-зарды,
Бирин койбой тазалап,
Ойноп күлүп жанында,
Качан жүрдүм катуу күн,
Зарлап ыйлап турду эми,
Көзүнүн жашы төгүлүп,
Муну көрүп Байбача,
Кубат кетип боюнан,
Түгөл мууну бошоду,
Барайын деп ойлоду.
Айткан сөзү бул болду,

Ары барыш жыйырма күн,
Бери келиш жыйырма күн,
Кырк күндөрдө келемин,
Кырк күндө келбей кечиксем,
Таңылчагым чечпениз,
Кошчуларым жолго сал.
– Өлүү болсо арбагың,
Тирүү болсо көңүлүң,
Бир жоолук алып калбайын,
Баарын жолго салайын.
Коштошкондо кол ушул,
Коштошуп туруп калды эле.
Кош аман бол деди эле.
Байбачанды сураган,
Салып жолго кирди эле,
Олжобайга жүрдү эле.
Чаар чолок байталын,
Чап олонун бек тартып,
Төш олонун бош тартып,
Куюшканын узартып,
Көмөлдүрүк чыгарып,
Кара кашка аргымак,
Жабуулап коштоп алды дейт.
Чү дегенде бир көрдү,
Андан ары ким көрдү?
Көрүнгөндөн көрүнөт,
Көрүнбөсө түгөнгүр,
Көк түтүн болуп бөлүнөт.
Төрт туякка тийген таш,
Жарыла түшүп бөлүнөт.
Байбачанды сураган,
Түн уйкусу качты дейт,

Күн тынымы кетти дейт,
Азыраак күнү жол жүрүп,
Аз гана эмес мол жүрүп,
Орол тоодон өттү дейт,
Кебез тоого жетти дейт.
Мында кыпчак жок экен,
Эртең издеп табам – деп,
Бир кабакка кирди дейт,
Түшүп шондо жатты дейт.
Атын аса байлады,
Таң ашыра байлады.
Ат сокту болгон байбача,
Шашкеге чейин уктады.

ЧАЧЫКЕЙДИН КӨРГӨН ТҮШҮ

Уйкусу канып Момунжан,
Уктай турсун бул жерде.
Олжобай менен Чачыкей,
Баралы эми өзүнө.
Чачыкей түндө түш көрүп,
Түшүндө жаман иш көрүп,
Момунжанды чын көрүп,
Олжобайды ээрчитип,
Жанына алып кеткенин,
Кочкордун уулу Кудаке,
Өлтүрүп жерге көмгөнүн,
Баарын түштө билди дейт.
Көптү жыйнап алдына,
Түшүмдү айтып берер – деп,
Жаман да болсо бул түшүм,

Жакшылыкка жорур – деп,
Улуу шашке болгондо,
Желеге бээлер толгондо,
Элди жыйнап алды дейт.
Булбул үндүү Чачыкей,
Буркурап үндү салды дейт:
– Оо, эшик жакта уландар,
Эпчи жакта жубандар,
Чурулдабай үнүн бас,
Жабырабай жаагың бас.
Түндө, түндө түш көрдүм,
Түшүмдө жаман иш көрдүм,
От жакалай иш көрдүм,
Олжобайдай төрөнүн,
Караңгы жаман иш көрдүм.
Жакшылыкка жорунар,
Менин түшүм оңбоду,
Оңор жорук болбоду.
Үнүрөкөй чоң көздүү,
Бажыракай сакалдуу,
Кызыл жүздүү Момунжан,
Чаар чолок байталды,
Кыйнай токуп алыптыр,
Кара канка аргымак,
Жабуулап токуп алыптыр.
Ал түшүмдү санасам,
Богоно жүрөк болк этет,
Түгөл боюм солк этет.
Ал түшүмдү санасам,
Жүрөгүм кетет кабынан,
Билегим кетет сабынан,
Момунжан кирди түшүмө,

Катуу күн кирди оозума.
Караңгы көрдүм көзүмө,
Кабыргада кан көрдүм,
Канжыгада баш көрдүм,
Бул эмине болуучу?
Бул түшүмдү жоручу.
Жакшылыкка жоручу
Жыйналган канча көп элден,
Үйрөнбөгөн чеченден,
Жоруй албай бул түштү,
Баары жерге карады,
Чыкпаган соң эч адам,
Олжобай тура калды дейт,
Чачыкейдин колунда,
Аякты сууруп алды дейт,
Өзүм жоруйм түштү – деп,
Олжокен ичип алды дейт.
– Түшүң жакшы түш экен,
Алыстан мейман келерби,
Аныктап тилди айтарбы,
Ыраактан мейман келерби?
Ырастан тилди айтарбы?
Ага дагы болбосо,
Акбердидей алыгын
Тилеп алган жарыгым,
Эрен тартып эр болуп,
Эр улан менен тең болуп,
Кесерине барча алып,
Кызматына жумшарга,
Орок мурут бек алып,
Ойротту бузат турбайбы,
Түш түбөлүккө дечү эле,

Түшүн буга көрүлсүн,
Жоруду түштү ошентип,
Түштү жоруп болгон соң,
Бата кылды чуркурап,
Эли тарай берди дейт.

МОМУНЖАН ОЛЖОБАЙДЫН АЙЫЛЫНА БИРИНЧИ КӨРҮНҮШҮ

Олжобайды сурасан,
Жамбаштап жерге жаталбай,
Жүрөгү туйлап баталбай,
Жүрү журтум көчөлү,
Кебез тоодон кетели.
Опол тоого баралы,
Кой кыркынын кылалы,
Мал шордотуп жаталы,
Он эки канат ак ордо,
Олжобай келип чечтирди,
Жалпы кыпчак көчтү дейт.
Бир жагында он жигит,
Бир жагында он жигит,
Он колтукта болду дейт.
Аракка балды чайкатып,
Катар учкан ак куудай,
Катар жүрүп чапкылап,
Ат үстүнөн куюшуп,
Ат үстүнөн сүйүшүп,
Жыргалды белек кылышып,
Жолго түштү жаркылдап,
Кичине шашке өткөндө,

Чоң шашкеге жеткенде,
Байбача турду ордунан,
Аптаманы асты дейт,
Дасторконду жазды дейт,
Чайын ичип алды дейт.
Бүгүн издеп табам – деп,
Атын токуп минди дейт,
Мурунку түшүп салтына,
Аттанып жолго кирди дейт.
Салып дөңгө чыкты дейт,
Астында көчтү көрдү дейт,
Алдыман каршы келет – деп,
Байбачанды карасаң,
Сүйүнгөндөн сүйүнөт,
Секиргенден секирет.
Кишимжан сулуу бейбактын,
Айтканындай болуптур,
Ат үстүнөн куюшуп,
Ат үстүнөн сунушуп,
Ичип төгүп келет дейт.
Муну көрүп Момунжан,
Кесиреттүү капыр – деп,
Барганда ичсе болот – деп,
Өзүнөн өзү сүйлөнүп,
Ачуусу келип турду дейт.
Жана оюна келди дейт,
Мас болуп жүргөн адамдар,
Алда кандай кылат – деп,
Жеңилденип барайын,
Жакшылыктuu күн болсо,
Кайтып келип алайын,
Жаманчылык күн болсо,

Жан кутказып кетейин.
Бир чункурга келди дейт,
Чаар чолок байталды,
Кенири байлап бек тушап,
Аса байлап кең тушап,
Кийимдерин үстүнө,
Карагайга капшырды,
Как ээрге жапшырды.
Кара кашка аргымак,
Чап олоңун бек тартты,
Төш олоңун бош тартты,
Куюшканын узартты,
Көмөлдүрүк чыгарды,
Салып кирип келди дейт,
Олжобайдын астынан,
Салам айтып турду дейт.
– Салаадан салам алейким,
Эли-журтуң аманбы?
Малы-башың эсенби?
Ал аңгыча болгон жок,
Чачыкейдей бейбагың,
Түндөгү көргөн түшүмбү?
Түшүмдө көргөн кишимби?
Ушул байбачаны өлтүрөм,
Жанынан жан алгыч көрүндү,
Чоң камчыны колго алып,
Ак жыландай толгонуп,
Байбачаны Чачыкей,
Шыпылдатып сабады.
Олжобайды байбача,
Тегерете качты эле,

Тегерете сабады,
Имериле качты эле,
Имерилте сабады.
Ал аңгыча болгон жок,
Олжобайдын жанынан,
Кара болот кылычты.
Кармап алып кабынан,
Сууруп алып кынынан,
Өлтүрмөк болду Чачыкей,
Кылычын көрүп байбача,
Аттан учуп кетти дейт,
Өлөрүн анык билди дейт,
Олжобайдай төрөнүн,
Атынын кирип астына,
Корголоп байкуш калды дейт.
Биягынан чабарда,
Тыягынан чыгат дейт.
Тыягынан чабарда,
Биягынан чыгат дейт.
Чаптырбай жүрөт Момунжан
Кой деп айтар бекен – деп,
Көзү жайнап турат дейт.
Ай – деп бирөө айтпады,
Чачыкейдин ачуусу,
Күчөп асли кайтпады.
Эч кимден айла болбоду,
Чачыкейдей сулууга,
Байбачаңыз жалынды.
Карагаттай көзүндөн,
Апаппак болгон өзүндөн,
Мен садага болоюн,

Көзүңө жаман көрүнсөм,
Жүрбөйүн сенин жеринде,
Келбейин сенин элине,
Мен шаарымдан айрылып,
Сандырактап жүрөмүн,
Мен элимден айрылып,
Эсим кетип жүрөмүн.
Кыймалаба санымды,
Кыйбачы жалгыз жанымды,
Өлтүрбөгүн өзүмдү,
Жоголтпо жалгыз көзүмдү.
Жүрбөйүн сенин жеринде,
Келбейин сенин элиңе.

Ошентип Момунжан жалгыздыгын айтып ыйлап тургандан кийин, Чачыкейдин ачуусу чыгып: «Күйөөм жалгыз жана балам да жалгыз эле, жалгыздын жанын кыйып салсам бирөө болбосо бирөөнө кесири келип калабы?» – деп бура тартып жөнөп кетти.

Момунжан жаны калгандан кийин атына кара-са, кара кашка аргымак туура тартып калыптыр. Темир таман үзөңгү тепшей чуркап минди да, табына келген аргымак тартса дагы болбоду. Кетип барат күүлөнүп, Момунжанды карасаң өзүнөн өзү сүйлөнүп, ушинтип жүрүп отуруп бир жерге барганда токтоп, атынан түшүп, өзүнө өзү сүйлөдү.

– Ээ, бачагар, ушул Чачыкейдин үстүнө тием деп жүргөн Кишимжан жалап экен, жер үстүндөгү жалапты чогултуп алам деп жүргөн өтө кеткен жа-

лап Олжобай экен. Макул ал жалаптар бир-бирине ашык болуп жүрүшөт. Кызыл чайымды ичип, чалкаман жата бербей, ушуларды табыштырамын деп жүргөн баарынан жалап мен экенмин – деп, камчы сап менен башына бир чапса чыныдай болуп шишип чыгат. Башын туюк жара кылып алып, андан ары үйүн көздөй жөнөдү. Бир топ жерге баргандан кийин: «Оо, Кишимжандын аманат сөзү менен, аманат белектерин бербесем жашабай өлүп, кошчуларымды көрбөй калам го. Кишимжан дөбөгө конуп, дөбөдө жыйын кылат дебеди беле. Барып көзүмө көрүнсө, чакырып аманатын берейин деп, кайта тартып келсе, Олжобай дөңдө көп элдин ортосунда сүйлөп жаткан экен. Кишимжан берген жоолукту желбиретип көрсөткөндөн кийин Олжобай көрүп: «Кечеги Чачыкей сабаган жолоочу экен. Ушунун менде бир муктажы бар го, барып келейин» – деп ойлоп, элди таратмакка айткан сөзү:

– Бүгүн кебиң болбоду,
Бүгүн сөзүң болбоду,
Эртең эрте келгиле,
Узун аяк доо болсо,
Теңин үрөл¹ кылгыла,
Теңин алып бергиле.
Кыска аяк доо болсо,
Баарын үрөл кылгыла,
Эртең эрте жыйналып,
Доо куйругун үзөлү.

¹ Ү р ө л – женилдик же кечүү.

Эли тарай берди дейт,
Олжобайды суракан,
Кабак көздөй барды дейт,
Момунжандын алдына,
Бастырып барып турду дейт.
Момунжанды суракан,
Салам айтып турду дейт.
Салаадан салоом алейким,
Эли-журтуң эсенби?
Салы башың аманбы?
Ал аңгыча болгон жок,
Олжобайды суракан,
Бары аман бар октур,
Өзүң аман жүрдүңбү?
Сагынгандан келдиңби?
Салам дуба сендеби?
Эсен-аман болдуңбу?
Эриккенден келдиңби?
Кеп-кече бары сендеби?
Жети-Суу толгон жедигер,
Эсен-аман бар бекен?
Жети суунун жеринде,
Жедигердин элинде,
Кулжыгачтай таятам,
Аман-эсен бар бекен?
Кишимжандай таэжем,
Бул да аман бар бекен?
Аман болсо таэжем,
Калта белек бергендир,
Аманат сөздү айткандыр,
Белеги болсо алып сал,

Сөзү болсо айтып сал.
Момунжан туруп кеп айтты,
Кеп айтканда деп айтты:
– Таэжең менен айтышкан,
Убада сөзүң бар экен,
Антташкан антың бар экен,
Ургаачыда ант болуп,
Эркекте ант жок бекен?
Азаптуу туулган таэжең,
Олжобай сени санаса,
Бууган белин чечептир,
Айыл үйгө кирбептир,
Арсан этип күлбөптүр,
Бейкүнө үйгө кирбептир,
Ырсаң этип күлбөптүр,
Олжобай сени санаса,
Күндүз жүрсө күлкү жок,
Түндө жатса уйку жок,
Санабай жылдыз батыптыр.
Уктабай таңды атырып,
Баштагы күйөөм айтам дейт,
Карабагыш Калматай,
Калматайдын ичинде,
Кызыл уул Бердибек,
Кырк жылкыны айдатып,
Айдап келип каматып,
Тамашага батарда,
Ал күйөөгө жатарда,
Талма оору болуп калыптыр,
Талып жатып калыптыр.
Эртесинде болгондо,

Жаккан оту өчүптүр,
Жедигер журттан көчүптүр,
Жедигер журттан көчкөндө,
Ал куруган таэжен,
Көч артында калыптыр.
Чолок байтал алыптыр,
Курумшу өбөк салгызып,
Жип куюшкан, жип олоң,
Муну дагы таккызып,
Күнгө жөө жетелетип,
Бир бетине көө сүртүп,
Бир бетине күл сүртүп,
Ушул ишти кылыптыр.
Күйөөсү тосуп жолунан,
Кандай эме көрөм – деп,
Оорусун сурап билем – деп,
Жакшы болсо оорусу,
Такыя салды кылам – деп,
Бастырып келип жанына,
Тура калды кашына.
Бул жагына бир чыгып,
Ти жагына бир чыгып,
Ар тараптан караган.
Сын-сыпатын көргөн соң,
Тегеренип кеп айтып,
Кеп айтканда деп айтып:
– Агалары мактаган,
Анык жинди – деп айтып,
Жеңелери мактаган,
Жеңеси жинди – деп айтып,
Чын Кишимжан сен болсоң,

Албай алыс түшөйүн,
Жылбай жылас калайын, –
Деп ошондой сөз айтып,
Көнүлүн жаман калтырып,
Шекшинтип жолго салыптыр.
Болот кестик алсын дейт,
Оң жагына салсын дейт.
Устукан мүлжүп жесин дейт,
Ушу сапар келсин дейт,
Ушу сапар келбесе,
Ак болоттуу чоң кестик,
Как өпкөдөн тийсин дейт,
Антташкан анты жетсин дейт.
Олжобай сени алар – деп,
Сол жагына салар – деп,
Оңдоп белге чалар – деп,
Жүз аарчы кылып жүрөр – деп,
Кырмазыдан жасалган,
Четинде бараң, огу дейт,
Ошону да алсын дейт,
Ушу сапар келсин дейт,
Ушу сапар келбесе,
Жоолуктагы бараң ок,
Как өпкөдөн өтсүн дейт,
Антташкан анты жетсин дейт.
Аксак сары ат минсин дейт,
Акырет көздөй кетсин дейт.
Жакшынакай Олжобай,
Мурутунан күлдү дейт,
Күлүмсүрөп турду дейт,
Баракелде өзүнө,
Маашыр болдум сөзүнө.

ОЛЖОБАЙДЫН КИШИМЖАНГА БАРУУГА ДАЯРДАНЫП ЖҮРГӨНДӨГҮСҮ

– Жүрү үйгө баралы,
Түштүгүнө тай соём,
Түндүгүнө кой соём,
Эки-үч күнү жатарсын,
Ат тындырып аларсын,
Экөөбүз бирге жүрөлү.
– Жүрү үйгө жүр дейсин,
Жүрү үйгө бар дейсин,
Чачыкей жалап бар болсо,
Барбаймын сенин үйүнө,
Жүрбөймүн сенин жерине.
Барсаң баргын үйүнө,
Барсаң жатчы үйүнө,
Аманат сөзүн айттымбы?
Аманатын бердимби?
Мен бул жерден кетейин,
Мен элиме жетейин.
Жанында карап турбады,
Кайта тартып жөнөдү,
Чуу дегенде бир көрдү,
Андан ары бир көрдү,
Андан ары ким көрдү?
Олжобай жалгыз калды дейт,
Үйгө барып түштү дейт,
Чачыкейге баталбайт,
Барамын деп айталбай,
Күлдү, күлдү, күлдү ат,
Күлдү бадам кызыл ат,
Жал куйругу узун ат,

Менин атым болсо – деп,
Көргөн адам кызыгат.
Күлдү, күлдү, күлдү ат,
Күлдү бадам кызыл ат,
Күндө аркандап минет дейт,
Таптап баатыр жүрөт дейт.
Үстүндөгү бадана,
Оң чекеге коёт дейт,
Күндө ыргап киет дейт,
Чачыкейге баталбайт,
Барамын деп айталбайт.

Олжобай ошентип жүргөндө, Чачыкей билип:
«Сен кайда барганы жүрөсүң?» – деп суроодон баталбай жүрөт. Бир күнү жалгыз айтсам, алда кандай болот деп, элди текши жыйнап, ошолорду бетине кармап, Олжобайды: «Кайда барасың?» – деп Чачыкей сураган жери:

Чачыкейди сурасаң,
Колуна аяк алды дейт,
Булбул үндүү кара бет,
Буркурап үндү салды дейт.
Эшик жакта уландар,
Эпчи жакта жубандар,
Чурулдабай үнүн бас,
Чурулдабай жаагың бас.
Бул жыйында кимин бар
Үйрөтүүчү чечен бар,
Көптү көргөн карың бар,
Көп олтурган сарың бар.
Олжобай кую бузулду,
Олжобай чынын айтарбы?

Олжобай сырын айтарбы?
Күлдү, күлдү, күлдү ат,
Күлдүбадам кызыл ат,
Жал-куйругу узун ат,
Күндө аркандап минесин,
Үстүндөгү бадана,
Оң чекеге коёсун,
Күндө ыргап киесин,
Жамбаштап жерге жатпайсын
Айтайын дейсиң батпайсын,
Барар жериң айтып кет.
Олжобай туруп муну айтты:
– Ал айтканың баары чын,
Күлдү, күлдү, күлдү ат,
Күлдүбадам кызыл ат,
Жал-куйругу узун ат,
Күндө аркандап мингеним,
Тап этине келсин дейм,
Бул тапталып жүрсүн дейм.
Эл бетинде малым бар,
Жоо бетинде жаным бар.
Үстүмдөгү бадана,
Оң чекеге койгонум,
Күндө ыргап кийгеним,
Чынарына чыксын дейм,
Чын келбеттүү болсун дейм.
Карып калган таятам,
Ак мамыктай таэжем,
Учурашып келсемби?
– Кетериңди билгемин,
Кетеби деп жүргөмүн.
Барарыңды билгемин,

Барабы деп жүргөмүн.
Ушу сапар барбайсын,
Барсаң кайтып келбейсин,
Кой-кой деймин тил алчы,
Ай-ай деймин тил алчы?
Ырас бармак сен болсоң,
Отуз жети мүчөлүн,
Каршы турат алдында,
Жазгы куран күйөсүн,
Жазгы бугу тууганда,
Ак боз бээни сойдуруп,
Тондорунду талатып,
Мүчөлүндү чыгарып,
Кайда барсаң анда бар,
Айланайын кан төрөм,
Бул тилимди алып кал.
Отуз жети мүчөлүн,
Келди өзүм билемин,
– Жазгы куран күйгүдөй,
Жазгы бугу күйгүдөй,
Тондорумду талатып,
Мүчөлүмдү чыгарып,
Барын жайлап кеткидей,
Карагай найза колго алып,
Мен капырга аттанып,
Казатка кетип барамбы?
Бул айыл менен тиги айыл,
Эсендигин билгенге,
Учурашып келгенге,
Кантип жыл оңдолоп бар дейсиң?
Кантип күн оңдолоп бар дейсиң?
Аптама алтын сабы жез,

Айылга чык жыл кез,
Самооруң алтын сабы жез,
Сапарга чыкпа бу жыл кез.
– Самооруң алтын жез эмес,
Сапарга чыгар кез эмес,
Аптама алтын жез эмес,
Айылга чыгар кез эмес.
Ырас бармак сен болсоң.
Күлдү, күлдү, күлдү ат,
Күлдү бадам кызыл ат,
Жал куйругу узун ат,
Муну токуп маа берчи,
Үстүндөгү бадана,
Муну дагы маа берчи,
Кулжыгачтай таятаң,
Амандыгын билейин,
Ак мамыктай таэжен,
Эсендигин билейин.
Атайы барган таэжен,
Ала качып келейин,
Өз койнуна берейин.
Акбердидей жалгызды,
Ортого салып берейин,
Жатты, турду мен десем,
Түбү ачык көк урсун,
Төшү түктүү жер урсун,
Олжобайды сурасаң,
Оң муруту былк этип,
Оң бөйрөгү болк этип,
Таэжесин алат – деп,

Салынды салбар кылат – деп,
Ич күйдүрмөк кыласың,
Жан күйдүрмөк кыласың.
Чачыкейди сурасан,
Ителгидей кара көз,
Имербестен жаш кетти,
Бөдөнөдөй кара көз,
Бөлөк-бөлөк жаш кетти.
Бирди алмактан онду алгын,
Онду алмактан миңди алгын,
Канткенде өтөт каталын,
Чачыкейдей бечара,
Ыйлап-сыктап кеп айтты,
Олоңуна оролуп,
Чылбырыңа чырмалып,
Жибербеймин деп айтты.
Олжобайды сурасан,
Ачуусу келе түштү дейт:
– Атаңдын көрү ит катын,
Жосуну жок сүйлөсөң,
Журтумду кантип билесин,
Сүйкүмү жок сүйлөсөң,
Сүйлөтпөй кантип билесин?
Эркек атын билүүчү,
Колунда кушун салуучу,
Ургаачы ишин билүүчү,
Атаңдын көрү ит катын,
Ар качандан бир качан,
Айтсам сөзүм торгойсун,
Ажал келсе кудайдан,
Жанымды кантип коргойсун?

Ажал келсе кудайдан,
Тартпай койбойт периште,
Сорбой койбойт кара жер.
Киргизбей койбойт казган көр.
Кайда болсо көрөбүз,
Ажал жетип күн бүтсө,
Үйдө да болсо өлөрбүз.
Камчыны ала турду дейт,
Чачыкейдей сулуунун,
Этке чапмак болду дейт.
Жакшынакай Чачыкей,
Ичи оттой күйөт дейт,
Коркконунан тышынан,
Кара күчкө күлөт дейт.
Ай-ай төрөм чаппачы,
Өтө турган өмүргө,
Өлө турган жандарга,
Бекем чаап салбачы,
Көөн калдылык кылбачы.
Барамын десен элин бар,
Бастырам десен жолуң бар,
Чачымдын эси чыкты – деп,
Мурутунан күлдү дейт,
Керегеге камчыны.
Колу менен илди дейт,
Тубардан кылган куш жаздык,
Чыканактап жатты дейт.
Ал аңгыча болгон жок,
Ак ордого жыйналган,
Эли тарап кетти дейт.

ОЛЖОБАЙДЫН КИШИМЖАНГА КЕТКЕНИ

Калың кыпчак ичинде,
Эки чоро бар экен,
Эптүү чоро ал экен.
Башындагы топусу,
Маадемилдей сопусу,
Ары-бери жүргүдөй,
Ат токуучу болгудай,
Жакшынакай бала экен.
Эшиктен кирип келди дейт,
Олжобайдай баатырын,
Көзүн кысып салды дейт.
Атты көздөй чуркады,
Кызыл аттай күлүктү,
Алып келип байлады,
Ээр токуп шайлады.
Кызыл аттын ээри,
Көмөлдүрүк көп алтын,
Куюшканы куйма алтын,
Астыңкы кашы чылк алтын.
Кош айна деген себилди,
Кодогой кара темирди,
Чарайна деген себилди,
Чарадай кара темирди,
Олжобай турду туюнду,
Асыл кийим кийинди.
Өкчөсү карыш эки өтүк,
Маасы менен үч өтүк,
Муну кийип алды дейт,
Бутка булгап турду дейт.

Олжобайды сурасан,
Үпчүлүгү үч тогуз,
Үпчүлөгөн ак күбө,
Үпчүлөнүп алды дейт,
Топчулугу беш тогуз,
Топчуланган ак зоот,
Топчуланып алды дейт.
Түгөл боюн топчулап,
Бүткөн боюн үпчүлөп,
Даяр болуп алды дейт.
Ак зоот жайын мен айтсам,
Бөйрөгүнөн кынама,
Алты жерден бурама,
Үстүнө кийип алганда,
Алтындай болуп жаркырайт,
Сайса найза өтпөгөн,
Саадак огу батпаган,
Олжобайдай баатырын,
Сан колдон кайра тартпаган.
Кылычы белде кыңгырап,
Саадагы белде шылдырап,
Алты карыш ак жөкөр,
Ай далыда жаркырап,
Бала каздай балкайып,
Атка минди чалкайып.
Бура тартып жүрөрдө,
Төрдө отурган Чачыкей,
Кош аман бол деди эле,
Бура тартып чу койду,
Олжобай кетип калган соң,
Чачыкейдей бейбагын,
Эч амалын табалбай,

Эч амалын кылалбай,
Чыңырып ыйлап туралбай,
Бокчо көчүк, коён жон,
Сонун күлүк чаар атты,
Мамыдан чечип алды дейт,
Үстүнө тердик салды дейт,
Ээрди токуп алды дейт.
Үстүнө минип Чачыкей,
Артынан кууп калды дейт:
– Тура тур, төрөм, тура тур,
Мойнунду мага бура тур,
Аз гана аял кыла тур,
Бир кебим бар уга тур,
Булбул үндүү кара бет,
Муңканып үндү салды дейт.
Чачыкейдин добушу,
Олжобайдай төрөнүн
Кулагына барды дейт,
Чачыкей үнүн уккан сон,
Аттан түшүп турду дейт.
Ички тондон тышкы тон,
Экөө бирдей кожо тон,
Бирин жаба салды дейт,
Чачыкей жетип барды дейт,
Олжобайдай төрөнүн,
Өлөрүн мурун билген сон,
Ыраазылык алам – деп,
Амандашып калам – деп,
Тилимди алса Олжобай,
Кайта алып келем – деп,
Жетип барды жанына,
Тура калды астына,

Бала каздай балкайып,
Жерге түштү мунайып,
Көзүнөн аккан кара жаш,
Мончок-мончок төгүлтүп,
Жанына барды жүгүнүп.
Кош аман бол, төрөм – деп,
Бек кучактап алды дейт,
Оңду-солду бетинен,
Жыттап өптү кучактап,
Көтөрө берип ээгинен,
Тамагынан бир өптү,
Моюндан кысып имерип.
Ооздон келип бир өптү.
Мээри канып Чачыкей,
Эки айрылып калды дейт.
Ботосу өлгөн ингендей,
Боздоп турду Чачыкей:
– Кой-кой десем болбодун,
Мен кара бет оңбодум.
Ай-ай десем болбодун,
Мен кара бет оңбодум.
Кеткениңден келбейсин,
Кетсең кайтып келбейсиң.
Кербен үйүң көрбөйсүн,
Барсаң кайтып жетпейсиң,
Базар үйүң көрбөйсүн.
А десем аны айтасың,
Бу десем муну айтасың,
Жорукту жолго таштадың,
Жаман кыял баштадың,
Башыңдагы топунуз,
Маадемилдей сопунуз,

Ала жүрсөң болбойбу,
Ат токуучу болбойбу?
Жан кошчу болуп жүрбөйбү,
Жанга эрмек болбойбу,
Муну кандай билбейсиз,
Аракты ичкен айда мас,
Акберди балаң калды жаш,
Кымызды ичкен күндө мас,
Кыйынга түштүм калдым жаш,
Сенин балбылдаган көзүңдү,
Барча тоодой өзүңдү,
Кудай билет көрөрдү.
Жазгы кылган төө чепкен,
Жамынып жатса тондурбайт,
Кочкордун уулу Кудаке,
Эми сени оңдурбайт.
Саламат барып соо келчи,
Сагындырбай бат келчи,
Эсен барып соо келчи,
Эриктирбей бат келчи.
Өлгөнүңдү билбеймин,
Мындан кийин көрбөймүн.
Кочкордун уулу Кудаке,
Карын бөлөм болуучу,
Калта белек берейин,
Ала барып бере көр.
Саламыңды жазбагын,
Эрегишип калбагын,
Жалаң аттуу жайдак тон,
Жүргөнүңдө асылым,
Бир балаага калбагын, —
Деп ошентип Чачыкей,

Алтын шакек колунан,
Сууруп берди Чачыкей,
Өлгөнүндү көрбөймүн,
Мындан кийин көрбөймүн,
Атаны курган Чачыкей,
Көзүнөн жашын куюлтуп,
Кайта жүрүп кетти дейт.
Канатымдан кайрылдым,
Кайран асыл айрылдым,
Жашыган жездей майрылдым,
Салып жолго кирди дейт,
Кабак көздөй кирди дейт,
Мундуу болгон Чачыкей,
Ээрчип карай калды дейт.
Олжобай төрө асылдын,
Үзүлгөн соң карааны,
Көзүнүн жашын чертти дейт,
Кайра карап басты дейт.

ОЛЖОБАЙ ЖОЛ ҮСТҮНДӨ

Чачыкей кайра кеткен соң,
Карааны көздөн өткөн соң,
Олжобай аттан түштү дейт,
Кызыл аттай күлүктүн,
Чап олоңун бек тартып,
Төш олоңун бош тартып,
Куюшканын узартып,
Көмөлдүрүк чыгарып
Салып жолго кирди дейт.
Кызыл ат жайын айтайын,

Көмөкөйү көнөктөй,
Каңылжары челектей,
Көкүлдөрүн сурасан,
Көзүнө ченеп кеткендей,
Толтосу жок сом туяк,
Сонун күлүк кызыл ат,
Таята көздөй жүрдү дейт,
Чу дегенде бир көрдү,
Андан ары бир көрдү,
Андан ары ким көрдү?
Көрүнгөндөн көрүнөт,
Көрүнбөсө союлгур,
Көк түтүн болуп бөлүнөт.
Көздөн чыгып ыркырап,
Этек-жеңи дыркырап,
Кетип барат зыркырап.
Табылгы саптуу камчы менен,
Толгоп урду санына,
Астындагы күлүктүн,
Жаман батты жанына.
Тамандары тарс этип,
Төрт туягы тийген жер,
Чакмак таштай жылтылдап,
Ооздук менен суулугу,
Көмөкөйдө карс этип,
Олжобайды сурасан,
Үзөңгүнү үзө тээп,
Ооздук менен алышып,
Айт жаныбар чу деди,
Тоо менен ташты күрмөдү,
Алыс жолду жакын кылып,
Таманы жерге тийбеди.

Кош кулагы тикчийип,
Үстүндө жигит сүйүнүп,
Ийи жеткен кайыштай,
Түштө кызып түйүлүп.
Күлүк деген кайда экен,
Жүгүргөнү майда экен,
Ары жорго ары бөрк,
Кызыл суудан кечти дейт.
Ээр белдин тээк таш,
Салып чыгып барды дейт,
Чалгынчы мында барбы – деп,
Ээр белдин тээк таш,
Эңкейип кароол карады.

ОЛЖОБАЙ МЕНЕН КУДАКЕНИН УЧУРАШКАНЫ

Ит агытып куш салып,
Жер арытып жол чалып,
Жыргалчылык көрөм – деп,
Он жигитти ээрчитип,
Келе жаткан Кудаке,
Бири-бирин көрдү дейт,
Көрүп карап турду дейт.
Бирдемени көрдүңбү,
Бирдемени билдиңби?
Ээр белдин астында,
Эңкейип турат бир адам,
Сөлөкөттүү сымбаттуу,
Атка олтурганы келбеттүү,
Тентек чыккан баякы,

Жинди жээн шекилдүү,
Кече күнү кечинде,
Келиндерден кеп уктум,
Күлкүлүү сулуу кыздардан,
Кызык күлкү сөз уктум,
Олжобайга Момунжан,
Кеткен келди деп уктум,
Аргымак минип желиптир,
Момунжан кечээ келиптир,
Көрсөнөр да эч билбей,
Көрмөксөн болуп жүргүлө,
Билинсе да билинбей,
Билмексен болуп жүргүлө.
Көңүлү түзүк ак болсо,
Качпай келер алдыма,
Салам берер өзүмө,
Салам менен эсендик,
Айтып келсе алдыма,
Төрт буюмун сурайын,
Төрт буюмун ал берсе,
Кылган ишин кечейин.
Таэжеси Кишимжан,
Аламын деп ал жүргөн,
Бербеймин деп мен жүргөм.
Саламдыкка келген соң,
Сураганды берген соң,
Өзүм балдыз болоюн,
Таэжеси Кишимжан,
Мен койнуна салайын.
Мен качырып жиберип,
Билмексен болуп калайын,
Үйгө барып жатайын,

Эртесинде угайын,
Жети-Сууну тепчилей,
Артынан кууп барайын,
Жетпей туруп калайын.
Элге акчы болоюн,
Эртеңки күнү айт болот,
Айтар аян күн болот,
Урушпас уул болобу,
Керишпес келин болобу,
Эл оозунда элек жок,
Элдин оозун ким тыят,
Калкым айтып койсоңор,
Сөзгө сөлтүк кылсаңар,
Кепке кемтик кылсаңар,
Башың кетер өлүмгө,
Малың кетер талоонго,
Уктуңарбы кебимди,
Укпасаңар кебимди,
Өзүм табам эбинди.
Саламдыкка келбесе,
Сураганды бербесе,
Өткөзө түшүп сайгыла,
Аттан тартып алгыла,
Эки колун көтүнө,
Бекем байлап салгыла.
Белге салып сыйыртмак,
Өйдө-ылдый сүйрөтүп,
Тоону тоолой сүйрөтүп,
Кызылала бир чөптү,
Жашылала кылгыла.
Жашылала чөптөрдү,
Кызылала кылгыла.

Кокустан өлүп кетпесин,
Өлүм ичи кылгыла,
Кылганы кызыл чок эле,
Кылбаганы жок эле,
Олжобай баатыр төрөнүн,
Качып кетер жери жок,
Кабак атар суусу жок,
Кудакеден коркобу,
Бастырып барды жанына,
Тура калды кашына.
Салам айтып турду дейт:
– Эли-журтун эсенби?
Малы-башың аманбы?
Жети-Суу толгон жедигер,
Бу да аман бар бекен,
Жети-Суунун жеринде,
Жедигердин элинде,
Кулжыгачтай таятам,
Аман-эсен бар бекен?
Ак мамыктай таанем,
Аман-эсен бар бекен?
– Эки касың эсенби,
Малың башың аманбы?
Калк ордунда амандыр,
Кан тагында эсендир,
Түмөнбай менен Сарыбай,
Эки бирдей мырзаңыз.
Аман-эсен бар бекен?
Төбөңдө чолпон жылдызың,
Жакаңда кемчат кундузун,
Акбердидей кулунун,
Тилеп алган жарыгың,

Жалгыз уулун Акберди,
Аман-эсен бар бекен?
Карын бөлөм Чачыкей,
Бул да эсен бар бекен?
Чачыкей аман бар болсо,
Калта белек бар бекен?
Белек-бечкек бергендир,
Белегин бери алып сал.
Белек-бечкек берген жок,
Жолугарың билген жок,
Баштагыдай өткөрдүм,
Байыркыңды кечирдим,
Бокчоң тартса бок чыгат,
Ата-энең деп ким чыгат.
Баштагы сөздү коёлу,
Барбайлуу сөөк бололу,
Илгерки кекти коёлу,
Жакшы сөөк бололу.
Алам десен таэжен,
Колум менен берейин,
Албайм десен таэжен,
Ысык болуп жүрөлү.
Алар болсоң таэжен,
Төрт буюмуң сураймын,
Кыйып берсең төрт буюм,
Өзүм балдыз боломун,
Койнуңа өзүм саламын,
Ала качтырып жиберип,
Билмексен болуп каламын.
Үйгө барып жатамын,
Эртесинде угамын,
Жети-Сууну тепчилей,

Артынан кууп барамын,
Жетпей туруп каламын,
Элге акчы боломун.
Эртесинде болгондо,
Жаккан отун өчүрүп,
Жедигер аттуу көп элди,
Мен журтунан көчүрүп,
Артынан көчүп барамын.
Кебез тоонун кең сазга,
Жайкалыша мен конуп,
Опол тоонун чоң сазга,
Айкалыша мен конуп,
Барып коңшу конгон соң,
Экөөбүз бирге болгон соң,
Аралаш айыл конгон соң,
Кара багыш Калматай,
Кишимжандай сулуунун,
Кайнынан келген балааны,
Жеке туруп алайын.
Жаман көрсөң кайтамын,
Үйгө барып жатамын,
Чыктым эле үйүмөн,
Карыганда таятам,
Эсендигин билем – деп,
Учурашып келем – деп,
Обол эки бой чакта,
Оюн сүйгөн жаш чакта,
Ким ойнбойт, ким күлбөйт,
Каны кызуу жаш чакта.
Балалык оюнду койгомун,
Мынча сакал урундум,
Орунтуктуу бий болдум.

– Эмесе сен барып таята, таэнең жана таэжен менен учурашып, эртең эрте ушул жерге келгин, сен мурун келсең сен күткүн, мен эрте келсем мен күтөмүн. Олжобай бирөөнө да макул дебестен жо-луна түшүп кете берди.

КИШИМЖАН МЕНЕН ОЛЖОБАЙДЫН УЧУРАШКАНЫ

Кишимжанга Олжобайдан мурун Момунжан барган. Момунжан аман-эсен келгенден кийин сүйүнүп, чуркап келип Кишимжан: «Олжобайга бардыңбы? Олжобайды көрдүңбү? Белегимди бердиңби? Салам-дуба айттыңбы?» – деди. «Олжобайың менен кара жерге кир. Олжобайга күнү-түнү алда нече конуп бардым. Ажалымдын жоктугу, абийиримдин бардыгы көч үстүнөн чыгыпмын. Жеңилденип бардым эле, түндөгү көргөн түшүмбү, түшүмдө көргөн кишимби деп Чачыкей сабап коё берди» – деди. Олжобайды тегерете качам, тегерете сабайт, имерилте качам, имерилте сабайт. Токтой тур, бул байбачанын эмне күнөөсү бар, кой деп койсо болбойбу. Бир кезде карасам кашка аргымак туура тартып калган экен, минип качтым, өз башымды бошоткондон кийин аны да, сени да тилдеп, буларга Кишимжандын тилин алган акмак экенмин деп камчы менен өзүмдү өзүм башка койгуладым, карачы башымды – деп көрсөттү.

– Белекти бергенде Олжобай эмне деди?

– Эчтеме деген жок. Жанымдан корккон бойдон сөзүн укпай, жанымды араң алып кутказдым.

– Айланайын байбача, алып келген белегин жок, же айтып келген сөзүң жок, эмне үчүн жооп алып келбейсин? – деп жаакка-жаакка коёт.

– Олдо жинди жалаптар, мени куураттыңар го-деп байбача ыйлайт.

Ушинтип жүргөндө Кишимжандын ар кайсы жери тартып, аягы суюлуп жүрө берди.

Алда кандай болот, келеби деп байбачаны коё берип, аягы сай таппай бир үйдөн экинчи үйгө кирип, айла табалбай турганда бир женеси бээ саайм деп чыкты.

– Жүрү, мен салып берейин – деп женеси менен барып кулун салды. Эки колу кулунда, эки көзү жолдо. Бир кезде Олжобайдын жаркылдап келе жатканын көрүп, женесине айла кылып, эптеп бошонуп, Олжобайдын алдынан тосуп көрүшмөк болуп айткан кези:

– Айланайын жеңеке,
Жанагы ичкен сүт кымыз,
Боорумду толгоп баратат,
Чыгып кеткен шекилдүү,
Сууга дагы барайын,
Тазаланып алайын.
Каран калган көр бээни,
Саасаң саап сен алчы,
Саабасаң баарын агытчы,
Боору-башын сыйпалап,

Ичи-башын тырмалап,
Отура калган болду дейт.
Кабак көздөй жүрдү дейт.
Олжобай асыл төрөнүн,
Как алдынан турду дейт,
Олжобай жетип келди дейт,
Бай карагай башына,
Салып чыгып барды дейт.
Бай карагай түбүнө,
Кишимжандай сулуунуз,
Түндүк бою узарган,
Калың шибер көк чөптү,
Тебелеп төшөк салды дейт.
Ойноп оюн канды дейт,
Күлүп кумар канды дейт,
Эки айрылып алды дейт,
Боюн сууга салды дейт.
Тазаланып алды дейт,
Муңдуу болгон Кишимжан,
Муңканып ыйлап турат дейт.
Көйнөгүң неткен көк эле,
Көңүлүң неткен бек эле.
Дамбалың кандай кең эле,
Саатың кандай бек эле?
Аны да айтып не кылам,
Ит агытып, куш салып,
Жер арытып жол чалып,
Кудаке кетти деп уктум,
Андай неме билдинби?
Андай неме көрдүңбү?
Атаңдын көрү жорго кул,

Менин жүзүм көргөндө,
Жорголоп келип берди эле,
Үстүнө киши мингисиз,
Минсе киши түшкүсүз,
Сабаласа жеткисиз,
Төрт аягы тең жорго,
Төрт буюмун сурайм – деп,
Төрт буюмду сен берсең,
Өзүм балдыз болом дейт,
Койнуна өзүм салам дейт.
Ала качтырып жиберип,
Билмексен болуп калам дейт,
Үйгө барып жатам дейт.
Болжол кылды бир жерди,
Эртең эрте келгин – деп,
Макул дебей мен келдим,
Кул, кул дейсиң нетесиң,
Кулдугуна жетесиң,
Бул жедигер, сен кыпчак,
Сенин кулуң бул эмес.
Олжобай сенден кем эмес,
Кемитер киши эр эмес.
Кудакени кул десен,
Кулагына түшпөсүн,
Жалгыз аттуу жайдак тон,
Жүргөнүндө Олжобай,
Майып кылып салбасын.
Үйүнө барып жатты дейт,
Олжобайды сурасан,
Көп кызыкка батты дейт.

**КУДАКЕ МЕНЕН ОЛЖОБАЙДЫН ЭКИНЧИ
КАЙРА УЧУРАШЫП, УРУШУП
АЖЫРАШКАНЫ**

Эртесинде болгондо,
Кишимжанды сурасаң,
Колтугуна койгулап,
Болжогон жерине баргын – деп,
Атын алып токуду,
Эриккенде салгын – деп,
Ак шумкар берди колуна.
Барайын дейт Олжобай,
Кудаке менен келишпейт,
Барбайын дейт Олжобай,
Кишимжандай сулуунун,
Кадыры калар бекен – деп,
Арсактап туруп Олжобай,
Атка минип алды дейт.
Кудакени сурасаң,
Алтын танап ак чатыр,
Айга болжоп тиктирип,
Күмүш танап көк чатыр,
Күн тактырып тиктирип,
Баатыр жээним келет – деп,
Баглан козу сом куйрук,
Бал кайнатып барыптыр.
Байтал бээнин бал кымыз,
Баса чайкап барыптыр.
Барча менен макмалдай,
Муну дагы алыптыр,
Олжобай келип калыптыр,
Баатыр жээним келди – деп,

Баса турган жерине,
Бакмал-барча жапты дейт.
Олжобайдай баатырды,
Желпинтип жерди бастырбай,
Желдентип эшик ачтырбай,
Ат үстүнөн алды дейт,
Ак тактанын үстүнө,
Так көтөрүп койду дейт.
Бири арак куйду дейт,
Бири чыны сунду дейт,
Арак ичип мас болуп,
Баладан жаман жаш болуп,
Кымызды ичип кызыды,
Бүткөн бою ысыды.
Кымызды ичип алышып,
Кызымтал болуп калышып,
Баглан козу сом куйрук,
Эт кайнатып чайнашып,
Бабырашып сүйлөшүп,
Мастыгы таркап калышып,
Кудакке үндү салды дейт:
– Эшик жакта уландар,
Эпчи жакта жубандар,
Чурулдабай үнүң бас,
Чуулдабай жаагың бас,
Айта турган кебим бар,
Көп айтканга сөзүм бар.
Баштагы сөздү коёлук,
Барбайлуу сөөк бололук,
Уй териси тон болбойт,
Урушкан адам оң болбойт,
Ат териси тон болбойт,

Ачылуу адам чоң болбойт.
Кече күнү кезигип,
Каймана айтып тиледим,
Каймана айтып сурадым.
Көзүн айтып сураймын,
Күлдү, күлдү, күлдү ат,
Күлдүбадам кызыл ат,
Жал-куйругу узун ат,
Ашка-тойго мингидей,
Кылтылдатып жүргүдөй,
Кылыгы жакшы жан экен,
Тартуу кылып муну бер,
Үстүндөгү бадана,
Ашка-тойго кийгидей,
Жаркылдатып жүргүдөй,
Жарашыктуу тон экен,
Муну чечип мага бер.
Чакан жааң сол жакта,
Эшик эндүү чоң балта,
Муну дагы мага бер.
Зоот бузар бөрү тил,
Алмаз кылыч болоту,
Муну кыйып мага бер.
Жарайт бекен бул кебим,
Жарайт бекен бул сөзүм.
Мындай кепти ит айтсын,
Ит айтпаса ким айтсын,
Бул кебинди ит уксун,
Ит укпаса ким уксун.
Албаймын дедим уксаңчы,
Бербеймин дедим билсеңчи,
Айланайын балбан жээн,

Эрдигин бардыр эсин жок,
Эчтеме менен ишин жок.
А десем аны айтасын,
Бу десем муну айтасын,
Бокчонду тартса бок чыгат,
Ата-энең деп чыгат.
Ээр белдин астында,
Саралалуу көп жылкы,
Муну тийип кеттинби?
Баарын бербей жединби?
Казактын малы дединби?
Калмактын малы дединби?
Орустун малы дединби,
Ойроттун малы дединби?
Жалабы бекен жарт бекен,
Билген киши алабы,
Алган киши береби?
Ал айтканың баары ырас,
Артымдан куугун келген жок,
Менин малым деген жок.
Жүрү малың берейин,
Жүрү булуң берейин,
Үйгө келсең ит кабат,
Ит экениң билгизбе,
Аны айтып нетейин,
Оробашы көп журтум,
Ойрон кылып кеттинби?
Оор үйүм жаптыңбы.
Эр өлтүрүп салдыңбы?
Күнкор болуп калдыңбы?
Ал айтканың баары чын,
Жүрү тонун берейин,

Жүрү малың берейин,
Үйгө келсе ит кабат,
Ит экениң билгизбе.
Жалгыз аттуу жалгыз тон,
Үйүмдө теңдик бербейсин
Мен үйүнө барганда
Кантип теңдик бересиң?
Барса киши соёсун,
Канткенде тирүү коёсун,
Сураса бербес кызыл ат,
Сууруп минип аламын,
Сураса бербес бадана,
Сууруп кийип аламын,
Зоот бузар бөрү тил,
Муну колго аламын,
Өзүңдү өлтүрүп саламын.
Сураса бербес кызыл ат,
Эшикте турат минип ал.
Атандын көрү арам кул,
Сураса бербес бадана,
Сууруп кийчи көрөйүн.
Сууруп минем дегенде,
Сууруп киём дегенде
Сакалдары сарбайып,
Муруттары эрбейип,
Ачуусу келбес Олжобай,
Ачуусу келип калды дейт:
– Эшикте турган кызыл ат,
Сууруп минчи көрөйүн,
Үстүмдөгү бадана,

Сууруп кийчи көрөйүн.
Айткан кеби бул болду,
Чоң камчыны алды дейт,
Кудакенин ак бетке,
Тартып туруп калды дейт.
Кудакени сурасаң,
Камчы сууруп алды дейт,
Качырып келип калды дейт.
Камчы тийди мойнуна,
Кан төгүлдү койнуна,
Чамбылала чаң болуп,
Кызылала кан болуп,
Багалектен алышып,
Балбандарча сүрүшүп,
Ак чатырды кийишип,
Бутка булгап жүрүшүп,
Тай букача сүрүшүп,
Кудакенин он жигит,
Кылыч тартып келет дейт.
Олжобайга баталбайт,
Батып кылыч чабалбайт,
Олжобайды мен айтсам,
Ысыгына баталбай,
Каарына туралбай,
Кудакенин он жигит,
Аттан түшө калды дейт,
Арага келип түштү дейт,
Арачалап койду дейт.
Кудакени колдон чыккан соң,
Олжобайды сурасаң,

Атты көздөй чуркады,
Атты минип алды дейт.
Кылыч сууруп калды дейт,
Кылычтын жайын мен айтсам:
Көмүрүнө чыдабай,
Көнө токой жоюлган,
Сугатына чыдабай,
Түптүү булак соолгон,
Кылганына чыдабай,
Кырк усталар кыйналган.
Өгөөсүнө чыдабай,
Чандан өгөө жоюлган,
Карагайдын жармашы,
Ак болоттун кыймасы,
Жаккан оттой кызарган,
Душманды көздөй шилтесе,
Кере кулач узарган.
Шилтесе көзгө көрүнбөйт,
Кармаса сабы билинбейт,
Кылычты алды колуна,
Кыя тартып келди дейт.
Кудакенин он жигит,
Эси чыгып кетти дейт,
Арачачы болду дейт.
Кудакени сурасан,
Кер эшек болуп калды дейт,
– Кой-кой жээним чаппасан,
Сураганың сен алсан,–
Деп ошентип Кудаке,
Жалынды баатыр чыдабай.

– Атаңдын көрү чирик кул,
Кир жуубаган жинди кул,
Кестирбеген бүрүк кул,
Сенин үйүнө барбасам,
Алты сан кара кол алып,
Акиминди кырбасам,
Желегиң жерден көтөрүп,
Жетимиш илек кол менен,
Жер көтөргүс туу менен,
Жер майышкан кол менен,
Акиминди кырбасам,
Аким өзүм болбосом,
Олжобай атым курусун,
Олжобайды сурасаң,
Бура тартып чу койду,
Тулку боюн жашырды,
Кабактан башын ашырды,
Олжобай кетип калган соң,
Жаны аман калган соң,
Атаң кыргыз, энең сарт,
Атасы жинди бузук сарт,
Коёндой башын кеспесем,
Коёндой ичин жарбасам,
Болбосо өлүп ошондо,
Коёндой баш кестирип,
Коондой ичим жардырып,
Өлүп калып тынбасам,
Кудаке атым курусун.
Ак чатырын бүктүрдү,
Атка комдоп жүктөдү,
Көк чатырын бүктүрдү,
Төөгө комдоп жүктөдү.

КИШИМЖАН МЕНЕН ОЛЖОБАЙДЫН ЖОЛ ҮСТҮНДӨ УЧУРАШКАНЫ

Кудаке кетип калган соң,
Айласы кеткен Кишимжан,
Желбестен жорго миниптир,
Желбегей торко кийиптир.
Аракка балды чайкатып,
Азаматча шайланып,
Кудаке менен Олжобай,
Сүйлөшүп экөө турганда,
Уруксат барып алам – деп,
Келе жаткан бечара,
Олжобайдын астынан,
Утуру чыгып калыптыр.
Олжобайды көргөн соң,
Кишимжанды сурасаң,
Алаканын карс коюп,
Таманын жерге тарс коюп:
– Кара көзү кан чалып,
Кандуу бети сур чалып,
Сүрүнгө түшүп калыпсың,
Табыштынбы Олжобай,
Кылыч сууруп кыныңдан,
Кабыштынбы Олжобай.
– Кудакедей кулунду,
Чалкасынан салгамын,
Кылыч сууруп алгамын,
Кыя тартып баргамын,
Сабыр кылып калгамын.

– Кой-кой жээн мактанба,
Таппадым сенин айлаңды,
Көрбөдүм кылча пайданды,
Жети суу толгон жедигер,
Жетип кабар салгандыр,
Жетимиш илек кол менен,
Сени өлтүрмөк болгондур,
Алты сан кара кол менен,
Айгайлаган чуу менен,
Ат көтөргүс туу менен
Сени өлтүрмөк болгондур.
Улуу тоонун башына,
Улуу куш учуп конгондур,
Улуу жыйын чогулуп,
Сени өлтүрмөк болгондур.
Кара тоонун башына,
Карчыга учуп конгондур,
Калың жыйын чогулуп,
Сени өлтүрмөк болгондур.
Атан төө көп туруп,
Атка кошун артасың,
Алган жарың Чачыкей,
Сулуу турса колунда,
Мага колун артасың.
Азап келсе тартасың,
Ушу жерден кайтып кет,
Көргөн менен билгенге,
Салам дуба айтып кет.
Мен антыман кечейин,
Мурунку күйөөм Бердибек,

Аман-эсен колуна,
Кайта барып жетейин,
Сен антыңдан кечип кет,
Аман-эсен саламат,
Сен элиңе кайтып кет.
– Алмайынча кетпеймин,
Өлмөйүнчө кетпеймин,
Сен антыңдан кечсең да,
Мен антымдан кетпеймин.
– Сен антыңдан кечпесең,
Өлмөйүнчө кетпесең,
Алмайынча кетпесең,
Арак менен көөкөрдү,
Алып байлап жаныңа,
Муздак тоонун башына,
Барып жаткын үч күнү,
Кудакке жайчы кул эле,
Күндү жайлап салчу эле,
Изди чалып турчу эле.
Үч күнгө чейин келбесең,
Кутуртуп арак тартуучу,
Курчутуп кымыз жыйноочу,
Ичке кирип жатуучу,
Арак ичип мас болуп,
Ошентип чардап калуучу.
Көөнүң келсе күндүз кел,
Күндүз качып кетели,
Көөнүң келсе түндө кел,
Түндө качып кетели.

ОЛЖОБАЙДЫН КУДАКЕНИН КОЛУНА ТҮШҮП КАЛГАНЫ

Олжобайды сурасан,
Арак балды алды дейт,
Муздак тоонун башына,
Салып чыгып барды дейт.
Эртесинде болду дейт,
Кымызды ичип күүлөнүп,
Өз-өзүнө сүйлөнүп:
Аракты ичип күүлөнүп,
Өз-өзүнө сүйлөнүп,
Ушинтип жатып калды дейт.
Мен бул жерде жүрөмүн,
Айдап жүргөн малым жок,
Артып жүргөн булум жок,
Муздак тоонун башына,
Шайтан айдап келдиби,
Катындын тилин алыпмын,
Бир балаага калыпмын,
Муздак тоонун башына,
Жалгыз жатып калыпмын.
Кудакеден коркпоймун,
Таэжеге барам – деп,
Кызыл ат минип желемин,
Таэжеге барамын,
Улуу тоонун башынан,
Улуу куштай айланып,
Таята элин бет алып,
Олжобай баатыр жүрдү дейт,

Түшүп келсе этекке,
Бөксө-бөксө кар түшүп,
Жердин жүзү ак болуп,
Калган экен кар каптап,
Кулжыгачтын айлына,
Жетип кирип келди дейт.
Кызыл аттай күлүктү,
Кермеге асып байлады,
Чырмак чийдин бер жагы,
Көшөгөнүн ар жагы,
Кишимжандын койнуна,
Колун барып салды дейт.
Кишимжанды мен айтсам,
Чап билектен алды дейт,
Сен кимсиң деп калды дейт.
Мен Олжобай деди эле,
Олжобаймын дегенде,
Кишимжан турду булкунуп:
– Кутурган жинди Кудаке,
Кар түшүрдү жайлатып,
Изди жүрөт ал чалып,
Батыраак аттан бул жерден,
Кармалып колго түшөсүн,
Азапты жаман көрөсүн.
– Кудакең менен жерге кир,
Кайдан таап алгансың,
Коёндон да коркосун,
Кудакеңден коркпоймун
Кишимжандай сулууну,
Түртө салып ар жакка,

Жатып алды Олжобай,
Из чалып жүргөн Кудаке,
Кызыл ат изин көрдү дейт,
Салып кирип келди дейт.
Байлоодо турган жаныбар,
Чыйрыгып үшүп калыптыр,
Асылуу турган керменин,
Бул жагынан секирип,
Ти жагына түшөт дейт,
Ти жагынан секирип,
Бул жагына түшөт дейт.
Кудаке келип калды дейт,
Чылбырды кесип алды дейт,
Кудакенин он жигит,
Ошондо түшө калды дейт.
Кишимжандын койнунан,
Олжобай баатыр асылды,
Тээп тартып алды дейт.
Олжобайды сураган,
Бекем байлап алды дейт,
Белге салып сыйыртмак,
Чыккыс кылып алды дейт,
Дыркыратып сүйрөтүп,
Камчы менен төбөгө,
Карсылдатып сабады.
Олжобай төрө асылың,
Кочкордой болуп маарайт дейт,
Улактай болуп сайрайт дейт,
Караңгы үйгө камады,
Карсылдатып сабады.

ОЛЖОБАЙДЫ КОЛДОН БОШОТУУ

А куруган Кишимжан,
Эч айласын табалбай,
Эч амалын кылалбай,
Чынырып жатып ыйлабай,
Атасына барды дейт,
Жаш баладай терменип,
Жаш кишидей түрткүлөп:
– Айланайын, атаке,
Байлап кетти балаңды,
Алып кетти жээниңди,
Сурап берчи, атаке.
– Айланайын кулумум,
Жакамдагы кундузум,
Жетимишке жеткен чак,
Жеткилең күчүм кеткен чак,
Мен сексенге барган чак,
Кубат-күчтөн тайган чак,
Токсонго барып тоңкоюп,
Ушинетип калган чак.
Моюну жоон кулум жок,
Бойго жеткен уулум жок,
Өзүңдөн айла болбосо,
Айланайын жалгызым,
Менден айла эч бир жок.
Карылыгы жеткен атасы,
Жатты күрс-күрс жөтөлүп.
Ата сөзүн уккан соң,
Кайта чыгып жөнөдү,
Андан үйгө келди дейт,
Амалы курган Кишимжан,

Көөкөр менен бир арак,
Коюнга катып алды дейт.
Акырын басып бек шилтеп,
Тура калып үн тыншап,
Жүгүрүп келе жатат дейт.
Кудакенин үйүнө,
Басып кирип келди дейт,
Кудакени сураган,
Чырактанын жагыптыр,
Чырмазаны баштаптыр,
Оозун балга чайкатып,
Кырынан түшүп жатыптыр.
Кишимжандай бейбагын,
Колундагы көөкөрдү,
Сууруп алды колуна,
Баса куйду чыныга,
Кудакенин жанына,
Басып келди алдына.
Чымчык үндүү кара бет,
Чынырып үндү салды дейт:
– Айланайын, төрө ага,
Кагылайын, кан ага,
Кара алма шакта бар,
Кара макмал мартта бар,
Кара тулку мартта бар,
Кыз менен жигит ойномок,
Казак, кыргыз наркта бар.
Кызыл алма бакта бар,
Кызыл макмал бул да бар,
Кызыл тулку мартта бар,
Кыз менен жигит ойномок,
Кылым кыргыз наркта бар.

Олжобай төрө баатырдын,
Кыйнап-кыйнап кызын ал,
Кыз белестик малын ал,
Бир кашык канын кыйсаң,
Чымындай жанын сураймын,
Чыныга куйган аракты,
Кош колдоп келип сунду дейт,
Оң карап жаткан Кудаке,
Түү кара бет деди дейт.
Тетири карап кетти дейт,
Кудакенин катыны,
Алтынай деген бар экен,
Өзү жакшы киши экен,
Сунган колун тартканча,
Сумсайып кайта басканча,
Бейбактын көөнү калганча,
Менин көөнүм калсын – деп,
Колундагы чыныны,
Чыны менен бир арак,
Сууруп ичип алды дейт.
Койнундагы көөкөрдү,
Сүйүп колго алды дейт.
Жүрчү, бейбак, жүрчү – деп,
Жетелеп жетип барды дейт.
Акырын келип бакырып,
Кырк жигити чыкты дейт,
Жигиттер кетти тарашып,
Олжобай баатыр төрөнүн,
Байлоолорун чечти дейт.
Матоолорун кыйды дейт,
Кишимжандын колуна,
Бошотуп салып берди дейт,

Кишимжан сулуу бейбагын,
Жетелеп үйгө барды дейт,
Төшөктү калын салды дейт,
Бир жаткырып койду дейт.
Жүгүрүп жүрүп жөнүн таап,
Акыл менен ойду таап
Койнуна көөкөр катты дейт,
Акыл менен алды дейт,
Атаны курган Кишимжан,
Акырын басып бек шилтеп,
Тура калып үн тыңшап,
Жүгүрүп келе жатат дейт.
Тамандары тарс этип,
Көк өтүгү бутунда,
Согончогу карс этип,
Жүгүрүп жетип калды дейт.
Кудакенин үйүнө,
Басып кирип келди дейт,
Кудакеси курусун,
Баштагыдай болуптур,
Чымчык үндүү кара бет,
Чынырып үндү салды дейт:
– Айланайын, төрө ага,
Кагылайын, кан ага,
Кыйгачтап чачым тарабай,
Жүрдүм эле, абаке,
Кылчайып жүзүн карабай,
Ар белек чачым тарабай,
Жүрдүм эле, абаке,
Алайып жүзүн карабай.
Эртенки күнү айт болот,
Айт арапа күн болот,

Эл оозунда элек жок,
Калк оозунда калбыр жок,
Олжобай баатыр жээниңдин,
Малын алсаң эштеп ал,
Жаман атка калбай ал.
Аты-тонун жеди – деп,
Сөзгө сынык болорсун,
Кепке кемчил болорсун,
Аты-тонун сурайм – деп,
Көөкөрдөгү аракты,
Чыныга келип куйду дейт,
Кош колдоп келип сунду дейт.
Оң карап жаткан Кудаке,
Түү кара бет деди дейт,
Тетири карап кетти дейт.
Кудакенин катыны,
Жаркылдаган Алтынай,
Өзү жакшы болгон соң,
Тура калды ордуна,
Сунган колун тартканча,
Сумсайып кайра басканча,
Бейбактын көөнү калганча,
Менин көөнүм калсын – деп,
Колундагы чыныны,
Чыны менен бир арак,
Сууруп ичип алды дейт.
Жетелеп жетип барды дейт,
Кырк жигитти чакырып,
Алдына жыйып алды дейт.
Аты-тонун чогулт деп,
Айкырыкты салды дейт.

Шашканынан жигиттер,
Бүлдүргөсүн коротпой,
Ат-тону менен жабдыгын,
Чогултуп баарын келди дейт.
Кишимжандын колуна,
Салып баарын берди дейт,
Баргын бейбак алып кет,
Бир сен үчүн өлдүм – деп,
Кайта тартып басты дейт.
Катындын аты Алтынай,
Басып келди аянбай,
Босогого жеткенде,
Эңкейип эшиктен киргенде,
Ачуусу келбес Кудаке,
Ачуусу келип калыптыр.
Бул өзү бош катын – деп,
Бул ээнбаш катын – деп,
Керегеде камчыны,
Сууруп баатыр алды дейт.
Табактай болгон ак бетке,
Тартып туруп калды дейт.
Айдай болгон Алтынай,
Бетинен канын агызып,
Чымчыктай үнүн чыгарып,
Чыркырап барып отурду.
Айткан кеби бул болду:
– Акылың жыйгын сен төрөм,
Шашпай укчу кебимди,
Керилип чабар сен болсон,
Керилген талпак бизде бар.
Олжобайдан коркпоймун,

Олжобай өзү бир киши,
Олжобайдын баласы,
Акбердиден коркомун.
Акберди жайын айтайын,
Киндигин өзүм кескемин,
Кирип өзүм жууганмын,
Акберди бала түшкөндө,
Кандай гана түштү эле,
Түшкөндө мындай түштү эле:
Оң колуна кара кан,
Уучтай түшкөн Акберди,
Сол колуна сары алтын,
Уучтай түшкөн Акберди.
Кара кан жайы не десең,
Касташкан жоо бар болсо,
Кара изине чөп салып,
Каргара кууым дегени,
Сары алтын жайы не десең,
Касташкан душман бар болсо,
Сары изине чөп салып,
Саргара кууым дегени.
Акберди жайын мен айтсам,
Алтын менен күмүштүн,
Арасынан бүтүптүр,
Кожо менен молдонун,
Батасынан бүтүптүр.
Эшен менен дубана,
Тобосунан бүтүптүр.
Мен Акбердиден коркомун,
Баш кесерге сиз болсон,
Мына бу кепти уккан соң,
Ачуусу чыгып кетти дейт.

ОЛЖОБАЙ КИШИМЖАНДЫ АЛЫП КАЧКАНЫ

Эртесинде болду дейт,
Олжобайды сураһан,
Баш көтөрүп алды дейт,
Бакырыкты салды дейт:
– Кел, таэже качалы,
Жүр, таэже кетели,
Элге барып жетели.
Мен төшөктөн бастырып,
Ит кордугун көрдүм мен,
Мындан качып кеткен сон,
Артыман келсе көрөйүн,
Табактап дары куяйын,
Сүмбүлөп окту урайын,
Толукшуп келген кулундун,
Бөксөлөй белин алайын.
Таппадым сенин айланды,
Көрбөдүм кылча пайданды,
Атыңды тартсаң болбойбу,
Тонунду жапсаң болбойбу,
Көрүнө алсаң болбойбу,
Мында намыс бүтпөйбү,
Мен тартуу кылып барганда,
Түндө уруш салды дээр,
Эси чыгып калды дээр,
Тонун жаап, ат алып,
Коркконунан келди дээр.
Ал көрөкчө өлөйүн,
Камчыны бүктөп алат дейт,
Качасыңбы жокпу – деп,

Кара жерге отуруп,
Карсылдатып сабайт дейт.

Эми жылкыны агытат. Жылкычылар тебетейин ыргытып кыйкырганда ойдогу жылкы ойдон, тоодогу жылкы тоодон чуркурап таш балык деген чон сугатка келишет. Ат чабым алдына Кудакенин торкашка ат, атакемдин кер кашка ат, Кудакенин иниси Ысабектин көк ала аты үчөө мурун барат. Ошол үчөөнү кармап келгин. Ал үчөөнү алып келсең Кудаке артыбыздан кууган менен жетпейт. Күн кармап келсең күн, түн кармап келсең түн качабыз деп айтып, Олжобайды жиберет.

Олжобай таңды таң атканча издеп жүрүп Кудакенин торкашкасы менен Ысабектин көк аласын табалбай, таңга жуук Кулжыгачтын кер кашкасын таап: – Аттанасыңбы жокпу? – деп келет.

– Аттанбайм! Үч күлүктү алып келбесең, биз качканыбыз менен азыр эле кууп жетет. Аттан эле аттан! Жүр эле жүр! – деп болбой, жерди сабап бакырып Олжобай отурду. Акыры болбостур, өз убалын өзүнө, маа десен бириң өлүп бириң кал – деп Кишимжан ак куржунду алдына салынып, атасынын керкашкасын минип, чу деп алдыга түшүп жөнөдү. Олжобай артынан жүрдү.

Кулжыгач бай эли-журтун жыйнап бири жээн, бири таэже экөөнүн көңүлү бири алмак, бири тиймек. Анын ортосуна куюшканга кысылган боктой болуп Кудаке арага кире турган эмне жөнү бар экен? Төрт күнгө чейин айтпагыла. Кудай буюрса төрт күндөн кийин элине жетип калар деп айттырбай коёт.

Кудакенин артынан күнү-түнү сегиз күндөн кийин Кудакеге кетти деп кабар барды. Кудаке аскерин жыйнап, антип-минтип шайманданганча арадан эки күн өтүп, алты күн болду.

Алты күндөн кийин Кудаке баатырдын жөнөп чыгып, нече миң кол менен Ысабек деген инисин төтө жолго салып изи менен кууган жери:

Кудаке жүрдү кол менен,
Айгайлаган чуу менен,
Ат көтөргүс чуу менен,
Алты сан кара кол менен.
Көк асаба туу менен,
Көрүп алган кол менен,
Көк тиреген туу менен,
Жолго түштү кол менен.

ОЛЖОБАЙ МЕНЕН КИШИМЖАН ЖОЛ ҮСТҮНДӨ

Олжобайды сурасаң,
Гүлүнүн жыты бураган,
Булбулу сайрап таңшыган,
Куштар угуп жашыган,
Күлүстөндүн күл токой,
Жанына жетип барганда,
Көзүн уйку басты дейт,
Ат үстүндө жүрө албай,
Кызыл аттай күлүктүн,

Ал өөгүнө бир түшөт,
Бул өөгүнө бир түшөт,
Айласы жаман кеткен сон,
Токто, таэже, токтой тур!
Эки бөйрөк болкулдап,
Кара чекем солкулдап,
Уйкум келип баратат, –
Деп ошентип Олжобай,
Аттан түшүп жыгылды,
Олжобайды мен айтсам,
Алп уйкуну салыптыр,
Күнү-түнү Олжобай,
Уктап баатыр калыптыр.
Бир убакта Олжобай,
Уйкусу канып калыптыр,
Баш көтөрүп алыптыр,
Бакырыкты салыптыр,
Таэжелеп чакырып,
Кишимжандап чакырып,
А куруган Кишимжан,
Эки бирдей күлүктү,
Жетелеп алып колуна,
Улуу сууда сугарып,
Улуу чөптө чалдырып,
Кара суудан кандырып,
Кара шибер чалдырып,
Ары-бери жетелеп,
Жүргөн экен откоруп.
Олжобайды сурасан,

Баш көтөрүп алыптыр,
Бакырыкты салыптыр,
Таажелеп чакырып,
Эки бирдей күлүктү,
Жетелеп жетип келди дейт.
Кызыл атты байлады,
Ээр токумун шайлады,
Кызыл аттын жонуна,
Ээр токум салды дейт,
Оолжуп карап калды дейт.
Улуу шашке болуптур,
Баамдатып калыптыр,
Өкчөсү карыш эки өтүк,
Маасысы менен үч өтүк,
Муну чечип салды дейт,
Жылаңайлак, жылаңбаш,
Кепиччен да, топучан,
Сууга басып барды дейт,
Колун сууга салды дейт,
Кол дааратын алды дейт,
Бутун сууга салды дейт,
Бут дааратын алды дейт.

ОЛЖОБАЙДЫН КУДАКЕ МЕНЕН САЙЫШКАНЫ ЖАНА ӨЛТҮРҮЛГӨНҮ

Эки сүнөт, эки парз,
Өтпөй турган кыйын карз,
Окуп намаз жатканда,
Желекти жерден көтөрүп,
Качпа-качпа-качпа – деп,
Карма-карма-карма – деп,
Кудаке келди бакырып,
Кудаке үнүн уккан сон,
Олжобайды суракан,
Атка чуркап барды дейт,
Олжобайды суракан,
Кийим-кече кие албай,
Жарак-жабдык алалбай,
Үзөңгүгө бут салып,
Кызыл атты минди дейт,
Качып жүрүп калды дейт.
Азабы күч Кишимжан,
Ургаачылык кылды дейт,
Калың колдон кутулбай,
Колго түшүп калды дейт.
Олжобайды суракан,
Дөңгө чыгып турду дейт,
Арманын айтып турду дейт.
Атаны арман дүнүйө,
Өкчөсү карыш эки өтүк,
Маасысы менен үч өтүк,
Бутумда болсо не болду,
Атаны арман дүнүйө,
Чапан-чапкыт менде жок,

Кийим-кечек менде жок,
Атаны арман дүнүйө бок.
Жыланайлак, жыланбаш,
Үйгө качып барганча,
Чачыкей берген кымызын,
Чарчабай ичип жатканча,
Бул көрөкчө өлөйүн,
Качпа-качпа-качпа – деп,
Жекеме-жеке келгин – деп,
Кудакени Олжобай,
Ат ойнотуп чакырды,
Кудакени сураган,
Сыр найзаны колтуктап,
Жеке чыкты солкулдап,
Кудакени менен Олжобай,
Жекеге чыгып келди дейт.
Күнгөй менен тескейдей,
Күн алышып келди дейт.
Эшик менен төр эндей,
Бет алышып келди дейт.
Күкүк менен Зейнептей
Үн алышып келди дейт.
Кудакени баатырын,
Эки эмчектин орто – деп,
Как жүрөктүн толто – деп,
Толукшуп келген Олжоңо,
Качырып найза сунду дейт.
Олжобайды сураган,
Мелтиреген сырнайза,
Жетер жетпес келгенде,
Камчыны бүктөп алды дейт.
Мелтиреген найзаны,

Карс дедире салды дейт.
Найза кетти быркырап,
Темири кетти чыркырап.
Найза колдон чыккан соң,
Кудаке уруш салган жок,
Кайрылып карап турган жок,
Сан колду көздөй бет алып,
Кайрылып качып калды дейт.
Жабдыгы жок Олжобай,
Артынан кууп калды дейт.
Табына келген кызыл ат,
Таманынан чыгарбай,
Жетип басып калды дейт,
Өлөр жериң ушу – деп,
Жазы мандайдын тушу – деп,
Чоң камчы менен качырып,
Карс дедире салды дейт.
Үзөңгүдөн бут тайып,
Ээринен бошоп көт кетип,
Сан колго кире берерде,
Кудаке сындуу баатырын,
Аттан учуп кетти дейт.
Олжобай баатыр шериңиз,
Дөңгө чыгып турду дейт,
Арманын айтып турду дейт.
Атаны арман дүнүйө,
Каран калган кызыл бөрк,
Башымда болсо не болду,
Үпчүлүгү үч тогуз,
Үпчүлөнгөн ак күбө
Үстүмдө болсо не болду.
Топчулугу беш тогуз,

Топчулама ак зоот
Ийнимде болсо не болду.
Бөйрөгүнөн кынама,
Алты жерден бурама,
Ийнимде болсо не болду.
Бул көрөкчө өлөйүн,
Өлүп жерге кирейин,
Качпа-качпа-качпа – деп,
Жекеме-жеке келгин – деп,
Ат ойнотуп Олжобай,
Кудакени чакырды,
Эти ачыган Кудаке,
Жаңыртып кийим кийди дейт,
Тандап атын минди дейт.
Ак найзаны колго алып,
Качырып жүрүп калды дейт.
Күнгөй менен тескейдей,
Күн алышып келди дейт,
Эшик менен төр эндей,
Бет алышып келди дейт.
Күкүк менен Зейнептей
Үн алышып келди дейт.
Так жүрөктүн тушу – деп,
Өлөр жериң ушу – деп,
Олжобайды Кудаке,
Мелтиретип найзаны,
Качырып жүрүп калды дейт.
Олжобайдын кызыл ат,
Качкы болгон ит экен,
Жалт берип качып калды дейт.
Кудаке сындуу баатырың,
Шашып найза салды дейт.

Так колтукка сайды эле,
Олжобай төрө баатырын,
Көтөрө берди колтукту,
Найзанын башы короктоп,
Чыга түштү ар жакка.
Кысып алып Олжобай,
Кызыл аттай күлүктү,
Санга салып чу деди,
Найзаны сууруп кетти дейт.
Найза колдон чыккан соң,
Кудаке карап турган жок,
Кайрылып уруш салган жок,
Сан колду көздөй качырып,
Кайта тартып качты дейт.
Сан колго кире берерде,
Олжобай кайта тартты дейт.
Найзаны өңөрүп имерип,
Оң колуна алды дейт,
Кудакенин артынан,
Кууп жүрүп калды дейт.
Кудакенин артынан
Таманынан чыгарбай,
Жетип кирип барды дейт.
Кый сүбөөнүн тушу – деп,
Өлөр жериң ушу – деп,
Сан колго кире берерде,
Качырып келип койду дейт,
Кудакени сурасан,
Ат-маты менен жыгылып,
Жер кучактап калды дейт.
Карагай найза курусун,
Ортосунан үзүлүп,

Карс деп сынып калды дейт.
Кайта тартып Олжобай,
Дөңгө чыгып турду дейт,
Арманын айтып турду дейт.
Атаны арман дүнүйө,
Бараңдын огу батпаган,
Каранын огу жетпеген,
Бараңдын огун майтарган,
Ичи-тышы кожо тон,
Ийнимде болсо не болду,
Кишимжан туруп үн салды,
Жолобо деп кыйкырат,
Ары кет деп бакырат.
Олжобайды суракан,
Кишимжан үнүн уккан соң,
Түгөл бою титиреп,
Туташ мууну калчылдап,
Азууларын арбайтып,
Ат башы кайда калбаган,
Сакалдарын чычайтып,
Эр башы кайда калбаган.
Качпа-качпа-качпа – деп,
Чакырды жана Олжобай,
Олжобай үнүн уккан соң,
Кудакке чыдап турган жок,
Барбасам коркту дейт го – деп,
Жаңыртып кийим кийди дейт,
Жаңыдан найза алды дейт,
Качырып жүрүп калды дейт.
Күнгөй менен тескейдей,
Күн алышып келди дейт,
Эшик менен төр эндей,

Бет алышып келди дейт,
Күкүк менен Зейнептей,
Үн алышып келди дейт,
Олжобайдын колунан,
Тизгини чыгып кетти дейт.
Олжобайды сурасаң,
Тизгини менен алышып,
Убара болуп калды дейт.
Качырып келип Кудаке,
Ыргыта сайып салды дейт,
Кудакени сурасаң
Атын алып барды дейт.

Ошентип Олжобайды ыргыта сайып, атын алып баргандан кийин Кудаке, колум былк этип калды, жумшак жерге тийип калды окшойт. Кансырап өлүп кетпесин, ичинен дары берип, сыртынан дары сыйпап, айыктыргыла деди. Келип дары берип айыктырды. Кудаке:

– Бул экөө канчык дөбөтчө ээрчишип калган экен. Ат-тону менен коё берип, жолго сал – деди. Кудакенин колу Олжобайдын күчүн көргөндөн кийин, дегеле биздин багыбыз бар экен. Мына бул жабдыктары болгондо баарыбызды жылма кырмак экен дешип, ар кайсы жабдыктарын көрүп кечигип калды.

Ошентип турганда төтө жолго салып кеткен Ысабек келип, Олжобайдын сайышып түшкөнүн билбей:

Сураса бербес кызыл ат,
Туура тартуу кылдыңбы?
Сураса бербес бадана,

Туура жабуу кылдыңбы?

Чымындай жаның калдыбы? –

деп сураса, Олжобай: Атаңдын этин жеген жедигер, силерге тартуу алып келдим беле? – деп жанында жаткан айбалта менен томугун кыя чабат. Ошондо Кудаке баатырдын Олжобайды өлтүргөнү:

Кудакенин ачуусу,
Жаман келип калды дейт,
Айбалтаны колго алып,
Олжобайды Кудаке,
Казандай болгон чоң башка,
Айбалтаны көтөрүп,
Карс дедире салды дейт.
Олжобайдын чоң башы,
Эки жарылып калды дейт.
Ал куруган Кишимжан,
Күйүп, бышып от болуп,
Күйгөнүнөн чок болуп,
Эки көзү төрт болуп,
Түгөл бою өрт болуп,
Чымчык үндүү кара бет,
Чыңырып ыйлап барды дейт.

ОЛЖОБАЙГА АЙТКАН КИШИМЖАНДЫН КОШОГУ

Атаңдын көрү арам кул,
Аланды ала качтыкпы?
Ак теңге пулуң чачтыкпы?
Куланды кууй качтыкпы,

Куу теңге булуң чачтыкпы?
Ак куржун толгон пул эле,
Астымда иним жок эле,
Астымда иним бар болсо,
Артымдан ээрчип ат токуп,
Чимкиригин куюлтуп,
Самсаалап жүрчү кул элен.
Көк куржун толгон пул эле,
Үстүмдө агам жок эле,
Үстүмдө агам бар болсо,
Отун алып, от жак – деп,
Ээрчитип берчү кул элен.
Олжобай асыл төрөмүн,
Кызыл аты ток болду,
Артык туулган шеримдин,
Жабдыгы жанда жок болду.
Кызыл аты ач болсо,
Жанында жабдык бар болсо,
Сурабайт белең жашынды,
Сомдбойт беле башынды.
Олжобай достум оюлду,
Оң чекеге коюлду.
Күзгү кеткен жамгырды,
Күлүк ат минип куудумбу,
Күйүттүү туулган мен шордуу,
Ажалыңа туулдумбу?
Жазгы кеткен жамгырды,
Жамынчы кийип куудумбу,
Азаптуу туулган мен шордуу,
Ажалыңа туулдумбу?
Ойнобойм десем болбодуң,
Ой-боюма койбодуң,

Жылгада ыргай мен элем,
Жылдырган шамал сен элең,
Коктуда ыргай мен элем,
Козголткон шамал сен элең.
Кызыл жоолук колго алып,
Кыз баштаган мен элем,
Кыз-жигиттин ичинде,
Сөз баштаган сен элең.
Жашыл жоолук колго алып,
Кыз баштаган мен элем.
Жаш жигиттин ичинде,
Сөз баштаган сен элең.
Жийденин бүрү мен элем,
Жигиттин гүлү сен элең,
Жийденин бүрү куурады,
Жигиттин гүлү сулады.
Алманын бүрү мен элем,
Адамдын гүлү сен элең.
Алманын бүрү куурады,
Адамдын гүлү сулады.
Жылкыдай чаар мен элем,
Жытыма кумар сен элең.
Ордолуу тоок мен элем,
Оюнга шок сен элең.
Минген атың карала жорго,
Жоргосунан жазбаган,
Түштүк жердей калбаган,
Адам үстүнөн түшпөгөн,
Кылыгы тынч сен жорго,
Түшүп кеттиң арман күн,
Тосуп койгон кыл торго.
Кирип кеттиң катыгүн,

Казылуу турган чоң орго.
Кыргыек качты көрдүнбү?
Кызыл тасма боосу бар.
Кыялай түшүп энип ал,
Кудаке кулду илип ал.
Акыретке барганда,
Ак эшек кылып минип ал.
Жагалмай качты билдинби?
Жара тасма боосу бар,
Жандай түшүп энип ал,
Кудаке кулду билип ал.
Кыяматка барганда,
Көк эшек кылып минип ал.
Ыйлаган менен айла жок,
Сыктаган менен пайда жок,
Кишимжан үнүн басты дейт.

ОЛЖОБАЙДЫН КӨЗ АЛДЫНДА КЕРЭЭЗ АЙТКАНЫ

Кудаке басып келип: «Өзүбүздөн чыккан бир бала эле, өзүнүн тентектик жана намыстуусунан өлүп калды. Муну бул жерге таштап, ит-кушка жем кылуубуз болбойт. Алып жүргүлө» – деп ак төөгө жүктөп алып кетти.

Кудаке элине барып, көрүн жакшылап каздырып, жууп көмө турган болгондо Олжобай тирилик, керез айтты:

– Жармы төгүн, жармы чын,
Жанынан келген адам жок.

Алда төгүн алда чын,
Айтып келген адам жок.
Күпүрү айтып жүрөбүз,
Күнөөгө батып жүрөбүз.
Күнөөмдү алда кечиргей,
Өлүп калган Олжобай,
Кыл мурутун суналтып,
Кызыл өңүн кубартып,
Жарты чеке баштанып,
Баш көтөрүп турду дейт,
Мен аманат айткандай,
Керезимди айткандай,
Буларды жеткизгендей,
Калың элдин ичинде,
Жек-жаатым бар бекен?
Байдын уулу эр Карач,
Чачыкей сулуу бейбактын,
Карын бөлөсү экен дейт.
Аманат болсо айтыңыз,
Мен жеткизем деди дейт.
Дубайдан дубай кеп айтчы,
Дубай салам кеп айтчы,
Түмөнбайга барып айт,
Сарыбайга жетип айт,
Чачыкейге минтип айт:
Кара чачын жайбасын,
Кандуу бетин жыртпасын,
Күйбөсүн да бышпасын,
Күйүтүмдү тартпасын,
Опол тоодон көчсүн де,
Кебез тоого барсын де.
Опол тоо ага жер болбойт,

Жедигер буга эл болбойт.
Кебез тоого барсын де,
Жолго кароол койсун де,
Жолго бекем болсун де.
Азып-тозуп жеткенче,
Ашына жетип барсын де,
Ат чаптырып койсун де.
Кызматым калың кылсын де,
Чачыкейдей сулууну,
Түмөнбайга тапшырдым,
Түмөнбайдай мырзаны,
Сарыбайга тапшырдым.
Акбердидей асылым,
Тилеп алган жарыгым,
Тогуз жашар бала эле,
Тогуз жылы баксын де,
Эки тогуз он сегиз,
Он сегизге келгенче,
Кир жака көйнөк кийгизбей,
Кир аяктан аш бербей,
Жакшылап багып алсын де.
Өлбөсө да жалгызым,
Кегин кектеп берерде,
Олжобайды сурасан,
Аларга көзүн алайтып,
Өңүн алда нече кубултуп,
Ал дүйнө көздөй жол тартып,
Кыл мурутун суналтып,
Кызыл өңүн кубартып,
Акырет кеттим көрүп бар,
Ажалым жетти көөмп бар.

Кыямат кеттим көрүп бар,
Ажалым жетти көөмп бар.

Күнү-түнү алда нечен күн өлгөн Олжобай кайта тирилип, керезин айтып өлдү. Көргөн адамдардын баары: «Анык шейит экен, бекер өлтүрүшүз, арты жаман болот го» – деп ойлоду.

Олжобайды алып барып көмдү. Кишимжан: «Олжобайдын баласы Акберди качан келип Кудакени өлтүрүп, ордуна көөмп, ак төөгө жүктөп элине алып кеткенче аманат» – деп көмгүздү.

Кишимжанды Олжобайдын кызыл атына мингизип, жарак-жабдыгы менен мурунку кайны Карабагыштын кызыл уулу Бердибектин колуна салып берди.

ОЛЖОБАЙ ӨЛГӨНДӨН КИЙИН ЧАЧЫКЕЙДИН ЖАНА АКБЕРДИНИН АЛ-АБАЛЫ. ЧАЧЫКЕЙГЕ КАБАР БЕРИЛГЕНИ

Байдын уулу эр Карач үйүнө барбастан Олжобайдын аманатын, керезин айтамын деп күнү-түнү алда нече конуп келсе, Чачыкей жылкы айдап жүргөн экен. Үйүндө болсо өкүрүп барсам болор эле,— деп ойлоп турганда Чачыкей таанып чуркап келди:

Чачыкейди сурасаң,
Бастырып келди жанына,
Тура калды кашына.
Бөлөсүн көрүп кеп айтты,
Кеп айтканда деп айтты:
– Эли-журтуң аманбы?

Малы башың эсенби?
Түмөнбай менен Сарыбай,
Эки бирдей мырзаңыз,
Бул да эсен бар бекен?
Акбердидей асылың,
Тилеп алган жарыгың,
Бул да эсен бар бекен?
– Баары эсен, баары октур,
Калк ордунда эсендир,
Кан тагында амандыр.
Эли-журтуң эсенби,
Малы башың аманбы?
Жети суу толгон жедигер,
Бу да эсен бар бекен?
Жети суунун ичинде,
Жедигердин элинде,
Кулжыгачтай таятам,
Ак мамыктай таэнем,
Ак жибектей аяшым,
Кишимжандай курдашым,
Булар эсен бар бекен?
Олжобай төрөм өлдүбү?
Ойронум тилге келдиби?
Асылым керез айттыбы?
Керези болсо айтып сал.
– Өлдү төрөң Олжобай,
Айтты керез мамындай,
Күйбөсүн да, бышпасын,
Күйүтүмдү тартпасын,
Бек байласын белин дейт,
Кара чачың жайба дейт,
Кандуу бетин жыртпа дейт.

Сиздей сулуу бүлөнү,
Түмөнбайга тапшырды,
Түмөнбайдай мырзаны,
Сарыбайга тапшырды.
Сарыбайдай мырзаны,
Бир кудайга тапшырды.
Опол тоодон көчсүн дейт,
Кебез тоого жетсин дейт,
Жолго кароол койсун дейт,
Жолго бекем болсун дейт.
Азып-тозуп кеткенче,
Аш-жытымды берсин дейт.
Кызматым калың кылсын дейт.
Акбердидей асылын,
Тилеп алган жарыгын,
Тогуз жашар бала дейт,
Тогуз жылы баксын дейт.
Эки тогуз он сегиз,
Он сегизге келгенче,
Кир аяктан аш бербей,
Кир жака көйнөк кийгизбей,
Жакшылап багып алсын дейт,
Өлбөсө да жалгызым,
Өчпөсө да жалгызым,
Өчүн өчтөп алар дейт,
Кегин кектеп алар дейт.
Мындан башка сөзү жок,
Отура калат Чачыкей,
Күйүп-бышып от болуп,
Күйгөнүнөн чок болуп,
Тура калат Чачыкей,
Жаны бөлөк болгон соң,
Кандай айла кылам – деп.

ОЛЖОБАЙДЫН АШЫ ЖАНА КОШОГУ

Жылкычыга баргын дейт,
Көөнүн келсе бээ жегин,
Болбосо тандап тай жегин.
Үйгө басып барды дейт,
Үй жабдыгын алды дейт.
Тазалап баарын жакшылап,
Чымындыктай кылды дейт.
Тогуз үйдү көтөрдү,
Тогуз бээни сойду дейт.
Катын-бала деген жок,
Кары-жашы деген жок,
Абышкасын бир бөлөк,
Кемпирлерин бир бөлөк,
Кыздардын баарын бир бөлөк,
Жаш балдарын бир бөлөк,
Боз балдарын бир бөлөк,
Баарын жыйып алды дейт.
Муну көрүп калайык,
Баары бирдей таң калып,
Чачыкейге не болду,
Бириң барып сура – деп,
Карылары жумшады.
Чачыкейден сураса,
Олжобай төрө асылдын,
Кеткенине көп болду,
Чакырып тамак бербедим,
Жыйын башым курбадым,

Көнүлгө түшүп бир кыял,
Ушинтип жатам деди дейт.
Тамагын жеп болду да,
Жуп батага келерде,
Жылкычылар өкүрүп,
Олжобайлап бакырып,
Тоону-ташты жаңыртып,
Баары келип түштү эле.
Олжобай өлдү деген соң,
Мурутун булкуп алат дейт,
Сакалын жулуп алат дейт,
Сакал менен муруттар,
Тепсерүүндө калат дейт.
Куугунду бирге тутушкан,
Бир туугандай болушкан,
Чалгынды бирге чалышкан,
Ачуу-таттуу татышкан,
Олжобайлап айкырып,
Ала жаттап бакырып,
Өкүрүктү салды дейт.
Кызылала болду дейт,
Тоо жаңыртып калды дейт,
Булбул үндүү Чачыкей,
Буркурап үндү салды дейт.
Асылым төрөм өлдүнбү,
Айлыңа каран салдынбы,
Тоонун түбү торала
Тозгондор кайдан кошулсун,
Камыштын түбү карала,
Казгандар кайдан кошулсун,

Казандай чымын көтөрүп,
Өлгөндөр кайдан кошулсун.
Кымыран кийген тонгон жок,
Чын дүйнө кеткен келген жок.
Алганын алдам берген жок,
Өлбөй тирүү бул жүрсө,
Өчпөй жарык бул жүрсө,
Илгеркинин карысы,
Байыркынын баарысы,
Жүрбөйт беле карысы.
Атаны арман дүнүйө,
Булбул сайрайт токойдон,
Булбул үнүн уккусуз,
Муңу бар адам жанына,
Жашыбай чыдап тургусуз,
Мундуу токой бу жакка,
Муңканган бейбак бу жакка,
Муңканган менен келеби
Ойронум кеткен ыраакка.
Булбулду кайдан туш кылдың,
Мунду берип башыма,
Жалгызга кайдан туш кылдың,
Күкүк сайрайт токойдон,
Күкүк үнүн уккусуз,
Күйүттүү адам жанына,
Күйбөй чыдап тургусуз.
Күйүттүү токой бу жакка,
Күйгөн бейбак бу жакка.
Күйгөн менен келеби,
Ойронум кеткен ыраакка.

Күкүктү кайдан куш кылдын,
Күйүттү берип башыма,
Жалгызга кайдан туш кылдын.
Өлгөн адам артынан,
Кошулуп кайта өлчү эмес,
Тирүүсүн жерге көмчү эмес.
Эки бала чыккыла,
Эки бирдей туубу бээни,
Алып келип жыккыла.
Алып келип сойгула,
Түн күзөтүп тургула,
Эки бала чыкты дейт,
Эки бирдей туу бээни,
Алып келип сойду дейт.
Эки бала чыкты дейт,
Түн күзөтүп турду дейт,
Таң саргайып атарда,
Тараза жылдыз батарда,
Чымчык, торгой кужурап,
Чыйпылдап талга конордо,
Таң мезгили болордо,
Он эки канат ордону,
Таң атырбай чечти дейт,
Күн чыгарбай жөнөдү.
Көчү жөнөй берерде,
Олжобайлап айкырып,
Тоону-ташты жаңыртып.
Бир өкүрүп алды дейт.
Чачыкей сулуу бейбагың,
Карап тынч жаткан жок,

Ак долондун башы бар,
Олжобай кандын ашы бар.
Калкка кабар салды дейт.
Чачыкейдин атасы,
Момунбай деген бар экен,
Кушчу менен саруу экен.
Баарына кабар берди дейт,
Күлүктөрүн башташып,
Баары бирдей шандашып,
Ат чабышка келди дейт.
Ат чабыштын башчысы,
Өмөнбай болуп турду дейт.
Тогуз дилде сайды дейт,
Тогуз жамбы сайды дейт,
Тогуз кундуз сайды дейт.
Тогуз жорго сайды дейт,
Тогуз күлүк сайды дейт,
Тогуз төө сайды дейт.
Токсон торко сайды дейт,
Миң койду санап койду дейт,
Атты айдап кетти дейт.
Чачыкей сулуу бейбагың,
Бокчо көчүк коён жон,
Сонун күлүк чаар аты,
Аттарга кошуп жиберди,
Келди аттар чуркашып,
Ооздук менен алышып,
Букта көчүк коён жон,
Чачыкейдин чаар аты,
Алга чыгып келди дейт.
Ашка келген адамдар.
Уруш менен талаш жок,
Тарап жолго түштү дейт.

ЧАЧЫКЕЙДИ АЛАМЫН ДЕП, КҮН МУРУН КЫЛГАН САРЫБАЙ МЕНЕН ТҮМӨНБАЙДЫН ТОЮ

Эли тарап кеткен соң,
Эл оозунда элек жок,
Эли күбүр кылды дейт,
Калк оозунда калет жок,
Калкы күбүр кылды дейт.
Чачыкейди ушакка,
Жалпы кошуп алды дейт.

Бир чоң тойдо Түмөнбай менен Сарыбайдын баштары кошулган жери эле. Сөздөн сөз чыгып отуруп: «Деги катын курусун, ой-ойлоду Чачыкей, тойтойлоду Чачыкей, ургаачынын ишин кылган жок, эркектин ишин кылып жүрдү. Олжобайга ушул күйбөй он күнгө жете электе атын чаап, ашын берди. Анан ким күйсүн» – деди.

Көптүн ичи болгондон кийин чеченсингендер оозуна келгенин жараса да, жарабаса да айта берет эмеспи. Тиги жакта бирөө чыгып: «Олжобайга Чачыкей күйгөн жок деп баарыбыз да катыныбызды коё беребизби, оозуна келгенди сүйлөй берет экенсин» – деди.

«Ой, журт, силер эчтемени билбейсиңер, ырас Чачыкей Олжобайдын барында эркектин ишин кылып эл бийлеп, той узатып жүрдү. Ал өзү билимдүү, кереметтүү күн. Олжобай тиги жакка кетпестен алты ай мурун өлөрүн билип, барбагын деп баарыбыздын алдыбызда айтпадыбы? Олжобай болбой кетти. Кудайдын буйругу барып өлдү. Чачыкей күйбөдү

дегениңер менен Олжобай тирүү кезинде күйгөн, тирүү убагында үмүтүн үзгөн. Эми ат чаап аш бергени баласы жаш, өзүнүн жакын карары жок. Олжобайдын малы бар, ошондуктан ала турган эр болсо тийгени турат» – деди.

Түмөнбай: «Олжобай өлгөндө мага тапшырган тура. Эр керек болсо мен алайын, болбосо тим эле койгула. Эрге тиесинби деп сураганга кимдин оозу барат».

Сарыбай: «Бир атасы жакын мен алам, жесиримди сага кантип беремин, дегеле сага жүз тапшырган күндө да бербеймин» – деди.

Түмөнбай: «Мен бербеймин, мен аламын» – деп экөө урушуп, эшикке чыгып кызылала кыргын болду.

Желеден айгыр минишип,
Жердей бакан алышып,
Аябай уруш салышып,
Колу сынып боздошуп,
Кокуйлап жүргөн андан көп.
Буту сынып буркурап,
Боздоп жүргөн андан көп.
Башы жарылып бакырып,
Бети айрылып безилдеп,
Ыйлап жүргөн мындан көп.
Олоңдору үзүлүп,
Септеп жүргөн мындан көп.
Жырымдары жырылып,
Эптеп жүргөн мындан көп.
Ак асаба кызыл туу,
Айгайлаган ызы-чуу,
Көк асаба кызыл туу,

Көрүп алгын ызы чуу.
Түмөнбай менен Сарыбай,
Эки бирдей мырзасы,
Талашып катын урушту,
Калың кыпчак бүлүнүп,
Эки жерге кол курду,
Ким талашпайт жакшыны,
Чачыкей сулуу бейбакты,
Сарыбайдан мурун озунуп,
Тойду жасап таратып,
Ак никени кыям – деп,
Түмөнбай мырза той сойду.
Эрегишти Сарыбай,
Сенден мурун мен алам – деп,
Жесирим кантип берем – деп,
Эрегише той сойду.
Түмөнбай менен Сарыбай,
Калың кыпчак мырзасы,
Эки жерге бөлүнүп,
Өз-өзүнөн бүлүнүп,
Кочкор сойду, кой сойду,
Айгыр сойду, бээ сойду.
Талашканы Чачыкей,
Арага киши түштү эле,
Түмөнбай менен Сарыбай,
Алдына элчи жүрдү эле,
Элчи барды жанына,
Басып барды алдына.
Элчинин сөзү бул болду,
Түмөнбай менен Сарыбай,
Экөөң бирдей мырза элең,
Кудай силерди урдубу?

Чачыкейди талашып,
Абийиринер кетеби?
Чачыкей сулуу бейбактын,
Укканың барбы оозунан?
Тиет бекен күйөөгө?
Экөөң бирдей той сойдун,
Чачыкей сулуу бейбакка,
Бир кишини жумшайлы,
Кимди каалап турсуң деп,
Өз оозунан сурайлы.
Тиём десе ал эгер,
Каалаганга ал тиер.
Каалап тийген күйөөнүн,
Тоюн жейли, тарайлы,
Калың кыпчак көп журту,
Мына бул сөздү угалы.
Чачыкейдин алдына,
Басып барып бирөөгө,
Эч бир адам чыкпады.
Түмөнбайдын катыны,
Алтынай деген бар экен,
Алтынайдын төркүнү,
Кушчу менен саруу экен.
Алыс жерге жүргөндө,
Эжели, синди болушуп,
Көңүлдөрү жакшы экен.
Бардык калк жыйналып,
Алтынайды жиберди.
Катындын аты Алтынай,
Басып барды аянбай,
Тура калды жашына:
– Айланайын эжеке,

Карагаттай көзүндөн,
Асыл жездем өлүптүр,
Акырет жайга кетиптир,
Түмөнбай менен Сарыбай,
Эки бирдей мырзаңыз,
Кочкор сойду, кой сойду,
Айгыр сойду, бээ сойду,
Эрегише той сойду,
Кимисине тиесиз?
Ал куруган Чачыкей,
Ушул сөздү укканда,
Бөдөнөдөй кара көз.
Бөлөк-бөлөк жаш кетти,
Ителгидей кара көз,
Имербестен жаш кетти.
Калың элди как жарып,
Ошондо турду Чачыкей,
Эшиктей жерди эшти дейт,
Той жейбиз деп жыйналган,
Калың элди сураган,
Дыркырап келип качты дейт.
Чачыкей сулуу бейбагың,
Арманын айтып турду дейт.
Чачыкей үндү салды дейт:
– Күйбөдү деп күйгүздүн,
Күйүп өлчү жаман журт,
Бышпады деп бышырдын,
Бышып өлчү жаман журт.
Кара чачым жайганда,
Кандуу бетим жыртканда
Эктерим ачканда,
Эки бетим жыртканда,

Какылдап какшап турганда,
Кайрат кебин ким айтат,
Атандын көрү жаман журт,
Катын талашып өлгөнчө,
Идери жигит күлүк ат,
Эриндин кунун куусаңчы.
Четинен жылкы алсаңчы,
Алып келип кыrsaңчы.
Кара бет көөнүн бассаңчы,
Арманына жетсеңчи,
Ашыкпасаң жаман журт,
Эки-үч жылы болсочу,
Келиндерден кеп айтып,
Кыздарды салып арага,
Кызыл күлкү сөз айтып,
Бейиш кылак кылсаңчы.
Тийбес катын эркиби?
Атандын көрү жаман журт,
Көйнөк берчи киемин,
Көөдөнүнө сиемин.
Дамбал берчи киемин,
Таңдайыңа сиемин.
Тийүүчү катын мен мына,
Алуучу эркек бери чык,
Чачыкей үнүн укканда,
Аламын деп талашкан,
Түмөнбай менен Сарыбай,
Экөө бирдей качты дейт.
Жан соогалап бечара,
Катынына жалынып,
Көйнөккө башын катты дейт.
Тойго сойгон эттерди,
Иттер талап жатты дейт.

ЧАЧЫКЕЙДИН АТАСЫ ӨМӨНБАЙГА БАРЫП ТУРГАНЫ

Чачыкейди сурасаң,
Он эки кой бир тайга,
Сатып алган селебе,
Кармап алып кабынан,
Сууруп алып сабынан,
Тамтандап басып келди дейт.
Казан-аяк, табакты,
Талкан-талкан чапты дейт.
Уча менен жалдарды,
Казы менен картаны,
Ширин тамак эттерди,
Баарын итке ыргытты,
Жылкыдан жорго алгызып,
Үстүнө токум салгызып,
Акбердидей жалгызды,
Жорго үстүнө мингизип,
Букта көчүк коён жон,
Сонун күлүк чаар атты,
Өзү минип астына,
Чачыкей сулуу бейбагың,
Төркүнүнө түн катып,
Качып кетти сыйпалтып.
Чачыкей барды төркүнгө,
Бузугунаан элинин,
Өмөнбайдай атасы,
Сөзүндө жок катасы.
Чачыкей жайын айткан соң,
Атаңдын көрү ит кыпчак,
Желекти жерден көтөрүп,

Кол менен сага барбасам,
Баарыңды кырып салбасам, –
Деп ошентип Өмөнбай,
Кол атказып жумшады.
Калың кол чыкты аттанып,
Эл четине чыкканда,
Акылдуу туулган Чачыкей,
Чаар атын минип алды дейт,
Кан атасы Өмөнбайга,
Арага киши салды дейт.
Мен ыраазы атама,
Үйүм толгон үп калды,
Үлүшкө толгон мал калды,
Талам толгон жал калды,
Талоонго түшкөн мал калды.
Кол барбасын кыпчакка,
Салбасын бузук аларга,
Малым менен булумду,
Чыпчыргасын коротпой,
Баарын аман берсин – деп,
Жиберсин элчи ичине.
Кол аттанып көп барса,
Кыпчакка барып урушса,
Жаман катын Чачыкей,
Төркүнүнө барды дээр,
Элине бузук салды дээр.
Жаман катын болбоймун,
Жалгыз балам жаш балам,
Ат жалын тартып мингенче,
Кан башы атам Өмөнбай,
Паанайында жүрөйүн,
Өмөнбай угуп бул сөздү,

Макул көрдү бул сөздү.
Ак молдону алдырып,
Ак кагазга жаздырып,
Үйү-пулу, малдарын,
Бирин албай берсин де.
Муну дагы бербесе,
Тулпар минип тоолордон,
Турушар жерин айтсын де.
Карагай найза колго алып,
Урушар жерин айтсын де, —
Деп ошентип Өмөнбай,
Үч элчини жиберди,
Элчи барды кыпчакка,
Айтты сөздү баарына,
Атадан эркек калган соң,
Кимдин малын жечү эле,
Кимдин пулун жечү эле?
Пулун артып мал айдап,
Келип калды элчилер.
Чачыкейдин колуна,
Малы колго тийген соң,
Пулу колго тийген соң,
Үбү колго тийген соң,
Жакшы катын Чачыкей,
Аты жокко ат болду,
Тону жокко тон болду,
Атасы бир суу жайласа,
Чачыкей бир суу кыштады.

АКБЕРДИНИН ТАРБИЯСЫ

Акбердидей баланы,
Молдого кармап берди эле.
Молдо менен молдо өстү,
Молдо бала Акберди,
Молдолукту бүткөн соң,
Кожого кармап берди эле.
Кожо менен кожо өстү,
Кожо молдо Акберди,
Кожолукка жеткен соң,
Жаа үйрөндү Акберди.
Жаа атып жүрүп чонойду.
Жаа тарткыч болду Акберди.
Жаа үйрөнүп болгон соң,
Мылтык үйрөндү Акберди.
Акбердини сураган,
Айланмалуу алты атар,
Алты атар атып кетет дейт.
Алты жаа сыр жебе,
Кош тартып кетет дейт.
Жээн башар жети атар,
Жети атып кетет дейт.
Жети жаа сыр жебе,
Кош тартып кетет дейт.
Молдо болду Акберди,
Кожо болду Акберди,
Акбердини сураган,
Акберди атка конду эле.
Үзөңгүсүн теминип,
Өзү минип керилип,

Чыкты ошондо чиренип.
Акбердини суракан,
Жатат шонтип керилип.
Акберди жатсын ошондо,
Керилип барып чоң тойго.

**АКБЕРДИ ӨЗҮНҮН АТА-ЖӨНҮН
ТҮШҮНГӨНҮ ЖАНА АКСУРМА МЕНЕН
ТААНЫШКАНЫ**

Келели эми кыпчакка,
Жедигер эри Кудаке,
Жабдык алып турду эле,
Колду жыйып курады,
Колу турган Кудаке,
Калың кыпчак көп элди,
Түмөнбай менен Сарыбай,
Айда келип чапты эле.
Айдап малын алды эле
Күндө келип чапты эле.
Калың кыпчак көп элде,
Маңдайга бүткөн ырыс болуп,
Жалгыз козу калды дейт.
Калың кыпчак тентиреп,
Баары басып кетмек болду дейт.
Үстүлөрүнө карасан,
Үйрүп салар кийим жок,
Жылаңаяк басып кетерде,
Түмөнбайды суракан,
Дөңгө чыгып алды дейт.

Айкырыкты салды дейт.
Эл чогултуп алды дейт.
Сарыбайга барды дейт.

– Ой, Сарыбай, элин жаман болуп, тептип кет-
мек болду, эштеп токтот.

– Мага десе бир-бирден тентип кетсин, кереги
жок – деп Сарыбай мойнун буруп кетти.

Анда Түмөнбай туруп:

– Ой, журт, Олжобай кан эле. Кан болбосо, кара
кишинин төрөсү эле. Олжобай өлөрүндөгү айткан
керезинде Акбердини тогуз жылы баксаңар кеги-
нерди кектеп берет деп айткан эмеспи? Акберди кет-
кенине бул жылы тогуз жыл болду. Ушу жылы ке-
лет. Олжобайдын көп малы бар, ушулар менен келсе
жыргайбыз, өлсөк бир чүңкурда, тирүү болсок бир
дөбөдө болуп, бир жерге баралы. Баргандагы же-
рибиз кум арык болсун. Мына менин эки балам
бар экен. Эки эшекке сатамын, – деп эки баласын
эки эшекке сатып, ошону ач-жыланааяк кум арык-
ка кыпчак элин чогуу алып барып, өлбөстүн күнүн
көрүп, жер сокудан аш ичип, жер кепеден күн көрүп
жатты.

Жамандык жерге жатабы? Булардын жоругу-
нун баары Чачыкейге угулуп жатты.

Чачыкей: «Жалгыз балам кимге тукум болор
дейсин, көчүрүп жерге-элге барып, элинин жөнүн
таанытсам, түшүндүрсөм деп, баласынын бетине чы-
дап айталбай айласы кетип, өзүнүн сиңдиси Акбер-
динин таажеси Аксурма деген бар экен. Аксурма
Чачыкейдин эл-журтун, ата-жөнүн жакшы айтасын-
бы? Эштеп угуз, – деди.

Акберди жылкыда жүрөт. Качан Аксурманы көрөйүн деп келгенде, көшөгөгө кирип кетип көрүнүүчү эмес эле. Эжеси Чачыкей сөзүн макул алып, бир топ кыз-келин, жигиттерди ээрчитип кош терек деген ойноочу жер экен, ошондо барып ырдашып, ойноп жатышты. Ошол кезде Акберди келип уккан жери:

Акбердини сурасан,
Толтолуу кара көзү бар.
Толмоч кара бети бар,
Муруну тоонун сенирдей,
Муруту чөлдүн камыштай.
Көрүнгөндү жуткандай,
Акбердини сурасан,
Чиренип үйдө жатпады,
Жатса, турса жоо издеп,
Жылкы болду бакканы.
Жылкычы болуп жүрсө да,
Жоо-жарагын шайлады,
Калган зоот таппады.
Жок болсо да жабдыгы,
Жакын жаткан жылкыны,
Алыска баатыр айдады.
Жылкы алууга жоо келсе,
Урушууга ойлоду.
Элдин жүрөр четинде,
Жоонун келер бетинде.
Жүрсө да баатыр жылкы айдап,
Эч бир адам келбеди.
Жоо келбесе кайгырып,
Кайда кеткен кыргыздын,

Найза саяр эрлери.
Эркеги мурун кырылып,
Калганбы өңкөй катыны, —
Деп ошентип Акберди,
Жоо тилеп ыйлап келатса,
Үн угулду алыстан,
Жакын-жакын жерлерден,
Тура калды үн тыңшап.
Кыз-жигиттин үнү экен,
Жетип келди Акберди,
Жетип келсе Акберди,
Жыйналып келип кыз-жигит,
Кош терекке келиптир,
Оюн салып жатыптыр,
Тамашага батыптыр.
Аксурма да келиптир,
Отурган экен буралып,
Жаш чыбыктай бой тартып,
Аксурманы сурасан,
Кобулду көр, колун көр,
Аксурманы мен айтсам,
Калемди көр, кашын көр,
Карды көргүн этин көр,
Кар үстүнө кан тамса,
Канды көргүн, бетин көр.
Оймокту көр оозун көр,
Күчүк иттей шыңк этет,
Күдөрүдөй былк этет.
Күлүмсүрөп күлгөндө,
Күрөктөй тиши кашкаят,
Күлбөсө жыпар жыттанат,
Баскан изи шуудурап,

Эки көзү жоодурап,
Он бешке жетер, жетпес жашы бар,
Толорсукка оролуп,
Жетер-жетпес чачы бар.
Букадай болуп торолот.
Бутуна чачы оролот.
Таз карадай таранат,
Такымга чачы оролот.
Кардан апшак эти бар,
Кандан кызыл бети бар.
Аксурманы көргөн соң,
Акберди баатыр балаңыз,
Аттан түшө калды дейт,
Боз уланга жүгүрүп,
Токмокту жулуп алды дейт.
Аксурмага бет алып,
Ырдап басып барды дейт.
Аксурманы сурасаң,
Бетин чымчып алды дейт.
Татай көтөк не болду,
Ай-ай көтөк не болду,
Каламыш карды тойгондо,
Катын издеп турат дейт,
Сен каламыш нээтин кыс,
Теңдеп-теңдеп отун ал,
Теңтушун тандап токмок сал.
Курдап-курдап отун ал,
Курдашың тандап токмок сал.
Менин теңим сен эмес,
Сенин теңиң мен эмес.
Термелип басып барды дейт,
Акбердинин колунан,

Токмокту жулуп алды дейт.
Колдон токмок кеткен соң,
Топтуу балдар ичинде,
Акберди бала баатырын,
Бозала болуп калды дейт.
Бетине данкан тие элек,
Эчтемени биле элек,
Эч кагууну көрө элек,
Топтуу балдар ичинде,
Бозала болуп турду дейт.
Ачуусу келип алды дейт,
Белиндеги чоң камчы,
Сууруп колго алды дейт,
Бүлдүргөдөн бышыктап,
Өргөнүн колго илди дейт,
Оң имерип турду дейт.
Жанына басып барды дейт,
Аксурма сулуу таэже,
Менин теңим ким экен?
Сенин теңин ким экен?
Чоң камчыны көтөрүп,
Тартып-тартып жиберди,
Калдыркан ала көйнөгү,
Капшытынан сөгүлдү,
Кагылап каны төгүлдү.
Бүлдүркөн ала көйнөгү,
Бүгүсүнөн сөгүлдү,
Бүлкүлдөп каны төгүлдү.
Балыктай эти бөлүндү,
Бакылдап каны төгүлдү.
Дарайдан кылган ак көйнөк,
Дал-далынан бөлүндү,

Дарылдап каны төгүлдү.
Таяк этке өткөн соң,
Каны суудай аккан соң,
Аксурма каргап жиберди:
– Сен Акберди болбой кал,
Алчайып атка минбей кал.
Бүткөнүндөй болуп кал,
Ачылгандан чачылган
Кандай орой ит элен,
Кандай орой бала элен?
Акырын чапсаң болбойбу,
Сен укпасаң мен уктум,
Келиндерден кеп уктум,
Сенин атаң Олжобай,
Кудакке сойгон деп уктум.
Аркам жаман ачышат,
Айрылып кеткен турбайбы?
Акырын чапсаң болбойбу,
Эркек козу туулганда,
Курмандык үчүн жараткан,
Эркек бала туулганда,
Намыстыкка жараткан,
Мындай демек бар экен,
Атаңдын кунун куусаңчы,
Аны да айтып берейин,
Билбесең айтып берейин.
Сенин келген жерлерин,
Опол тоо менен Кебез тоо,
Кыпчак деген элиң бар,
Түмөнбай менен Сарыбай,
Эки мырза агаң бар.
Колу коркон Кудакке,

Айда келип чааптыр,
Айдап малын алыптыр.
Күндө келип чааптыр,
Күндө малын алыптыр.
Мандайга бүткөн ырыс болуп,
Адал түктүү немеден
Жалгыз козу калыптыр,
Элиң тентип кетерде,
Опол тоонду билемби,
Кебез тоонду билемби?
Сарыбайың билемби?
Түмөнбай мырза агандын,
Эки уулу бар экен,
Эки эшекке сатыптыр,
Кум арыкка барыптыр,
Жер сокудан аш ичип,
Жер кепеден күн көрүп,
Мына ошентип жатыптыр.
Мындай демек бар экен,
Сен ошондо барсаңчы,
Элинди таап алсаңчы.
Жеке өтүктүү жетелек,
Соор өтүктүү бата элек,
Барып жуучу айталек,
Сен бул элден бөлүнүп,
Четке чыга консоңчу,
Айдап калың берсеңчи,
Сууруп калың берсеңчи.
Сүйкүмдүү күйөө болсоңчу.
Атакемдин ак зоот,
Ак зоот менен ак чопкут,

Ак чопкут менен кер кулун,
Кийитинди кийсенчи.
Кийитинди бербесе,
Атынын күчүн минсеңчи.
Тонун күчүн кийсеңчи.
Атаңдын кунун куусанчы.
Ага дагы болбосо,
Женелериң жең чечип,
Балдыздарың бел чечип,
Бир кубаныч көрсөңчү.
Ушу кепти уккан сон,
Акбердидей баланыз,
Ант ичкендей кубарып,
Уу ичкендей саргарып,
Атка салып барды дейт.
Атка минип алды дейт,
Маңдайына келди дейт:
– Сен таэже Аксурма,
Кушумду кууга салармын,
Кудай буюрса алармын,
Ушу кебиң чын болсо,
Теппей бооруң эзермин,
Чаппай башың кесермин.
Атамдан калган көп жылкы,
Бир сен үчүн чачармын,
Кушчу менен сарууга,
Алым келбей баратса,
Коконго кире качармын,
Мен энемден сурайм – деп,
Бура тартып чу койду.

АКБЕРДИ ТАЯКЕЛЕРИНЕН УРУКСАТ СУРАГАНЫ

Чачыкейди сурасаң,
Жалгызым бүгүн угат – деп,
Кандай болуп келет – деп,
Жер токмоктоп келер – деп,
Зырылдап ыйлап турат дейт.
Ат дүбүртүн укту дейт,
Ыраактан аны көрдү дейт,
Түн ортосу болуптур,
Эл уйкуга кириптир,
Чачыкейди сурасаң,
Боз балдарды ойготуп,
Жаш балдарды чакырып,
Чачыкей туруп кеп айтат,
Айланайын боз балдар,
Жалгыз келе жатпайбы,
Кагылайын боз балдар,
Чыракданды жаккыла.
Ага дагы болбосо,
Аптаманы аскыла,
Дасторконду жазгыла.
Дасторкондун үстүнө,
Түрлүү жемиш чачкыла.
Сыр аякка бал куюп,
Сыр табакка жал коюп,
Карап турчу боз балдар,
Уйкум келди жатайын,
Бетине батып туралбай,
Көшөгөнүн ар жагы,
Чырмаган чийдин бер жагы,

Төшөккө жылып кирди дейт,
Кирип жатып калды дейт.
Акбердини сурасан,
Чаап жетип келди дейт.
Атын алып байлады,
Эшик ачты эңкейип,
Эшик ачкан баланы,
Камтый кармап алды дейт.
Түндүктөн алыс ыргытты,
Эшик ачкан баланыз,
Чоң эшикти кучактап,
Жер кучактап жыгылды.
Жана үйгө кирди дейт,
Колуна сууну куйду дейт.
Колун жуубай койду дейт,
Колу таза экен – деп,
Аптаманы асты дейт,
Дасторкондун үстүнө,
Түрлүү жемиш чачты дейт.
Карабай койду тамакка,
Карабаган соң тамакка,
Бирөө бийлеп жатат дейт,
Бирөө ырдап жатат дейт,
Бирөө андай кылат дейт.
Бири мындай кылат дейт,
Күлдүрө албай жатат дейт,
Кабагын бүркөп турду дейт.
Акбердини сурасан,
Айкырып үндү салды дейт.
Үн салганда муну айтты:
– Сен кара бет энеке,
Төркүнүнө келген соң,

Төрө катын болгон соң,
Сен уктабай ким уктайт.
Атакене келген соң,
Артык катын болгон соң,
Сен жыргабай ким жыргайт.
Келиндерге кеп кылып,
Кыздарга күлкү сөз кылып,
Мен куураган шордууну,
Тентитип кайдан келгенсиң?
Атымдын башын бурайын,
Жөнүмдү айтчы угайын.
Ал куруган Чачыкей,
Төшөктө жатып ыйлады,
Көзүнүн жашын булады:
– Айланайын кулунум,
Согулайын чырагым,
Эртегим салды эсиме,
Баштагым салды башыма.
Былк этпей турчу айтайын.
Айланайын кулунум,
Энеке деген тилинден,
Булбулдай болгон үнүндөн,
Мен садага болоюн,
Эрбейип атка миндиңби?
Эл сагынып келдиңби?
Арбайып атка миндиңби,
Акылыңа келдиңби?
Калк сагынып келдиңби,
Баш-башынан мен айтсам,
Сенин атаң Олжобай,
Кудаке кул сойду эле,
Колу менен койду эле.

Атаң өлүп калган соң,
Түмөнбай менен Сарыбай,
Эки агаң бар эле,
Акылынан адашкан,
Олжобайдын өлгөнү,
Он күн толуп жете элек,
Мени алам деп талашкан.
Олжобай асыл төрөмдүн,
Төшөгүн баскан оңбойт – деп,
Төбөдөн урган койбойт – деп,
Ала качып мен келдим,
Жарды келдим, бай болдум,
Жалгыз келдим көп болдум,
Кичине келдиң чоң болдуң,
Ат көтөргүс дөө болдуң,
Ашыктуу жилик чакмак эт,
Асылым көзү өткөн соң,
Азапты тарттым кара бет.
Томуктуу жилик чакмак эт,
Асылым көзү өткөн соң,
Тозокту тарттым кара бет.
Өксүгөн жандын айынан,
Өлөйүн дедим өлбөдүм,
Сен каралдым барыңдан,
Кемиген жандын айынан,
Кетейин дедим кетпедим,
Сен чырагым барыңдан.
Барамын десең элиң бар,
Бастырам десең жолуң бар,
Кейитпечи кемпирди,
Кууратпачы энеңди.
Акберди жайын уккан соң,

Кулкулдабат куранда,
Куран окуп салды дейт,
Энесинин сөзүнө,
Куп ыраазы болду дейт.
Жылкыга жетип барды дейт,
Ак канкы ээрди жазданып,
Кыбылага баштанып,
Жатып калды Акберди,
Таң саргарып атарда,
Тараза жылдыз батарда,
Чымчык, торгой кужурап,
Үн алышып чыйпылдап,
Талга барып конгондо,
Таң мезгили болгондо,
Акбердини сурасан,
Молдо жерде молдо өскөн,
Молдо бала Акберди,
Колун сууга салды дейт,
Кол дааратын алды дейт,
Бутун сууга салды дейт,
Бут дааратын алды дейт.
Эки сүннөт эки парз,
Өтпөй турган кыйын карз.
Өзүң билген багымдат,
Окуп намаз алды дейт.
Боз уланды чакырып,
Жаш балдарды кыйкырып,
Жыйгын жылкы деди дейт.
Чыйырчыктай карала,
Эжигейдей сарала,
Олжобайдын сан кара,
Санат жеткис көк ала,

Жылкыны жыйып алды дейт.
Каруу-каруу бээлерден,
Как чеке болгон байталдан,
Кармап келди жыйырма.
Баарын союп салды дейт,
Тоодой болгон эт кылып,
Кары-жаш дебей чакырып,
Кушчу менен сарууну,
Баарын жыйып алды дейт.
Акбердини сурасан,
Этегин элек кылды дейт,
Жеңин желек кылды дейт.
Тамак-ашты берди дейт,
Эли тарай берерде,
Атка минип алганда,
Айкырыкты салды дейт.
Эли токтоп калды дейт,
Акберди үндү салды дейт:
– Айланайын көп журтум,
Кагылайын миң журтум,
Тарабай бери тура тур,
Айта турган кебим бар,
Баарың бирдей тагасың,
Үйрүн сагынбас ат болбойт,
Элин сагынбас эр болбойт.
Мен элимди сагындым,
Мен журтумду сагындым.
Мен бул жерден кетейин,
Мен элиме жетейин.
Бириндин көөнүн оорутуп,
Атың жакшы дедимби?
Бириндин тонун кийдимби?

Атың менен тонунду,
Бербей кетип барамбы?
Жээн аяк дедимби?
Эси жоктук кылдымбы?
Акың болсо алып кал,
Бул жеринден кеткенде,
Мен элиме жеткенде,
Артымдан кууп келбенер,
Менде акым бар дебенер,
Мен бул жерден кеткенде,
Мен элиме жеткенде,
Артымдан кууй сен барсаң,
Акым бар деп айтпанар,
Тууганга күлкү боломун,
Душманга таба боломун.
Журт чуркурап турду дейт,
Кайда болсоң аман бол,
Кайда жүрсөң эсен жүр.

АКБЕРДИНИН АКСУРМАГА ҮЙЛӨНГӨНҮ

Эли тарай берди эле,
Он эки канат ак үйдү,
Алты айланып чачты дейт.
Издегени болду дейт,
Эл четине конду дейт,
Эл четине чыккан соң,
Ал куруган Чачыкей,
Басып келди башына,
Акбердинин кашына.

Айланайын жалгызым,
Жаман менен бир жүрсө,
Же талашып бөлүнөт,
Же тартышып бөлүнөт.
Жакшы менен дос болсоң,
Же дос болуп бөлүнөт.
Таарындай болбойлу,
Көңүлүң түшкөн ат барбы,
Достошуп минип кетели.
Көңүлүң түшкөн кыз барбы,
Куда түшүп кетели.
Сени билбейм каралдым,
Аксурма деген бала экен,
Сага ылайык жан экен.
Куда түшүп кетсекпи?
Аксурманы айтканда,
Акбердидей баланыз,
Мурутунан күлдү дейт,
Бура тартып кетти дейт.
Көңүлү барын билди дейт,
Чыбырчыктай карала,
Эжигейдей сарала,
Олжобайдын сан кара,
Санат жеткис көп ала,
Жылкы ичинде чоң боз ат,
Боолук салып бойлотуп,
Чалма менен ойнотуп,
Аяктай кебез байлатып,
Жылкы бөлүп четинен,
Чубуратып айдатып,
Куда болуп калды дейт.
Кулдук уруп Чачыкей,

Куда болуп кой союп,
Кулдугуна той союп,
Кийитин кийип алды дейт.
Чачыкей үйгө келди дейт,
Эртесинде болду дейт,
Үйүн чечип жөнөдү,
Кушчулардын Кутунай,
Саруулардан Сагынай,
Акбердинин досу экен.
Эки жүз түтүн саналып,
Кошо көчүп жөнөдү.
Күндүк жерге конду дейт,
Шондо куруган Чачыкей,
Акбердинин жанына,
Тура калды астына.
Айланайын жалгызым,
Энеси карып кеткенде,
Баласы бойго жеткенде,
Айланамын өзүндөн,
Карагаттай көзүндөн,
Кагып-согуп коёт – деп,
Ийменемин өзүндөн.
Жараса бир кеп айтайын,
Жарабаса кайтайын,
Какшаган капыр кемпир – деп,
Кагып-согуп койбочу,
Калың кыпчак элиндин,
Кабары жаман угулат,
Жылкыдан бөлүп айдасак,
Колуктуна биз барсак,
Такыя сайды биз кылсак.
Жарайт бекен бул кебим,

Жарабайт бекен бул кебим.
Акбердидей баланыз,
Мурутунан күлдү дейт,
Бура тартып кетти дейт.
Көңүлү барын билди дейт,
Чыйырчыктай карала,
Эжигейдей сарала,
Олжобайдын сан кара,
Санат жеткис көк ала,
Жер каптаган жылкыдан,
Четтен бөлүп алды дейт,
Айдап жолго салды дейт.
Акылдуу туулган Чачыкей,
Күйөөлөтүп барды дейт.

Ошондо Өмөнбай арага киши салып: «Чачыкей синдисин өзү менен кошо алып кеткени жүрөбү? Азыр алып кетпесин, кыз-күйөөнү бетгештирсин, мен эми калың жебейм, мен ыраазымын. Кийин жөн эле берейин» – деди.

Чачыкей: «Макул» – деп, туура көрдү. «Акберди менен Аксурманын тушунда ойноп-күлбөгөндө, качан ойноп-күлөбүз» – деп айылдагы кыз-келин, жигиттердин баары дегдешип чогулду. Баарысы жыйналып барып кош терекке ойноп жатышты.

Чачыкей жалгыз уулум Акберди менен Аксурманын моюн алышып, жаркыраган айдай жүздөрү тийишип тургандарын көрсөм экен деп, куса болуп, көрүүгө басып барган жери:

Чач учтугун колтуктап,
Чач мончогун тутамдап,

Кош теректи бетке алып,
Жүгүрүп жетип барды эле.
Кыз-келиндин баарысы,
Оюнга кирген чагы экен,
Акберди менен Аксурма,
Эки асылды сурасаң,
Кектери бар ичинде,
Томсорушуп сүйлөбөй,
Эки жерде отурат.
Чачыкейди сурасаң,
Бүткөн бою чыйралып,
Айткан сөзү бул болду:
Кырылгырдын кыздары,
Кесигирдин келини,
Өзү ойноп жаткансып,
Тамашага баткансып
Бул кыздардын ичинде
Аксурмадай болпочум,
Бул томсоруп калыптыр.
Боз балдардын ичинде,
Акбердидей жалгызым,
Тилеп алган жарыгым,
Бул томсоруп калыптыр.
Аксурмадай сулууну,
Бир жагынан бештен кыз,
Бир жагынан бештен кыз,
Он кыз жанында болбоспу,
Жөлөп, таяп келбеспи,
Акбердидей баланы,
Бир жагында беш жигит,
Бир жагында беш жигит
Ондон жигит болбоспу,

Жөлөп таяп келбеси,
Элдештирип койбоспу,
Анан оюн болбоспу.
Чачыкей сулуу бейбагың,
Каргап тилдеп жиберди,
Бул какшаалдардын баарысы,
Каада билбей кайда өскөн?
Какыраган сайда өскөн.
Муну укканда кыз-жигит,
Айт-айтпаса төгүнбү?
Биз билбестик кылдык – деп,
Он кыз тура калды дейт,
Аксурмага барды дейт.
Он жигит туруп бул жактан,
Акбердиге барды дейт.
Акберди бала асылың,
Чачыкейден уялып,
Тигинде энем турат – деп,
Ордунан турбай койду дейт.
Чачыкей сулуу бейбагың,
Уялганын билди дейт,
Тутамдаган чач мончок,
Көё берип басты дейт.
Чач мончогу шаркылдап,
Алты чачпак күбөктү,
Май сооруда жаркылдап,
Басып кетти Чачыкей,
Мойнун буруп бер жакка,
Көзүн салып балага,
Кыйыгы менен көрдү дейт.
Кайра карап басты дейт,
Акбердини карасаң,

Аксурмадай сулуунун,
Короздой болгон мойнуна,
Колун арта салды дейт.
Бир колун салып моюнга,
Ийиктей болгон ак эмчек,
Сыга кармап турду дейт.
Чачыкейди сурасан,
Кайра басып келди дейт,
Акберди менен Аксурма,
Ай тийгендей балкылдайт.
Күн тийгендей жаркылдайт.
Бою бирге экен – деп,
Чырайы бирге экен – деп,
Бир аз сынап турду дейт.
Күйүнгөн менен сүйүнгөн,
Экөө бирдей экен – деп,
Кош теректин түбүндө,
Зыркырап ыйлап турду дейт:
– Кош-кош терек, кош терек,
Мен кошуңдан айланам,
Акберди менен Аксурма,
Кошулушкан ордуна,
Чырайыңа айланам.
Айлансам болот алдына,
Алдамдын берген перзентке,
Айлансам болот кудайга.
Кудайдын берген кулуну,
Таң атканча жаткыла,
Тамаша-оюн кылгыла,
Мен кудайга ыраазы,
Уйкум келди кайтамын,

Кайра басты Чачыкей,
Чач мончогу шаркылдап,
Алтын чачпак күбөктүү,
Май сооруда жаркылдап.

ЧАЧЫКЕЙ МЕНЕН АКБЕРДИНИН КЫПЧАК ЭЛИНЕ КАЙТКАНЫ

Эртесинде болду эле,
Кийитти келип жыйды эле.
Бир жабыкка жыйды эле,
Мындан куру калбайм – деп,
Аралап туруп Чачыкей,
Бир жакшы чапан алды дейт,
Өмөнбай деген атага,
Арага киши салды дейт.
Атакем берсин кийитке,
Кер кулундай күлүктү,
Ак зоот менен ак олпок,
Муну берсин кийитке.

Чачыкей атасынын кер кулун деген атын, ак зоот, ак чопкут ушул үчөөнү берсин деп сураткандан кийин Өмөнбай угуп: «Кыз экенинде жинди эле, күйөөсү Олжобай өлгөндөн кийин жини басылдыбы десем, сууга сие турган жинди болуп, даарып кеткен турбайбы? Атымды ашыма чаптырып, тонумду жуучума берем, менин азыр төрүмдөн көрүм жакын болуп турат» – деп бербей койду.

Чачыкей бул сөздү уккандан кийин кичине таарынып: «Мейли бир гана арманым бар, баламдын

Кудаке деген жоосу бар эле. Ошого казатка минер аты жок, үстүнө киер зооту жок. Аты алып, тону сайып берер дейсинби» – деп кийитке жыйналган кийиттердин баарын чачып талатты.

Чачыкейди сурасан,
Желип келген жеңеге,
Басып келген балдызга,
Жетим менен жесирге,
Бечара менен карыпка,
Кудайы кылып чачты дейт,
Кудайга макул болду дейт.
Чачыкей муну кылды да,
Жөнөдү көчүп элине,
Кутчу менен сарууга,
Кутунай менен Сагынай,
Акбердинин жан досу,
Эки жүз түтүн саналып,
Кошо көчтү шаркылдап.
Акберди мырза балаңыз,
Аттанып кошо жүрөрдө,
Желип келди женелер,
Басып келди балдыздар,
Айланайын Акберди,
Эне ээрчиген баладай,
Бүгүн кошо жүрбө – деп,
Коё бербей коюшту.
Атты агытып жиберди,
Акбердини сурасан,
Күнү-түнү төрт күнү,
Жатып калды кечикти.
Акберди туруп кеп айтат:

– Айланайын агалар,
Эртең эрте келгиле,
Атымды токуп бергиле.
Чачым жаман киши эле,
Төөнүн комун чеччү эмес,
Эл четине ал барса,
Жоо четине барышса,
Кандай айла кыламын,
Акберди менен Аксурма,
Инирден төшөк салды дейт,
Таң атканча жатты дейт,
Тамашага батты дейт.
Таң маалы болгондо,
Акбердидей баланыз,
Катуу уктап калыптыр,
Аксурманы карасаң,
Төшөктөн жылып турду дейт.
Күзгө маал болгондо,
Жылкычылар жылкы айдап,
Жуушатууга келиптир,
Аксурманы сурасаң,
Жылкыга басып барды дейт.
Кер кулундай күлүктү,
Кармап келип байлады,
Акбердидей төрөнүн,
Ээрин токуп шайлады,
Үйгө басып барды дейт,
Аксурманы мен айтсам,
Килем менен килчени,
Ыргытып баарын чачты дейт
Ак чопкут менен ак зоот,
Катмары менен алды дейт,

Уурдап алып келди дейт.
Карагайга капшырды,
Кер кулундун үстүнө,
Ээрге бекем жапшырды.
Бек бөктөрүп алды дейт.
Эки этегин чыгарып,
Көрүнө кылып койду дейт.
Жана үйгө кирди дейт,
Жарак менен жабдыкты,
Мылтык менен найзаны,
Эшикке илип койду дейт.
Жана үйгө кирди эле,
Акберди уктап жатат дейт,
Аксурманы сурасан,
Жаш баладай терметип,
Жаш кишидей ойготот.
Койчу бала, койчу дейм,
Турчу бала, турчу дейм,
Сен эмнеге жатасың,
Жалгызым качан келер – деп,
Эжекем күтүп калды дейт,
Акбердини сурасан,
Аттай туйлап турду эле,
Кийимди көздөй бой салды,
Кийимди даяр кылды дейт.
Эшикти көздөй бой салды,
Аксурма сулуу бейбагын,
Жаш чыбыктай ийилип,
Эшикке чыкты эңкейип,
Тышка чыкса Акберди,
Кер кулун турат байлалуу,
Ээр-токум шайлалуу,

Ак зоот менен ак чопкут,
Бек бөктөрүп таңылуу.
Этеги чыгып көрүлүү,
Баягыны көрдү эле,
Жакасын кармап күлдү эле,
Жакшы экенин билди эле.
Атты көздөй бой сунду,
Акбердини Аксурма,
Колтуктап атка мингизди,
Чылбырынан алды эле,
Жетелеп алып чылбырдан,
Кабакка басып барды эле,
Эки асылды сурасан,
Кучакташып көрүшөт,
Моюндан алып өбүшөт.
Аксурмадай сулуунун,
Айткан кеби бул болду:
– Атакемдин кер кулун,
Ак чопкут менен ак зоот,
Үчөөн бирдей сен алып,
Ала качып барасың,
Тилинде кара мөөрү бар,
Эрдинде кара сөөлү бар.
Каргышы ката кетпеген,
Кара нээт киши эле.
Кокус кармап салбасын,
Эки бирдей жаштардын,
Убалына калбасын.
Келе бери колунду,
Катын намыс куубагын,
Четтен жылкы ала көр,
Алып келип кыра көр,

Энекең көңүлүн баса көр,
Намыс бүттү кыла көр.
Аны кудай сага берсе,
Атына атты кошо бер,
Тонуна тон кошуп кел,
Акбердини сурасаң,
Салып жолго кирди дейт,
Энесин карай жүрдү дейт.
Аксурманы сурасаң,
Жакасын кармап жалынат,
Жасаганга сыйынат.
Алда кудай алда – деп,
Айланайын кан жездем,
Жалгызыңды колдо – деп,
Кайта басып кетти дейт.
Акбердидей балаңыз,
Кер кулундай күлүктүн,
Үстүнөн түшө калды дейт,
Бул абышканын аты – деп,
Мен аягын көрөм – деп,
Салып жолго түштү дейт.
Оозун коё берди ошол,
Чу дегенде бир көрдү,
Андан ары бир көрдү,
Андан ары ким көрдү.
Көрүнгөндөн көрүнөт,
Көрүнбөсө түгөнгүр,
Көк түтүн болуп бөлүнөт,
Баскан жери быркырап,
Чоң казандай даңканы,
Төбөсүндө чыркырап.
Күлүк деген кайда экен,

Жүгүргөнү майда экен,
Өйдө-өйдө жер келсе,
Жал куйругун жайылтат,
Ылдый-ылдый жер келсе,
Эликтей бутун сайылтат.
Чачыкейге барды эле,
Чачыкей көрө койду эле,
Айланайын чырагым,
Кагылайын жалгызым,
Көп кечигип сен калдың,
Көп сагынып мен калдым.
Бери болчу өбөйүн,
Тамагынын астынан,
Так дедире бир өптү.

ЧАЧЫКЕЙ МЕНЕН АКБЕРДИ ЖОЛ ҮСТҮНДӨ

Көрүп көңүл тынган сон,
Жер жаңылып калыпмын,
Опол тоодон өтүппүз,
Кебез тоого жетипшиз.
Айланайын кулунум,
Согулайын чырагым,
Уламыштан угайын,
Уккан кебим чынбы эле?
Чын болбосо канекей,
Жыргалчылык күн болсо,
Жакшычылык күн болсо,
Кебез тоодо жатчу элек,
Кой кыркынын алчу элек,

Кууралчылык күн болсо,
Кебез тоого келчү элек,
Жолго кароол койчу элек,
Бойго бекем болчу элек.
Чачыкейди сурасан,
Жерин түгөл көргөндө,
Мууну бошоп буркурайт,
Баштагысын ойлосо,
Басалбай буту кылтылдайт.
Кара тоонун кырчында,
Калың кыпчак тынчында,
Көрүнгөн мына бул жерлерим,
Мергендер аркар аткан журт,
Мен шордууну санасан,
Тентуш менен жаткан журт.
Тетиги журтту сурасан,
Мергендер кулжа аткан журт.
Мен бейбакты сурасан,
Тентушум менен жаткан журт.
Торко элечек башымда,
Той-тойлогон жер ушул,
Ак элечек башымда,
Ой ойлогон жер ушул.
Уламыштан угайын,
Уккан кебим чын болсо,
Чын болбосо канакей, –
Деп ушунтип Чачыкей,
Ал күнү түнөп жатты дейт,
Эртесинде болду дейт.
Чачыкей чыгып эшикке,
Акбердини чакырды,
Кыпчактарды тапсын – деп,

Акыл менен ой тапты.
Бери келчи балам дейт,
Жер болжолун айтайын,
Жерди болжоп берейин,
Жер-суунду таанытып,
Жиберейин элиңе,
Айланайын чырагым,
Жол көрө элек жаш элен,
Эчтеме билбес боз элен.
Жер болжолун мен айтсам,
Көгөрүп турат көк тескей,
Көк тескейге чыгарсың,
Жаңырык деген кыя ушул,
Жалгыз аттын жолу бар,
Жолдун огу жаткандыр,
Жолго шибер чыккандыр.
Шол жол менен барасың,
Аркы бетин артылып,
Ар жагына түшөрсүң,
Ар жагына сен түшсөң,
Карагай калың жер болот.
Кара тоонун кырчында,
Калың кыпчак тынчында,
Атаң тирүү барында,
Мерген жыйып баруучу,
Тосмодон тосмо тостуруп,
Ак кийик атып кулатып,
Ак шиберге сулатып,
Жаздуу, күздүү эки убак,
Калың кыпчак көп журтун
Жыргатып этке салуучу.
Андан ары барасың,

Көрүнө турат көк дөбө
Салып чыгып барасың,
Сен ошондо барганда,
Чүлүктөрү чүйүлгөн,
Эликтерин карасаң,
Карагандын башынан,
Каргып алыс түйүлгөн,
Жаңырыгы буракан,
Беде менен чоң ушка,
Ат боорунан сулаган.
Балтырканы билектей,
Маралдарын сурасаң,
Мала кашка инектей.
Жыландары ийрейип,
Сүйрөлүп жүрөт чубалып,
Чочко доңуз дагы бар,
Будурунда бугу бар,
Адырында аркар бар,
Тектиринде теке бар,
Чалкынында чары бар,
Кайберен жандын баары бар.
Сыдыра бүткөн талы бар,
Сызып аккан суусу бар,
Өрдөгүн көр, казын көр,
Бээ байлаган сазын көр.
Жайлоосун көр, жайын көр,
Жайында малга тынчын көр,
Кыштоосун көр, кышын көр,
Кышында малга тынчын көр.
Кара тоонун кырчында
Калың кыпчак тынчында,
Атаң тирүү барында,

Ак шумкар алып баруучу,
Алып барып салуучу,
Каркылдатып каз алып,
Куркулдатып куу алып,
Кекилик, чилин илдирип,
Дөңгө чыгып желдирип,
Минтип жыргал кылуучу.
Ошо жерде турасын,
Такыядай көк чоку,
Ыраактан болжоп аларсын,
Салып чыгып барасын,
Салып чыгып сен барсаң,
Кум арык деген жер ошол,
Куруган кыпчак ошондо,
Үйүнө түшпөй келбечи,
Кара бет болгон эненди,
Уят кылып салбачы.
Эсен-аман сен барсаң,
Эки уулунан айрылып,
Эси кеткен Түмөнбай,
Ээрчитип келчи бу жакка, —
Деп ошентип Чачыкей,
Акбердини жиберди,
Түмөнбай минип келүүгө,
Жетегине ат берди,
Жана айтса жана кеп,
Жанакыдай жана сөз.
Такыядай көк чоку,
Ыраактан болжоп алды эле,
Салып чыгып барды эле.
Кум арык деген жер экен,
Адыр-адыр тоо экен,

Адыраган таш экен.
Будур-будур тоо экен,
Будурайган таш экен.
Адам турар жер эмес,
Айбан турар жер эмес,
Канаттуу турар жер эмес,
Карк эткен карга көрүнбөйт,
Көзүнө жандар илинбейт.
Акбердини сурасаң,
Ээрдин кашын какты дейт,
Көзүнүн жашын төктү дейт,
Атаны арман дүнүйө,
Ойронум атам өлбөй кал,
Элге каран салбай кал,
Эл таанытып өлбөдүн,
Жер таанытып өлбөдүн.
Шордуу болгон мен шордун,
Арызым жетпейт кудайга,
Арызым жетсе кудайга,
Өлбөй атам Олжобай,
Жүрбөйт беле далайга.
Ойронум атам деп айтып,
Солкулдап ыйлап турду дейт.
Түнөргөн түтүн көрүнбөйт,
Түмпөйгөн шаары көрүнбөйт,
Түмпүйгөн шаары билинбейт,
Кайдан табам элимди,
Канткенде көрөм журтумду?
Жайылган малы көрүнбөйт,
Жалпайган үйү билинбейт,
Кайдан табам элимди?

Канткенде көрөм журтумду.
Жанымда жүргөн жолдош жок,
Кайрат айтар кишим жок.
Мен эмне ыйлайм – деп,
Кабыландай каранып,
Көрдү ушинтип Акберди.

АКБЕРДИНИН ӨЗ ЭЛИНЕ КЕЛГЕНИ ЖАНА АГАСЫ ТҮМӨНБАЙ МЕНЕН УЧУРАШКАНЫ

Акберди такыядай көк чокунун башында ыйлап, басылып турса, алдында үй ордундай жерде көгөрүңкү чөп көрүнөт. Арасында кыбыраган жан көрүнгөнсүйт.

Эмнеси болсо да барып келейин – деп түшүп барса, боордун баары айдалган аштык. Кыпчак эли ошондо экен деп, баягы көргөн жерге барса, эки көзүн чылпак баскан, жылаңач абышка балтанын башындай арыкты ондоп отурат. Жанына барып турса, Акбердини көрбөй көпкө кечигип калды. Көрбөгөндөн кийин: «Ой, абышка, кандай абышка-сың»,– десе чочуган бойдон чалкасынан жыгылып кетип, жалынат экен.

- Мен батамды берейин,
- Өлтүрүп кеткин жаш бала,
- Отун алар күчүм жок,
- Отунду жагар каруум жок.
- Кандай курган чал элен?

Кандай курган бай элең?
Мен жолоочумун, элчимин,
Мен элимди сурайын,
Жөнүндү айткын угайын.
Кудаке менен Ысабек,
Келген экен деп угуп,
Эсим чыгып кеткени.
Бери келчи атайын,
Эстегим салды эсима,
Эрикпей турчу айтайын,
Байыркы чакта, бай чакта,
Олжобай каным бар чакта,
Түмөнбай деген мырза элем.
Олжобай көзү өткөн соң,
Колу койгон Кудаке,
Айда келип чапты эле,
Айдап малым алды эле.
Күндө келип чапты эле,
Күндө малым алды эле.
Адал түктү немеден,
Жалгыз көзүм бар эле.
Элим тентип кетерде,
Эки бирдей уулумду,
Эки эшекке саткамын,
Эли-журтум баккамын.
Куу баш как баш атанып,
Ушунетип тентип калгамын.
Өзүңдүн жайың ким болот,
Чыныңды айтчы угайын,
Акберди туруп муну айтты:

– Тулпардан калган туякмын,
Мен Акберди чунакмын.
Найзадан калган желекмин,
Асылдан калган белекмин.
Мен Акберди дегенде,
Турамын деп туралбай,
Бет алдынан кетти дейт,
Жер кучактап калды дейт:
Акберди деген атындан,
Мен садага болоюн,
Акберди деген өзүндөн,
Айланайын көзүндөн.
Басайын десем муунум жок,
Барайын десем алым жок,
Өзүң басып бери кел,
Койнуңа башым катайын,
Колтуктан жыттап жатайын.
Акбердини биз айтсак,
Аттан кулап кетти дейт,
Оң бөйрөгүн таянып,
Ойронум атам деп айтып,
Солкулдап ыйлап кетет дейт.
Сол бөйрөгүн таянып,
Султаным атам деп айтып,
Солуктап ыйлап келет дейт.
Асылым атам өлбөй кал,
Элиңе каран салбай кал.
Түмөнбайды сурасаң,
Акбердинин койнуна,
Башын барып катты дейт,

Колтуктан жыттап жатты дейт.
Койну жашка толду дейт.
Кыямат кайым болду дейт.
Ыйлап ыйы канды дейт.
Бир убакта Акберди:
– Тартчы абаке башыңды,
Жалгыз жаным кейиттин,
Жаман муунум бошоттуң,
Муунум толгон муң болгон,
Муң айтарым жок болгон.
Муңумду эми айтамын,
Быркылдабай жөн жатчы,
Тартчы абаке башыңды,
Койнумду жашка толтурдуң,
Агын сууга кой салса,
Агызгандай кылармын,
Асыл жаным өлбөсө,
Мен да ошондой кылармын.
Моокум кансын жыттайын,
Жер кепеден күн көрдүм,
Жер сокудан аш ичтим.
Өлбөс күнүм көргөмүн,
Өчпөс отун жаккамын,
Быркылдабай жөн жатчы,
Тартчы абаке башыңды.
Кара сууга кой салса,
Каркыгандай кылармын,
Кайран жаным өлбөсө,
Мен да ошондой кылармын,
Тартчы абаке башыңды.
Абышкаңды сурасаң,

Баш көтөрүп алды дейт,
Бакырыкты салды дейт.
Өөдө карап өңкөндөп,
Тоону карап тонкондоп,
Жыпжыланаң секирип,
Кетип барат бакырып.
Өз-өзүнөн чамынып:
– Чуучу бийлер, чуу бийлер,
Чуулдабай жаагың бас,
Жабырабай үнүң бас.
Асылың келди көрдүңбү?
Арстан келди билдинби
Туягың келди көрдүңбү?
Тулпарың келди билдинби?
Акберди келди сүйүнчү,
Козуну алып жүгүрчү.
Акберди келди дегенде,
Жыланаң жерден тартайып,
Баары чыгып келди дейт.
Бери карап тургула,
Алганын алдам бериптир,
Журт тилегин бериптир.
Козуну ала келгиле,
Кудайга жанын бергиле.
Маңдайга бүткөн козуну,
Акбердиге тегеретип,
Алып келип сойгула!

Ошентип Акберди келгенде садага кылам деп жыл баккан козуну союп, жүнү менен куйкалап, тааныгандар Акберди менен көрүшүп, тааныбагандар эт менен алек болуп жатышат.

АКБЕРДИНИН ӨЗ ЭЛИНЕ КӨЧҮП КЕЛИП КОНГОНУ

– Олдо журт ай, ушунтип калдынарбы?! Силерге ыраазымын. Ушунча кордук көрсөнөр да, бирден тентип кетпей чогуу турганынарга. Эми мен Түмөнбайды алып кетип, үйгө барганда жүз өгүз айдатам, ошонун этин жеп, терисин көк кылып, Олжобай атамдын Кара кырчын токоюнан кесип, үй жасагыла. Анан көчүрүп алам,– деп Түмөнбайды үйүнө алып келип, үйдүн артында туруп энесине айтканы:

Акбердини сурасаң,
Үй артында турду дейт.
Буркурап үндү салды дейт:
– Айланайын энеке,
Үйдө болуп үн берчи,
Үн алдынан тил берчи,
Абакем келди көрдүнбү?
Арстаным келди билдинби?
Туягың келди көрдүнбү?
Тулпарым келди билдинби?
Сары улак берип жиберчи,
Мен садага кагайын,
Жаңы кийим жиберчи,
Мен жаңыртып алайын.
Кара торпок жиберчи,
Кескилетип салайын.
Үй көтөрүп сен берчи,
Мен киргизип коёмун.

Туу бээ берип жиберчи,
Ныяз айтып чалайын,
Казысына бөлөйүн.
Картасына бөлөйүн.
Чачыкейди сурасан,
Тилеп алган баласы,
Акбердидей жалгызы,
Айтканындай кылды дейт
Туу бээ берип жиберди,
Түмөнбайды сурасан,
Казысына бөлөнүп,
Картасына чөмүлүп,
Жумган көзүн ачкан жок,
Жыргап жатып калды дейт.

Акберди жүз торпок, жүз өгүз айдатып, этин же-
дирип, терисин көк кылдырып, үй жасатты. Үйлөрүн
жасап бүткөндөн соң, баарысын Опол тоо менен Ке-
без тоонун ортосуна көчүрүп келип таштады.

Бир күнү Акберди акыреттик досу Кутунай ме-
нен Сагынайды чакырып, мен силерден бир сыр
сураймын: – Сен экөөң менин досум эленер. Силер
эл-журтунардан ажырап, мында эмне кылып жүрө-
сүңөр – деди.

Кутунай, Сагынай жарыша: – Биз сенин кыя-
маттык досунбуз, биз сен деп, сен үчүн келип, сага
караан бололу деп келип жүрөбүз – дешти.

– Мен деп келсеңер, эгерде жаманчылык көрсөм
жаманчылыгыма, жакшылык көрсөм жакшычы-
лыгыма көнүп чыдайсыңарбы же жаманчылык
көргөндө качып кетесинерби? – дейт.

– Чыдайбыз, чыдайбыз – дешти.

– Эмесе мына бул Опол тоо менен Кебез тоонун ортосуна эл келип конду дейт. Көрдүнөрбү? Кандай экен?

– Көрдүк, үстүндө кийим жок, үйүнүн жабуусу жок. Сырдалган кызыл уук менен, кызыл кереге тигилип турат.

– Анынар рас болсо, мен деп келген болсоңор Кутунай менен Сагынай бул жылы кийиз байпактын жүнүн алып калбастан, бардык жүнүнөрдү бергиле. Үйлөрүн жаап алышсын – деди.

Кутунай менен Сагынай макул деп, койлорунун жүнүн беришти. Кыпчактар жүнгө жыргап, жакшы катындар үйүн жаап, жип-шууларын жасап алышты. Жаман катындар жүнүн шамалга учуруп, үйүн араң жаап калышты.

Үйлөрүн жаап болгондон кийин Акберди Кутунай менен Сагынайды дагы чакырып жана алдына алып отуруп: «Эми буларга тамак берип тойгузалы» – деп малды союп, этин салып, кымызды жыйнап кыпчак элине берди. Эки берди, үч берди, төртүнчүсүндө ичтиби, ичпедиби Акбердинин жанына кол курап жатып калышты.

Күндөрдүн бир күнү Акберди калың кыпчак элин жыйнап, Олжобайдын жылкысын бөлүп берди. Алдына кырк, артына 15тен жылкы тийди. Кутунай Акбердини: – Жылкың канча экен, эсебин алдыңбы? – деди. Акберди: – Кунан байталдын айгыры 9200 экен, башкасын билгеним жок – дейт.

АКБЕРДИНИН КУДАКЕ МЕНЕН УРУШКА ЧЫККАНЫ

Алар ошентип өздөрү менен өздөрү мас-майран болуп жатканда Кудаке он жигитке айтып, чалгынчы кылып жиберди. Он жигит келип караса Опол тоо менен Кебез тоонун ортосуна толгон үй менен малды көрүп, кайта барып Кудакеге айтты. Кудаке баягы жинди жээндин баласы Акберди келгендир, жүргүлө барып, чаап алып келели деди. Жетимиш миң кол менен келди. Келсе аппак үй менен мал Опол тоо менен Кебез тоонун ортосуна батпайт. Кудаке эн көп экен деп коркуп, Түмөнбайга тийген кырк жылкыны алдына салып кайта кетти.

Түмөнбай эртең менен жылкысына караса жок, кууп барса, нече миң колдун келген изин көрөт. Кудаке келип кеткенин билип, Сарыбайга келип, Акбердиге айталы десе Сарыбай болбой койду. Ошону менен ал күнү өтүп, эртеси ар кимиси келип, андан көрө барып айткын дешти.

Түмөнбай менен Сарыбай Акбердиге айталы деп келсе, жаңыдан чай ичип жаткан экен. Акберди чай ичиниз деп тура берди. Жүрөктөрүнө чай барбай, бат эле бата кылып, дасторкон жыйналды. Ушу күнү Чачыкей түшүндө Кудакенин келгенин көргөн экен. Тетири карап отуруп үн салды:

— Түндө жатып түш көрдүм,
Түшүмдө жакшы иш көрдүм.
Асылым атка миниптир,
Ачууланып туруптур,

Ойронум атка миниптир,
Кайгырып келип туруптур.
Керетим чыдап кетпесе,
Ажалым бул жыл жетпесе,
Каңкору келди камынып,
Кара килем жамынып.
Асылым үнүн укканда,
Баталбай кетти кайрылып.
Малың аман-эсенби?
Эли-журтуң аманбы?
Чачыкей муну айтканда,
Түмөнбай туруп муну айтты:
– Кара басып өзүмдү,
Уйку басып көзүмдү,
Түндө уктап калыпмын.
Нече миң кол келиптир,
Астымдагы кырк жылкы,
Айдап алып кетиптир.
Ушул сөздү укканда,
Акберди турду айкырып,
Эмне дейт деп чакырып.
Акберди үнүн укканда,
Жүрөгү өлгөн бечара,
Түмөнбай менен Сарыбай,
Жүгүрүп тышка чыкты дейт.
Эси чыгып кетти дейт,
Акбердини сурасаң,
Кабыландай каранып,
Байлоодо турган жолборстой,
Өз-өзүнөн чамынып,
Баштатан келип айтпастан,

Башыңа жара чыктыбы?
Эртерээк келип угузбай,
Эсиңе жара чыктыбы?
Элинен малды алдырып,
Эркек үйдө жатабы?
Калкынан малды алдырып,
Азамат үйдө жатабы?
Акберди төрө баатырың,
Атка минип алды дейт,
Айкырыкты салды дейт.
Кушчу менен сарууга,
Кыйкырыкты салды дейт.
Астың болсун кер мурут,
Аркаң болсун боз бала.
Эки жүз жигит чыккыла.
Элиме жоо келиптир,
Айдап малым алыптыр.
Кара басып мен шордуу,
Бүгүн уктап калыпмын.
Чачыкей туруп кеп айтат:
– Айланайын чырагым,
Атка сапар арыбайт,
Эрге сапар карыбайт.
Ушу сапар барбачы,
Кудаке деген жаман жоо.
– Кантип үйгө жатамын,
Кудакени укканда,
Түгөл боюм титирейт,
Туташ боюм калчылдайт.
Кантип үйгө жатамын,
Мени айтып нетесиң?

Атымда айып көп эле,
Ашуу ашып таш басып,
Алты айчылык жол басып,
Таманы жука, таш өткөн,
Маңдайы жука күн өткөн.
Байтал бээнин баласы,
Ат азабын тартасын,
Тартмайынча арга жок,
Ыйлап-сыктап отурсан,
Бир тыйынча пайда жок.
Атымдын күчү бар болсо,
Артынан удаа барайын,
Бир тогошуп келейин.
Олжобайдын ак туусун,
Ак алтындай чон туусун,
Ушу күнү жайды дейт.
Атка кошун тарттырып,
Азык-түлүк арттырып,
Алда сапар жүрдү дейт.
Ак боз бээни алдырып,
Эл четине чыкты дейт.
Чачыкей туруп кеп айтат:
– Артынан кууп барарсың,
Ээр белдин астынан,
Эңкейип кароол карарсың.
Керетим чындап кетпесе,
Ажалым чындап жетпесе,
Алты сан кара кол көрдүм,
Айгайлаган чуу көрдүм.
Жер майышкан кол көрдүм,
Көк тиреген чуу көрдүм.

Жети сан кара кол көрдүм.
Жер майышкан туу көрдүм,
Мойнуна бурчак салыптыр,
Бабединге жалынып,
Айланайын жаш балдар,
Баарың бирдей боз балдар.
Мен батамды берейин,
Алаканың жайчы? – деп,
Оомийин бата кылгын – деп
Бата кылып турду дейт.
Жолуңду кудай ондосун,
Жолдошуң кызыр ондосун,
Ата арбагы жөлөсүн,
Аман болсоң жалгызым,
Жыйырма күндөн калбай кел,
Жыйырма күндөн кечиксең,
Үмүтүм сенден үзүлөт,
Аска ташка чыгамын,
Айрылып сенден калганча,
Азапты тартып жүргөнчө,
Учуп өлүп каламын, –
Деп ошентип Чачыкей,
Кайра тартты үйүнө.
Акбердини сураган,
Эки жүз жигит жанында,
Салып жолго кирди дейт.
Акбердини сураган,
Эки жүздөн бөлүнүп,
Опол тоодой көрүнүп,
Кунан чабым алдына,
Түшүп жолго кетти дейт.

КУДАКЕ МЕНЕН УРУШ КЫЛГАНЫ

Ээр белдин астынан,
Эңкейип кароол карады.
Алты сан кара кол көрдү,
Айгайлаган чуу көрдү.
Жети сан кара кол көрдү,
Жер майышкан кол көрдү.
Баякыны көрдү дейт,
Кылт этип кайра тартты дейт.
Дөңгө чыгып турду дейт,
Артындагы боз балдар,
Үн жетер жерге келди дейт.
Акбердини сурасан,
Кыйкырыкты салды дейт.
Кушчулардын Кутунай,
Саруулардын Сагынай,
Өңгөң туруп экөөң кел,
Кутунай менен Сагынай,
Салып кирип келди дейт.
Акберди туруп муну айтат:
– Кушчулардын Кутунай,
Саруулардын Сагынай,
Ээр белдин астынан,
Эңкейип кароол карадым,
Алты сан кара кол көрдүм,
Айгайлаган туу көрдүм.
Жети сан кара кол көрдүм,
Жер майышкан көп колду,
Булар дагы көрдү дейт,
Акберди үндү салды дейт.

Муну кантип тиебиз,
Буларды кантип алабыз?
Кутунай туруп кеп айтат,
Кеп айтканда деп айтат:
– Кабактан бугуп баралы,
Коё берүү ат жатат,
Атгы тийип алалы,
Өздөрүн жөө коёлу
Токойдон бугуп баралы,
Коё берүү ат жатат,
Токтоп тийип алалы,
Өздөрүн жөө коёлу.
Кутунай муну айтканда,
Акберди туруп муну айтты:
– Токойдон бугуп баргыдай,
Токтоп тийип алгыдай,
Токтогон доңуз ал эмес.
Топтолгон мерген биз эмес.
Качырган мерген биз эмес,
Көрүнөөгө чыгалы,
Ажал жетсе өлөлү,
Бир тогошуп көрөлү.
Көрүнөөгө чыкты дейт.
Көрүнөө карап турду дейт,
Кудакө көрө койду дейт.
– Жоролор бери карачы,
Бирдемени көрдүнбү,
Бирдемени билдинби?
Ээр белдин астында,
Эңкейип турат бир адам.
Салабаттуу сөөлөттүү
Атка отурганы келбеттүү,

Баягы жинди Олжобай,
Ошонун уулу шекилдүү.
Казан-аяк чачпаңар,
Атты көздөй басыңар,
Шек алдырып салбаңар,
Байгамбар жүргөн жол ушул,
Баласы тургай атасын,
Женип алган кол ушул.
Чалыяр жүргөн жол ушул,
Чала жинди атасын,
Өлтүрүп алган кол ушул.
Тор кашкадай күлүктү,
Алып келип токуңар,
Өзүм жалгыз барайын,
Башын кесип алайын.
Көрдөн чыккан көп кыпчак,
Түтүнгө бөлүп алалы.
Кудайдын берген дөөлөтүн,
Үйдө жатып көрөлү.
Торкашкадай күлүктү,
Алып келип токуду,
Жарак-жабдык асынып,
Кудакке атка аттанып,
Жүрүп калды ошондо.
Акбердини сурасан,
Айкырыкты салды дейт.
Эки жүз боз балдар,
Бери келчи жаш балдар.
Сен балдардын ичинде,
Энеден эрке бирөө бар,
Атадан ардак бирөөң бар.
Мен барыңды кырдырып,

Убалыңа калбаймын.
Ушу жерден кайтып кет,
Көргөн менен билгенге,
Салам дуба айтып кет.
Акберди муну айтканда,
Кутунай туруп муну айтты:
– Аяш атам Олжобай,
Өлүп калды көрдүңбү?
Аяш энем Чачыкей,
Көзү тирүү турганда,
Сенден тирүү айрылып,
Үйгө кантип барайын.
Аяш энем Чачыкей,
Кошо өлбөй сен менен,
Тирүү кантип барайын.
Келе жаткан чоң дөөнү,
Ушу сапар мага берчи,
Тегерете санабайм,
Теги жаным аябайм.
Кыдырата санабайм,
Кылча жаным аябайм.
Өлөмүн деп санабайм,
Өлүмдөн башым аябайм.
Өпкөсүн айра саяйын.
Акберди туруп муну айтат:
– Ушу сапар сураба,
Кудакени укканда,
Түгөл боюм титирейт,
Туташ муунум калчылдайт,
Колум менен өлтүрүп,
Бир кегимди алайын.
Кутунай туруп кеп айтат,

Кеп айтканда деп айтат:
– Аптиек, алип окуштук,
Атыңды кармап токуштук.
Чалгыңды бирге чалыштык,
Куугунду бирге кууштук,
Кай жерде көңүл калыштык.
Ушу сапар маа берчи,
Акыреттик дос элек,
Көкүрөктө жаным бир,
Көмөкөйдө тилим бир.
Жүрү сууга баралы,
Биз дааратты алалы,
Ажал жетип, күн бүтсө,
Даарат менен өлөлүк,
Бийман менен кетелик.
Сууга түшө калды дейт,
Даараттарын алды дейт.
Акбердини сурасаң,
Үпчүлүгү бир тогуз
Үпчүлөнгөн ак күбө,
Үпчүлөнүп алды дейт.
Топчулугу бир тогуз
Топчулама ак зоот,
Топчуланып алды дейт.
Түгөл боюн топчулап,
Тулку боюн үпчүлөп,
Жалаң найза жалантып,
Ач билекке илди дейт.
Эшик эндүү ак балта,
Кыстарып белге алды дейт.
Акберди туруп сөз айтты,
Сөз айтканда муну айтты:

Кушчулардын Кутунай,
Саруулардын Сагынай,
Найзаны мурун саяйын,
Найза учуна мен кетсем,
Акырет жайга жөнөлсөм.
Кара малды таштанар,
Катын менен баланы,
Аруу менен жесирди,
Алып журтун тапкыла.
Сенден мурун мен кетсем,
Тозок жолун тозоюн,
Бейиш жолун ачайын.
Бешиктеги баладай,
Күнөөсүн жоюп кетейин.
Келе берчи колунду,
Чачыкемди жакшы бак,
Энекемди жакшы бак.
Энем карып кетти эле,
Менден башка перзент жок,
Жылуу тамак бере көр,
Жумшак төшөк сала көр,
Айланайын бир кудай,
Ушу канкорду бере көр.
Ушу канкорду сен берсең,
Чачыкемдин чаар атын,
Айтып койдум жолуна,
Алтындан кылган добулбас,
Муну колго алды дейт.
Чыны тийсе чык эткен,
Камчы менен чапканда,
Тоо жаңырып заңк эткен.
Алтындан кылган добулбас,

Карс дедире бир салып,
Жедигерлеп бакырып,
Олжобайлап чакырып,
Тоону карап бакырса,
Тоо тенселип кетет дейт,
Ылды карап бакырса,
Суу чайпалып кетет дейт.
Ар жактан чыгып Кудаке
Бер жактан чыгып Акберди,
Карама-каршы келди дейт.
Акберди менен Кудаке,
Күнгөй менен тескейдей,
Күн алышып келди дейт.
Эшик менен төр эндей,
Бет алышып келди дейт.
Күкүк менен Зейнептей,
Үн алышып келди дейт.
Акбердини биз айтсак,
Эрдин кесе тиштенип,
Этегин кайра кыстарып,
Акберди менен Кудаке,
Качпа-качпа-качпа – деп,
Эки эмчектин орто – деп,
Так жүрөктүн толто – деп,
Өлөр жерин ушу – деп,
Кудаке келип сунду найза.
Акбердини сурасаң,
Эки эмчектин тушу – деп,
Өлөр жерин ушу – деп,
Бу да сунду найзаны.
Жоо арызын алалек,

Жоону сайып көрө элек,
Кыска кармап калыптыр,
Кудакени биз айтсак,
Жоону сайып көргөн кул,
Таптуу кармап алыптыр,
Келип сайып калыптыр.
Акбердини биз айтсак,
Жөнкүтүп кармап алалбай,
Жөндөп найза салалбай,
Найза турат кылтылдап,
Көзү турат жылтылдап,
Түк да көтү былк этпей,
Тек да бою солк этпей,
Туруп берди кебелбей.
Ал аңгыча болгон жок,
Үзөнгүдөн бут кетип,
Чыгып бара жатат дейт,
Алда кудай алда – деп,
Алда кирди оозуна,
Арбактуу атам желө – деп,
Арбак кирди оозуна,
Аттын жалын кучактап,
Жыгылып барып онолду.
Оңолуп атка минди дейт.
Эсине эми келди дейт.
Белиндеги айбалта,
Эшик эндүү чоң балта,
Сууруп белден алды дейт.
Тиреп турган найзаны,
Карс дедире салды дейт.
Найза кетти быркырап,

Темири кетти чыркырап.
Найза колдон сынган соң,
Кудакени сураһан,
Бурулуп уруш салган жок,
Тура тартып турган жок.
Сан колуна бет алып,
Бура тартып качты дейт.
Бура тарта бергенче,
Как өпкөнүн тушу – деп,
Өлөр жериң ушу – деп,
Кудакени Акберди,
Карс дедире бир сайды,
Жыгылып барып онолду,
Сан колго кире бергенче,
Жоо качтылап бакырып,
Дал ортодон бир сайды,
Найза кирип кетти дейт,
Эңкейип келе жатканда,
Жерге түшүп каларда,
Сан колго кире берерде,
Кудакенин иниси,
Ысабек деген бар экен,
Кабактан бугуп калыптыр,
Капшытынан качырып,
Туурасынан кошулуп,
Акбердини Ысабек,
Карс дедире бир сайды.
Акбердини сураһан,
Үзөңгүдөн бут кетип,
Жыгылып барып онолду,

Акбердинин жан досу
Өзүн билген Кутунай,
Кабактан бугуп калыптыр,
Ысабек жүрө берерде,
Туурасынан качырып,
Ысабекти Кутунай,
Карс дедире бир сайды,
Ысабекти сурасан,
Ат үстүнөн учту дейт,
Жер кучактап жатты дейт.
Кудакенин калын кол,
Атка камынып калды эле,
Колу күйгөн мындан көп,
Акберди кирди аралап,
Төгөрөгүн жаралап,
Жамгырдай кылып жаа тартып,
Мөндүрдөй кылып ок атып,
Ак чатыр менен көк чатыр,
Айга бериш жыгылды,
Азамат менен эрендер,
Эр алдында кырылды.
Жана аралап кирерде,
Акберди бала баатырың,
Кер кулунду алганда,
Кайнатасы Өмөнбай,
Акбердини каргаган,
Каргышты кийин угуңуз,
Чыдап байкап туруңуз.
Каран калган кер кулун,
Өөдө-өөдө жер келсе,

Текиреңге жарабайт.
Ылды-ылдый жер келсе,
Чуркаганга жарабайт.
Алдыңкы буту бүгүлөт,
Көткү буту жүгүнөт.
Башын чайкап турду дейт
Акбердини сурасаң,
Арманын айтып турду дейт.
Кер кулун болбой жерге кир,
Багалчагың бир тутам,
Бакадан бүткөн ит белең?
Согончогуң бир тутам,
Донуздан бүткөн ит белең?
Жүгүрө түшсөң не болду,
Кер кулунду жетелеп,
Табактап дары куят дейт,
Сүмбөлөп окту урат дейт,
Ок жаадырып турат дейт.
Сууну бойлоп жакалап,
Кер кулунду жетелеп,
Откозуп баатыр жүрдү дейт.
Эки жүз кана боз балдар,
Сагынай менен Кутунай,
Кыргыектей тиет дейт,
Кырылышып жүрөт дейт.
Ителгидей тиет дейт,
Ийрип айдап жүрөт дейт.
Бир убакта Кутунай,
Акбердини эстеди,
Сууну бойлоп жакалап,
Издеп жетип келди дейт.

Кер кулунду жетелеп,
Сыр найзаны таянып,
Жүргөн экен Акберди.
Акбердини көрдү дейт,
Айланайын Акберди,
Кара кашка минсеңчи,
Качырып жоого тийсеңчи.
Табына келген союлгур,
Кызыгыңды көрсөмчү,
Акберди туруп муну айтты:
– Айланайын өзүңдөн,
Айтып турган сөзүңдөн,
Кара кашкаң мине албайм.
Качырып жооң тие албайм.
Алсаң дагы алып кет,
Алууга күчүң келбесе,
Жан кутказып качып кет.
Сенден эр да мен эмес,
Менден эр да сен эмес.
Кер кулунду жетелеп,
Көрбөгөн жолум төтөлөп,
Тоо таянып көрөйүн,
Ал аңгыча болгон жок,
Калың колдуу жедигер,
Акбердиси качты – деп,
Качып үйгө кетти – деп,
Каптап келет калың кол.
Кутунай кайта кирди дейт,
Кайта серпип кетти дейт.
Кутунайдын башына,

Найза тийип калды дейт.
Акбердиге жетти дейт,
Аттан учуп кетти дейт.
Айдай болгон башымда,
Алакандай чолом жок,
Айлам кетти кантейин,
Кара кашка мине көр,
Качып элге кете көр.
Акбердини сурасаң,
Темир таман үзөнгү,
Теппей чурап минди дейт.
Акберди кирди аралап,
Төгөрөгүн жаралап.
Бөрү тийген койлордой,
Бөлөк-бөлөк кылды дейт.
Бөлүнгөн койдой кырды дейт.
Ителги тийген таандай,
Ийрилтип айдап кырды дейт,
Баарысын кырып салды дейт.
Бут көтөрүп калды дейт,
Колдон качкан эркечтей,
Баары колдон айрылып,
Ысабек менен Кудаке,
Эки канкор качты дейт.
Акбердини сурасаң,
Артынан түшүп калды дейт,
Жетпей турган болду дейт.
Кара кашка аргымак,
Өөдө-өөдө жер келсе,
Текиренге жарабайт,
Ылдый-ылдый жер келсе,
Чуркаганга жарабайт,
Астынкы буту бүгүлүп,

Көткү буту жүгүнүп,
Башын чайкап турду дейт.
Акберди туруп үн салды,
Эки бирдей канкорум,
Эки бирдей кургурум,
Алты ачка карышкыр,
Бир токтуга тоёбу?
Эки баатыр бириксе,
Бир кишини коёбу?
Атыңдын башын бери тарт,
Мени өлтүрүп ала жат,
Кудакенин иниси,
Өлүп калган Ысабек,
Айт-айтпаса төгүнбү,
Акбердиге барууга,
Кайта тартып келерде,
Жааны тартып кетти эле,
Жетип огу тийди эле.
Аттан учуп кетерде,
Кудаке жөлөп алды дейт.
Жетелеп кетип калды дейт.
Асманда булут тутулду,
Кудаке менен Ысабек,
Ай күнөө качып кутулду.
Көктөн булут тутулду,
Кудаке менен Ысабек,
Көрүнөө качып кутулду.
Аттан түшүп калды дейт,
Атаны арман дүнүйө,
Эки бирдей канкордун,
Сыртынан этин албадым,
Же болбосо арман күн,
Сыртымдан этим алдырып,

Мында өлүп калбадым.
Койдой башын кеспедим,
Коондой башын жарбадым,
Кутунайды сураган,
Сак-саламат болду дейт,
Акберди кайда кетти – деп,
Издеп жетип келди дейт.
Кайгырып ыйлап отурат,
Кутунай барып сурады,
Эмне болду жан достум,
Акберди туруп муну айтты:
– Эки канкор кутулду,
Ичим күйүп ыйладым.
Кутунай туруп муну айтты:
– Качан болсо ыйлайсың,
Кудай берди сан колду,
Акыр бир күн барарбыз,
Ажалы жетип күн бүтсө,
Бир күн барып аларбыз.
Кайрат айтып турушуп,
Каткырышып күлүшүп,
Баягы жерге келди эле,
Азууларын арбайтып,
Атта өлүмү көп экен.
Сакалдарын чычайтып,
Эрде өлүмү көп экен.

Ушинтип Кудакке менен Ысабекти качырып жиберип, колун кырып салып, өлгөн жерине келсе эки жүз жигиттин баары аман. Чыпчыргасы корогон эмес.

АКБЕРДИ КУДАКЕНИ ЧААП, ЭЛИНЕ КАЙТКАНЫ

Акберди жигиттерге жерде олоң, жерим оттук, кыпчак калбасын, бир эрдикин бирге арткыла деп баары кийимдерин чечип аттарга артып, эки жүз жигит аттарды айдап, үйлөрүн көздөй жөнөдү. Белден ашып бер жагына түшкөндөн кийин, Кутунай, Сагынай, Акберди үчөө алдында жүрүп, балдар артынан аттарды айдап келе жатты.

Ошо күнү так жыйырма күнгө толгон экен. Чачыкей жаш балдарды кырып салып, эчак эле алып кетти го, андан көрө аска ташка барып, учуп өлөйүн, — деп ойлоп, аска таштын ичине барып өөдө араң дегенде чыгып, өзүн өзү таштай турган болуп: — Кой арам өлөмбү, адал өлөмбү, молдодон сурайын, — деп кайра түшүп молдого келди. Молдо келип: «Мен өлөм десем коё бербейт го, андан көрө учуп өлөйүн» — деп аска таштын башына чыгып барып, эми учам, эми учам деп туруп жолду караса, буудак-буудак чаң көрүндү. Чанды Чачыкей көрүп: «Жаш балдарды кырып салып, эми өзүбүздү чапканы келе жаткан экен. Андан көрө барып, сайышып өлөйүн» — деп чуркап келип чаар атты токунуп, чачын төбөсүнө түйүп, ак найзаны колго алып жөнөп калды.

Муну Акберди көрүп: «Энем кантсе да бизди өлтүрүп жоо келе жаткан экен, барып сайышып өлөйүн деп келе жатат, бирөөң жедигердин киймин кийип, жедигерлеп качырсаңар, жаны таттуу бекен, же атайы эле өлөйүн деп келе жатты бекен?» — деди.

Кутунайды сурасан,
Сүйгөн атын минди дейт,
Сүйгөн кийимин кийди дейт.
Сыр найзаны колго алып,
Доолбасын колго алып,
Доолбасын карс уруп,
Жедигерлеп бакырып,
Качырып жүрүп калды дейт,
Чачыкей менен Кутунай,
Күнгөй менен тескейдей,
Күн алышып калды дейт.
Эшик менен төр эндей,
Бет алышып калды дейт.
Күкүк менен Зейнептей,
Үн алышып калды дейт.
Кутунайды карасан,
Бетимден таанып коёт – деп,
Бетин бурду Кутунай.
Чачыкейди карасан,
Найза менен сайды дейт,
Жыгамын дейт жыгалбайт,
Жыга сайып кеталбайт.
Солкулдатып турат дейт,
Ургаачылык кылат дейт.
Акберди чыкты булкулдап,
Кер кулун менен солкулдап,
Сайба энеке, сайба энеке,
Жыкпа энеке, жыкпа энеке.
Акберди үнүн уккан соң,
Алы кетти алдырап,
Эси кетип шалдырап,
Аттан ооп барганда,

Акберди жетип келди дейт,
Жерге тийип калат – деп,
Көтөрүп жерге койду дейт.
Ары салса ары салк,
Бери салса бери салк,
Акбердини сурасаң,
Башы, көзүн койгулап,
Баштагы кеткен атакем,
Эмки кеткен энекем,
Энекелеп өкүрүп,
Бакырыкты салды дейт.
Кутунай келип токтотту,
Чачыкейге суу бүрктү,
Эс алып туруп Чачыкей,
Акбердини өптү дейт.
Эки жүз жигиттин,
Баары менен көрүштү,
Үйлөрүнө келди дейт.

АКБЕРДИНИН КУДАКЕ МЕНЕН ЫСАБЕКТИ ӨЛТҮРҮП, КӨП ОЛЖО МЕНЕН КАЙТКАНЫ

Арадан он күн өттү дейт,
Калың кыпчак элинен,
Төрт жүз жигит чыкты дейт.
Эки жүз жигит кошулуп,
Баары алты жүз болду дейт.
Кудакеге барды дейт,
Тулпар минип, туу алып,
Турушар жерин айтсын де.
Карагай найза колго алып,

Урушар жерин айтсын де.
Камынып бүгүн чыксын де,
Эгер калса бүгүндөн,
Баарын чабам деди де, –
Деп ошентип Акберди,
Үч элчини жиберди,
Элчи барып калды дейт,
Кудакени сурасаң,
Урушпаймын деди дейт,
Үйгө кирип жатты дейт.
Акбердини сурасаң,
Ууктарын кыйратып,
Уул, кызын ыйлатып,
Керегесин кыйратып,
Келин-кызын ыйлатып.
Уугунун учун шиш кылып,
Керегесин шиш кылып,
Жаш балдарын калкалап,
Чоң кишисин талкалап,
Чаап баарын келди дейт.
Кудакени сурасаң,
Бар дүйнөсүн таштады,
Жаман кыял баштады.
Жалгыз кызы Каракөз,
Сүйлөгөн сөзү бир мүнөз,
Жоо колунда зарлантпай,
Алып бирге кетем – деп,
Качып алып жөнөдү.

Акберди Кудакени элинен таба албай, качканын билип, артынан изине түшүп кууп барат. Келген жигиттер бүтүн жедигер элин чаап, кийимдерин

сыйрып, үйлөрүн малына жүктөп, кайра тартышты. Акберди из кууп жүрүп келсе, Карабагыш калматай элине качып барып, бир бозочунун үйүнө Кудаке, Ысабек, Каракөз үчөө коргологон экен.

Акберди барып тыштан туруп: «Ийирдим-чиирдим, үч качкындын издерин ушунда келип кийирдим» – деп бакырат. Ошондо үйдөн бир мөлтүрөгөн куба келин чыга калып: «Айланайын Акберди, аман-эсен барсыңбы? Эки канкорун жүк бурчунда отурат. Кирип жетелеп чыккын. Мен да бир кумардан чыгайын», – деди.

Акберди кирип барса бозокорлор кийин болуп, кача беришти. Барды да экөөнү эки колу менен жетелеп чыгып, жаакка экиден төрт уруп жаткызды.

Баякы келин бечара Кишимжан экен. Кудаке менен Ысабектин оозуна үч отуруп, үч тургандан кийин: «Арманым эми арылды. Черим эми жазылды. Олжобай мен деп жүрүп өлдү, мен Олжобай деп жүрүп дүйнөдөгү кордукту көрдүм. Олжобайды көмгөн убакта аманат деп көмдүргөмүн. Иншалла, чирибей күнү бүгүнкүдөй жаткан чыгар. Кудай жазанды бергир, мына бул экөө мени Олжобайдын кызыл атына мингизип, кызыл уулу Бердибекке берген. Бердибек азыр үйдө жок. Алыс жолго кеткен. Бул экөө ошого каралап жанын кутказганы келсе керек. Тилегимди кудай берди. Бердибек болсо, берерин кудай билет эле. Эми сен бул экөөнү алып барып, Олжобайдын көрүн колу менен ачтырып, өздөрүн тирүүлөй буту-колун чагып, ошол көргө көмгүн. Олжобайды төөгө жүктөп, 1–2 кызды олжого алып кеткин», – деп жолго салды.

Акберди экөөнү алып келип, Кишимжан айткандай өлтүрүп, көргө көөмп, Олжобайды атка жүктөп алып кетти. Элине барып, эли-журтун жыйнап, Олжобайды жууп кайта көмдү, ашын кайта берди.

Ушинтип бир нече күн өткөндөн кийин Сагынай менен Кутунай келип: «Акберди досум, олжо алып келген экенсиз, бир жаманын өзүңүз алып, эки жакшысын экөөбүзгө бериңиз,— деди.

«Сен экөөң менин кыяматтык досумсуңар, экөөң эки жаманын алып, эң жакшысын мага калтыргыла. Неге десенер менин астымдагы минип жүргөн атым таятамдыкы эле. Уруксатсыз минип келгенимди жакшы билесинер, Аксурманы алганы барганда тартуу кылып барайын»,— дейт.

АКБЕРДИНИН АКСУРМАНЫ АЛГАНЫ

Кутунай менен Сагынай макул дешип, Каракөздү Кутунай, Ысабектин Көгаласын Сагынай алып, Кудакенин Торкашкасын тартуу кылып барсын деп Акбердинин өзүнө калтырды.

Ушинтип бөлүп алышкандан кийин мал айдап, жанына жигит алып Сагынай, Кутунай, Чачыкей болуп Керкулунга Торкашка күлүктү кошуп тартуу кылып, Аксурманы алганы Өмөнбайдын айылына барып түшүп калышты.

Акберди, Чачыкей баргандан кийин калыңы бүткөн кызды эмне кармап турсун. Тогуз күнү тойлотуп, отуз күнү ойготуп, кырк күнү кыңшылатып, бир күнү кечке кырк үйдү шимшилетип, алтымыш

төөгө ал жүктөп, сексен төөгө сеп жүктөп, бир жор-гону кызына мингизип атказды.

Аксурма аттанып үйдөн жүз саржан бастырган-дан кийин аттан түшүп, үйүн баштанып жатып алды. Илгеркинин салтында кызды бергенден кийин кайрылып артына карабайт турбайбы? Кызынын түшкөнүн көргөндөн кийин Өмөнбай жакасын кармап: «Кудай-кудай эмне болуп кетти? Менде эмнеси калган экен, айтсын берейин», – деп арага киши салды.

Ошондо Аксурма: «Мен Керкулунду Акбердиге уурдап бергенимде атакем каргаган болучу. Ошол каргышын жандырса барам, болбосо ушул жерден чыкпай өлөмүн» – деди.

Өмөнбай: «Аттегене ай! Жандырбаска болбоду. Каргаганда да эң жаман каргап салдым эле. Каргаганда Акбердинин минген аты кууган жоосуна жетпесин, ат азабын тартып жүрүп, жоосун алып кайта келип, Аксурманы алып элине баргандан кийин кызыл уулу Бердибек менен урушуп, ошондон Акберди өлүп, элин чаптырсын, Аксурманы Бердибек күндө бир абышкага берип, өмүрүн кордук менен өткөзсүн, – деп каргадым эле. Эми каргышымды жандырайын, көзү менен көрүп ишенип кетсин» – деп каргышым ушул ташка көрүнсүн деп түкүрсө, үйдөй болгон кара таш быт-чыт болуп жарылып кетти. Калган катканы мына бу суу менен кошо кетсин деп агып жаткан булакка түкүрсө, алтоо соолуп, бирөө ошол бойдон калат.

Каргыш эми жок деп Аксурманы Өмөнбай чакырып алып, эми менин көңүлүм агарды. Акберди Керкулунду казатка барса минип жүрсүн, Ак зоот,

Ак чопкут жана алмаз кылычын берип узатты. Акберди элине барып той кылып, өз-өзү менен мазмайран болуп жатты.

КЫЗЫЛ УУЛ БЕРДИБЕК МЕНЕН ЖАРАШКАНЫ

Кызыл уул Бердибек сапарынан келип, элине келгенден кийин: «Жедигерди чаап, Кудаке менен Ысабекти өлтүрүп кетти» дегенди угуп ичи күйүп, нече миң кол жыйып Акберди менен урушууга элчи жиберди. Элчи келип Акбердиге Бердибектин сөзүн айткандан кийин Акберди: «Бердибектин менде аласасы жок, менин Бердибекте аласам жок, ал катын намыс кууп, кайнимди чаап кетти деп жаткандыр. Андай күчү ташып баратса, жалгыз келсин, бекер кан төкпөйлү, экөөбүз гана урушалы. Эгер мени өлтүрсө, башымды канжыгага байланып кетсин. Элдин булдур көзүнө тийбесин. Мен аны өлтүрсөм башын канжыгама байланып келейин, элинин булдур көзүнө тийбейин» – деди.

Акбердинин сөзүн Бердибекке айтып баргандан кийин Бердибек макул көрүп, аскеринин баарын кайтарып, өзү жалгыз калды. Бер жактан Акберди басып экөө майдан талаада ат үстүндө тогуз күнү урушуп, бири-бирин жеңе албай, жөө түшүп күрөштү.

Акыры Акберди жыга турган болгондо, Кишимжан: «Акберди өлсө Чачыкейге жаман, Бердибек өлсө мага жаман, барып элдештирейин» – деп ар жактан чыкты.

Бер жактан Чачыкей: «Акберди жалгызым өлсө мага жаман, Бердибек өлсө Кишимжан дагы жесир калып жаман болот, барып элдештирейин» – деп барды.

Эки сулуу эки жактан барса Бердибектин шайманы кетип, жыгыла турган болуп турган экен. Ортого түшүп экөөнү ажыратып кучакташтырып, кыяматтык дос кылып ажыратты.

Ошондон кийин Акберди менен Бердибек жан аябай турган дос болуп, жоого барса бирге барып, тамаша кылса бирге кылып, өмүр бою жырғап мураттарына жетишти.

М А З М У Н У

ОЛЖОБАЙ МЕНЕН КИШИМЖАН (<i>Алымкул Үсөнбаевдин айтуусу боюнча</i>)	
<i>Казиев Т.</i> БАШ СӨЗ	4
ОЛЖОБАЙ МЕНЕН КИШИМЖАН	7
АЙРЫМ СӨЗДӨРДҮН ТҮШҮНДҮРМӨСҮ	203
ОЛЖОБАЙ МЕНЕН КИШИМЖАН (<i>Сопубек Сакетаевдин айтуусу боюнча</i>)	
КИРИШ СӨЗ	206
КИШИМЖАНДЫН МОМУНЖАНДАН	
ОЛЖОБАЙДЫН ЖАЙЫН СУРАГАНЫ	211
МОМУНЖАНДЫ ОЛЖОБАЙГА ЖИБЕРМЕК БОЛГОНУ	214
МОМУНЖАНДЫ ОЛЖОБАЙГА ЖИБЕРГЕНИ	218
ЧАЧЫКЕЙДИН КӨРГӨН ТҮШҮ	229
МОМУНЖАН ОЛЖОБАЙДЫН АЙЫЛЫНА	
БИРИНЧИ КӨРҮНҮШҮ	232
ОЛЖОБАЙДЫН КИШИМЖАНГА БАРУУГА	
ДАЯРДАНЫП ЖҮРГӨНДӨГҮСҮ	242
ОЛЖОБАЙДЫН КИШИМЖАНГА КЕТКЕНИ	249
ОЛЖОБАЙ ЖОЛ ҮСТҮНДӨ	254
ОЛЖОБАЙ МЕНЕН КУДАКЕНИН УЧУРАШКАНЫ	256
КИШИМЖАН МЕНЕН ОЛЖОБАЙДЫН УЧУРАШКАНЫ	262
КУДАКЕ МЕНЕН ОЛЖОБАЙДЫН ЭКИНЧИ	
КАЙРА УЧУРАШЫП, УРУШУП АЖЫРАШКАНЫ	266
КИШИМЖАН МЕНЕН ОЛЖОБАЙДЫН	
ЖОЛ ҮСТҮНДӨ УЧУРАШКАНЫ	274
ОЛЖОБАЙДЫН КУДАКЕНИН КОЛУНА	
ТҮШҮП КАЛГАНЫ	277
ОЛЖОБАЙДЫ КОЛДОН БОШОТУУ	280
ОЛЖОБАЙ КИШИМЖАНДЫ АЛЫП КАЧКАНЫ	287

ОЛЖОБАЙ МЕНЕН КИШИМЖАН ЖОЛ ҮСТҮНДӨ	289
ОЛЖОБАЙДЫН КУДАКЕ МЕНЕН САЙЫШКАНЫ	
ЖАНА ӨЛТҮРҮЛГӨНҮ	292
ОЛЖОБАЙГА АЙТКАН КИШИМЖАНДЫН КОШОГУ	299
ОЛЖОБАЙДЫН КӨЗ АЛДЫНДА КЕРЭЭЗ АЙТКАНЫ	302
ОЛЖОБАЙ ӨЛГӨНДӨН КИЙИН ЧАЧЫКЕЙДИН	
ЖАНА АКБЕРДИНИН АЛ-АБАЛЫ.	
ЧАЧЫКЕЙГЕ КАВАР БЕРИЛГЕНИ	305
ОЛЖОБАЙДЫН АШЫ ЖАНА КОШОГУ	308
ЧАЧЫКЕЙДИ АЛАМЫН ДЕП, КҮН МУРУН КЫЛГАН	
САРЫБАЙ МЕНЕН ТҮМӨНБАЙДЫН ТОЮ	313
ЧАЧЫКЕЙДИН АТАСЫ ӨМӨНБАЙГА БАРЫП ТУРГАНЫ	319
АКБЕРДИНИН ТАРБИЯСЫ	322
АКБЕРДИ ӨЗҮНҮН АТА-ЖӨНҮН ТҮШҮНГӨНҮ	
ЖАНА АКСУРМА МЕНЕН ТААНЫШКАНЫ	323
АКБЕРДИ ТАЯКЕЛЕРИНЕН УРУКСАТ СУРАГАНЫ	332
АКБЕРДИНИН АКСУРМАГА ҮЙЛӨНГӨНҮ	338
ЧАЧЫКЕЙ МЕНЕН АКБЕРДИНИН КЫПЧАК	
ЭЛИНЕ КАЙТКАНЫ	345
ЧАЧЫКЕЙ МЕНЕН АКБЕРДИ ЖОЛ ҮСТҮНДӨ	351
АКБЕРДИНИН ӨЗ ЭЛИНЕ КЕЛГЕНИ ЖАНА АГАСЫ	
ТҮМӨНБАЙ МЕНЕН УЧУРАШКАНЫ	357
АКБЕРДИНИН ӨЗ ЭЛИНЕ КӨЧҮП КЕЛИП КОНГОНУ	362
АКБЕРДИНИН КУДАКЕ МЕНЕН УРУШКА ЧЫККАНЫ	365
КУДАКЕ МЕНЕН УРУШ КЫЛГАНЫ	370
АКБЕРДИ КУДАКЕНИ ЧААП, ЭЛИНЕ КАЙТКАНЫ	385
АКБЕРДИНИН КУДАКЕ МЕНЕН ЫСАБЕКТИ ӨЛТҮРҮП,	
КӨП ОЛЖО МЕНЕН КАЙТКАНЫ	387
АКБЕРДИНИН АКСУРМАНЫ АЛГАНЫ	390
КЫЗЫЛ УУЛ БЕРДИБЕК МЕНЕН ЖАРАШКАНЫ	392

Адабий-көркөм басылма

«Эл адабияты» сериясы

ОЛЖОБАЙ менен КИШИМЖАН

Кенже эпос

VI том

Түзгөндөр:

*Акматалиев Абдылдажан, Казиев Токон,
Шаршенова Нурима*

Чыгышына жооптуу *Акматалиев А.*

Редактору *Теңирбергенова Ж.*

Тех. редактору *Жусупбекова А.*

Корректору *Касымгелдиева М.*

Компьютердик калыпка салган *Абдыкалыкова А.*

Терүүгө 04.07.2015-ж. берилди.

Басууга 03.12.2015-ж. кол коюлду.

Кагаздын форматы 84x108¹/₃₂.

Көлөмү 24,75 б.т. Нускасы 575. Заказ № 06.

Бишкек, «Аврасия Пресс» басмасы